

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI**

**BİREYLERİN EMEKLİLİK DÖNEMİNE İLİŞKİN
FİNANSAL HAZIRLIK SÜRECİNDEKİ TUTUM VE
DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hacer Şeyma DİLAVER**

**Danışman
Doç. Dr. Salim Sercan SARI**

TEMMUZ 2025, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Sürecindeki Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Hacer Şeyma DİLAVER

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : İşletme
Program Adı : Tezli Yüksek Lisans
Tez Başlığı : Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Sürecindeki Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 110 sayfalık kısmına ilişkin 02/07/2025 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı % 12'dir.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki alıntılar dâhil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 02/07/2025

Danışman: Doç. Dr. Salim Sercan SARI **Öğrenci:** Hacer Şeyma DİLAVER

KILAVUZA UYGUNLUK

“Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Sürecindeki Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi” başlıklı Yüksek Lisans Tezi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Hacer Şeyma DİLAVER

Danışman

Doç. Dr. Salim Sercan SARI

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Salim Sercan SARI danışmanlığında **Hacer Şeyma DİLAVER** tarafından hazırlanan “**Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Sürecindeki Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi**”adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliği kabul edilmiştir.

02/07/2025

JÜRİ:

Danışman : **Doç. Dr. Salim Sercan SARI** (İmza)

Üye : **Doç. Dr. Turgut KARABULUT** (İmza)

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Erhan DAŞTAN** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /2025 tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /2025

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bu çalışma, yüksek lisans eğitimim süresince edindiğim bilgi birikimini ve araştırma becerilerini yansıtan bir emek ürünüdür. Tez sürecinde karşılaştığım zorluklar, aynı zamanda akademik gelişimime katkı sağlayan önemli deneyimlere dönüşmüştür. Çalışmam boyunca bana rehberlik eden danışman hocama, katkı sunan akademisyenlere ve her daim yanımda olan aileme içtenlikle teşekkür ederim. Bu sürecin sonunda elde ettiğim kazanımlar, yalnızca akademik değil, kişisel gelişimim açısından da anlamlı olmuştur.

Hacer Şeyma DİLAVER, Erzincan, 2025

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışmamın hazırlanma sürecinde bilgi, ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, akademik rehberliğiyle bana yol gösteren değerli danışmanım Doç. Dr. Salim Sercan SARI'ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam süresince yönlendirmeleri ve katkılarıyla her zaman yanımda olan, Anabilim Dalı Başkanım Prof. Dr. İlhami YÜCEL'e teşekkür ederim. Tez savunma sürecinde yapıcı değerlendirmeleriyle katkı sağlayan değerli jüri üyeleri Doç. Dr. Turgut KARABULUT ve Dr. Öğr. Üyesi Erhan DAŞTAN'a teşekkür ederim.

Son olarak, bu süreçte bana her zaman destek olan sevgili eşim Mustafa Dilaver'e ve biricik oğlum Cihangir Dilaver'e gönülden teşekkür ederim.

Hacer Şeyma DİLAVER

BİREYLERİN EMEKLİLİK DÖNEMİNE İLİŞKİN FİNANSAL HAZIRLIK SÜRECİNDEKİ TUTUM VE DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ

HACER ŞEYMA DİLAVER

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2025

Danışman: Doç. Dr. Salim Sercan SARI

ÖZET

Bu çalışma, bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık sürecinde sergiledikleri tutum ve davranışları incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın teorik kısmında derinlemesine bir literatür taraması yapılmıştır. Veri toplama kısmında demografik sorular, bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreci ölçeği, finansal tutum ölçeği ve finansal davranış ölçeği kullanılarak oluşturulan anket formu çalışma hayatına devam eden 537 kişiye uygulanmıştır. Çalışmada, bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreci, finansal tutum ve finansal davranış değişkenleri arasındaki ilişkiler ile bu değişkenlerin demografik faktörlere göre farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Nicel araştırma yöntemine dayalı olarak yürütülen çalışmada anket tekniği ile toplanan veriler üzerinde tanımlayıcı istatistikler, korelasyon analizi, t-testi ve ANOVA testleri uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlarda bireysel emekliliğe finansal hazırlık sürecinin bireylerin finansal tutum ve davranışlarını anlamlı biçimde etkilediği ortaya koyulmuştur. Cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve aylık gelir düzeyi demografik değişkenleri ile bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreci arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ayrıca yaş, eğitim durumu ve iş tecrübesi demografik değişkenleri ile finansal davranışlar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlığın yalnızca bilgi düzeyiyle sınırlı olmadığını; bireylerin karar alma becerileri, risk algısı ve planlama alışkanlıkları gibi davranışsal unsurların da belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, finansal eğitim politikalarının bilgi aktarımının ötesine geçerek, bireylerin tutum ve davranışlarını geliştirmeye yönelik içeriklerle desteklenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Emeklilik, Finansal Hazırlık Süreci, Finansal Tutum, Finansal Davranış.

AN EXAMINATION OF INDIVIDUALS' ATTITUDES AND BEHAVIORS IN THE PROCESS OF FINANCIAL PREPARATION FOR RETIREMENT

HACER ŞEYMA DİLAVER

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, July 2025

Danışman: Assoc. Prof. Dr. Salim Sercan SARI

ABSTRACT

This study aims to examine the attitudes and behaviors exhibited by individuals during the financial preparation process for retirement. A literature review was conducted to establish the theoretical framework of the study. In the data collection phase, a questionnaire was designed using demographic questions, a financial preparedness scale for retirement, a financial attitude scale, and a financial behavior scale, and was administered to 537 individuals who are currently active in the workforce. The study analyzed the relationships among individuals' financial preparedness for retirement, financial attitudes, and financial behaviors, and whether these relationships differed based on demographic variables. The analysis revealed that these variables did not differ significantly according to demographic factors. The study employed a quantitative research design and used statistical techniques such as correlation analysis, t-tests, and ANOVA tests to analyze the data obtained through surveys. The results demonstrated that individuals' financial preparedness for retirement is significantly influenced by their financial attitudes and behaviors. It was found that gender, age, marital status, and monthly income level significantly affected individuals' financial preparedness for retirement. Moreover, variables such as education level and work experience led to significant differences in financial behaviors. The findings indicate that financial preparedness for retirement is not merely a function of knowledge; instead, factors such as decision-making skills, risk perception, and planning habits play a critical role in shaping financial behavior. Accordingly, it is understood that financial education policies should go beyond simple knowledge transfer and include content that supports the development of individuals' attitudes and behaviors.

Keywords: Retirement, Financial Preparedness Process, Financial Attitude, Financial Behavior

İÇİNDEKİLER

BİREYLERİN EMEKLİLİK DÖNEMİNE İLİŞKİN FİNANSAL HAZIRLIK SÜRECİNDEKİ TUTUM VE DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xviii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EMEKLİLİK KAVRAMI VE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

1.1. Emeklilik Kavramının Tanımı ve Önemi	4
1.2. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Özellikleri	6
1.2.1. Gönüllü Katılım ve Katkı Payı.....	8
1.2.2. Çeşitli Yatırım Seçenekleri ve Yatırım Araçları	9
1.2.3. Emeklilik Hayatı	10
1.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Paydaşları	11
1.4. BES'in İşleyişi	12
1.5. Türkiye'de BES'in Yapısı ve İşleyişi.....	14

1.5.1. Türkiye’de BES’in Gelişimi ve Yasal Unsurları	15
1.5.2. Devlet Katkısının Yapısı ve İşleyişi.....	17
1.6. BES ve Ekonomideki Yeri	18
1.6.1. BES’in Mikro Ekonomik Etkileri	18
1.6.2. BES’in Makro Ekonomik Etkileri.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

EMEKLİLİĞİN FİNANSMANI VE EMEKLİLİĞE HAZIRLIK SÜRECİ

2.1. Emeklilik Döneminin Koşulları.....	22
2.1.1. Emeklilik Döneminin Psikolojik Koşulları.....	23
2.1.2. Emeklilik Döneminin Mali Koşulları ve Finansal Güvenlik	23
2.1.3. Emeklilik Döneminin Sosyal Koşulları.....	25
2.1.4. Emeklilik Döneminin Sağlık Koşulları ve Refah Düzeyi	26
2.2. Emeklilik Dönemine İlişkin Mali Planlama	27
2.3. Emekliliğin Finansal Yatırım Araçları	29
2.4. Bireysel Emekliliğe Hazırlık Süreci.....	30
2.4.1. Emeklilik Öncesi Finansal Hazırlık	30
2.4.1.1. Gelir-Gider Analizi ve Bütçeleme.....	31
2.4.1.2. Borç Yönetimi ve Tasarruf Stratejileri	31
2.4.2. Bireysel Emeklilik Ürünlerinin Değerlendirilmesi	32
2.5. Finansman ve Hazırlık Sürecindeki Zorluklar.....	32
2.5.1. Gelir Düzeyinin Etkileri	33
2.5.2. Finansal Bilgi Eksikliği	33
2.5.3. Katılım Eğilimleri	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYLERİN EMEKLİLİK DÖNEMİNE İLİŞKİN FİNANSAL HAZIRLIK SÜRECİNİN FİNANSAL TUTUM VE DAVRANIŞLARLA İLİŞKİSİ

3.1. Finansal Tutum ve Finansal Davranış	35
3.2. Finansal Tutumlar	36
3.3. Finansal Davranışlar.....	37
3.4. Finansal Tutum ve Davranışları Etkileyen Faktörler	39
3.4.1. Demografik Faktörlerin Finansal Tutum ve Davranış Süreçlerine İlişkin Görüşler 41	
3.4.1.1. Yaş	42
3.4.1.2. Cinsiyet	44
3.4.1.3. Eğitim Seviyesi.....	45
3.4.1.4. Medeni Durum ve Aile Yapısı	46
3.4.2. Psikolojik Faktörlerin Finansal Tutum ve Davranış Süreçlerine İlişkin Görüşler	48
3.4.2.1. İnsan Davranışlarını Açıklamaya Çalışan Teoriler	50
3.4.2.2. Psikolojik Faktörlerin Bireylerin Risk Algısı Üzerindeki Etkisi	52
3.4.3. Sosyo Ekonomik ve Kültürel Faktörlerin Emeklilik Hazırlık Sürecine İlişkin Görüşler.....	54
3.4.3.1. Sosyal ve Kültürel Etkiler	54
3.4.4. Ekonomik Faktörlerin Emekliliğe Hazırlık Sürecine İlişkin Görüşler.....	56
3.5. Finansal Davranış ve Finansal Tutum İlişkisi	60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

4.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı.....	62
4.2. Çalışmanın Yöntemi.....	62

4.3. Çalışmanın Evren ve Örneklemi.....	63
4.4. Çalışmanın Veri Toplama Süreci.....	63
4.5. Çalışmanın Hipotezleri.....	64
4.6. Çalışmada Kullanılan Ölçekler	64
4.7. Çalışmanın Sınırlılıkları	64
4.8. Geçerlilik, Güvenilirlik ve Veri Analizi.....	65
4.9. Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Sürecindeki Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi Üzerine Daha Önce Yapılmış Çalışmalar	66

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN BULGULARI VE YORUMLANMASI

5.1. Bireylerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	74
5.2. Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci ile Finansal Tutum ve Davranışları İlişkisine Ait Bilgiler	76
5.3. Emekliliğe Yönelik Finansal Hazırlık Sürecine İlişkin Katılımcı Görüşleri.....	77
5.3.1. Katılımcı Bireylerin Cinsiyetine İlişkin Bulgular	77
5.3.2. Katılımcı Bireylerin Yaşlarına İlişkin Bulgular	77
5.3.3. Katılımcı Bireylerin Medeni Durumlarına İlişkin Bulgular	78
5.3.4. Katılımcı Bireylerin Eğitim Durumlarına İlişkin Bulgular	78
5.3.5. Katılımcı Bireylerin Çalışma Durumlarına İlişkin Bulgular	79
5.3.6. Katılımcı Bireylerin Aylık Toplam Gelirlerine İlişkin Bulgular	80
5.3.7. Katılımcı Bireylerin İş Tecrübelerine İlişkin Bulgular	80
5.3.8. Kendine Ait Eve Sahip Olma Durumuna Göre Bireylere İlişkin Bulgular	81
5.3.9. Kendine Ait Arabaya Sahip Olma Durumuna Göre Bireylere İlişkin Bulgular	82
5.3.10. Bireylerin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısına İlişkin Bulgular	82
5.4. Katılımcı Bireylerin Özelliklerine Göre Finansal Davranışlara İlişkin Görüşleri ...	83

5.4.1. Katılımcı Bireylerin Cinsiyetine İlişkin Bulgular	83
5.4.2. Katılımcı Bireylerin Yaşlarına İlişkin Bulgular	84
5.4.3. Katılımcı Bireylerin Medeni Durumlarına İlişkin Bulgular	84
5.4.4. Katılımcı Bireylerin Eğitim Durumlarına İlişkin Bulgular	85
5.4.5. Katılımcı Bireylerin Çalışma Durumlarına İlişkin Bulgular	85
5.4.6. Katılımcı Bireylerin Aylık Toplam Gelirlerine İlişkin Bulgular	86
5.4.7. Katılımcı Bireylerin İş Tecrübelerine İlişkin Bulgular	87
5.4.8. Kendine Ait Eve Sahip Olma Durumuna Göre Bireylere İlişkin Bulgular	88
5.4.9. Kendine Ait Arabaya Sahip Olma Durumuna Göre Bireylere İlişkin Bulgular	88
5.4.10. Bireylerin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısına İlişkin Bulgular	89
5.5. Katılımcı Bireylerin Özelliklerine Göre Finansal Tutumlara İlişkin Görüşleri.....	89
5.5.1. Katılımcı Bireylerin Cinsiyetine İlişkin Bulgular	89
5.5.2. Katılımcı Bireylerin Yaşlarına İlişkin Bulgular	90
5.5.3. Katılımcı Bireylerin Medeni Durumlarına İlişkin Bulgular	90
5.5.4. Katılımcı Bireylerin Eğitim Durumlarına İlişkin Bulgular	91
5.5.5. Katılımcı Bireylerin Çalışma Durumlarına İlişkin Bulgular	91
5.5.6. Katılımcı Bireylerin Aylık Toplam Gelirlerine İlişkin Bulgular	92
5.5.7. Katılımcı Bireylerin İş Tecrübelerine İlişkin Bulgular	92
5.5.8. Kendine Ait Eve Sahip Olma Durumuna Göre Bireylere İlişkin Bulgular	93
5.5.9. Kendine Ait Arabaya Sahip Olma Durumuna Göre Bireylere İlişkin Bulgular	94
5.5.10. Bireylerin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısına İlişkin Bulgular	94

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç	96
6.2. Tartışma	97

6.3. Öneriler.....	107
KAYNAKÇA.....	110
EKLER.....	124
ÖZ GEÇMİŞ	129

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Ölçeklere Ait Güvenilirlik Katsayıları.....	66
Tablo 5.1. Çalışan Bireylerin Demografik Özelliklerine Ait Bulgular.....	75
Tablo 5.2. Finansal Hazırlık Süreci ile Finansal Tutum ve Davranışları İlişkisi.....	76
Tablo 5.3. Cinsiyete Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin T-Testi Sonuçları..	77
Tablo 5.4. Yaşa Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları	78
Tablo 5.5. Medeni Duruma Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin T- Testi Sonuçları.....	78
Tablo 5.6. Eğitim Durumuna Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları.....	79
Tablo 5.7. Çalışma Durumuna Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları	79
Tablo 5.8. Aylık Toplam Gelire Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları.....	80
Tablo 5.9. İş Tecrübesine Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları.....	81
Tablo 5.10. Kendine Ait Eve Sahip Olma Durumuna Göre Bireylerin Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin T- Testi Sonuçları	81
Tablo 5.11. Kendine Ait Arabaya Sahip Olma Durumuna Göre Bireylerin Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin T- Testi Sonuçları	82
Tablo 5.12. Bireylerin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısına Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları.....	83
Tablo 5.13. Cinsiyete Göre Finansal Davranışların T-Testi Sonuçları	83
Tablo 5.14. Yaşa Göre Finansal Davranış Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları	84
Tablo 5.15. Medeni Duruma Göre Finansal Davranış Sürecinin T- Testi Sonuçları.....	84

Tablo 5.16. Eğitim Durumuna Göre Finansal Davranış Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları.....	85
Tablo 5.17. Çalışma Durumuna Göre Finansal Davranış Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları.....	85
Tablo 5.18. Aylık Toplam Gelire Göre Finansal Davranış Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları.....	87
Tablo 5.19. İş Tecrübesine Göre Finansal Davranış Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları	87
Tablo 5.20. Kendine Ait Eve Sahip Olma Durumuna Göre Finansal Davranış Sürecinin T- Testi Sonuçları	88
Tablo 5.21. Kendine Ait Arabaya Sahip Olma Durumuna Göre Bireylerin Finansal Davranış Sürecinin T- Testi Sonuçları.....	88
Tablo 5.22. Bireylerin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısına Göre Finansal Davranış Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları	89
Tablo 5.23. Cinsiyete Göre Finansal Tutum Sürecinin T-Testi Sonuçları.....	90
Tablo 5.24. Yaşa Göre Finansal Tutum Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları.....	90
Tablo 5.25. Medeni Duruma Göre Finansal Tutum Sürecinin T- Testi Sonuçları	90
Tablo 5.26. Eğitim Durumuna Göre Finansal Tutum Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları	91
Tablo 5.27. Çalışma Durumuna Göre Finansal Tutum Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları	91
Tablo 5.28. Aylık Toplam Gelire Göre Finansal Tutum Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları.....	92
Tablo 5.29. İş Tecrübesine Göre Finansal Tutum Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları.....	93
Tablo 5.30. Kendine Ait Eve Sahip Olma Durumuna Göre Finansal Tutum Sürecinin T- Testi Sonuçları.....	93
Tablo 5.31. Kendine Ait Arabaya Sahip Olma Durumuna Göre Bireylerin Finansal Tutum Sürecinin T- Testi Sonuçları	94

Tablo 5.32. Bireylerin Bakmakla Yüklümlü Olduğu Kişi Sayısına Göre Finansal Tutum Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları	94
--	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1. Bireyin Finansal Davranışlarının Boyutları.....	38
Şekil 3.2. Finansal Tutum ve Davranışı Etkileyen Faktörler	40
Şekil 3.3. Demografik Faktörlerin Finansal Tutum ve Davranışlarla İlişkisi	41
Şekil 3.4. Yaş Gruplarına Bağlı Finansal Davranışlar.....	43
Şekil 3.5. Risk Algısı ve Finansal Karar.....	53

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

BES	: Bireysel Emeklilik Sistemi
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OKS	: Otomatik Katılım Sistemi
KGK	: Kamu Gözetimi Kurumu
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.	: Ve Benzeri

GİRİŞ

Emeklilik, bireyin aktif çalışma yaşamını sonlandırdığı ve gelir kaynaklarının büyük ölçüde sabitlendiği bir yaşam dönemidir. Yaşam süresinin uzaması, sağlık harcamalarının artması ve sosyal güvenlik sistemlerindeki sürdürülebilirlik sorunları, emeklilik dönemine bireysel düzeyde daha hazırlıklı olunması gerekliliğini doğurmaktadır. Bu bağlamda, emeklilik sistemleri, zorunlu sosyal güvenlik uygulamalarını tamamlayıcı nitelikte değerlendirilmekte ve kişisel tasarrufların yönlendirilmesine imkân tanımaktadır.

Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi, bu tamamlayıcı yapının kurumsal bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Sistemin kapsamı ve büyüklüğü, bireylerin finansal hazırlık süreçlerindeki rolünü açıkça ortaya koymaktadır. YatırımX’in 2025 Temmuz sayısı verilerine göre gönüllü Bireysel Emeklilik Sisteminde (BES) katılımcı sayısının yaklaşık 9,5 milyon, Otomatik Katılım Sistemiyle (OKS) birlikte toplam olarak 17,3 milyona ulaştığı anlaşılmaktadır. Aynı dönemde toplam fon büyüklüğü 1,4 trilyon TL seviyesine yaklaşırken, bu miktarın 1,15 trilyon TL’si gönüllü BES, 94 milyar TL’si ise OKS birikimlerinden oluşmaktadır (YatırımX, 2025; Bigpara, 2025). Bu durum bireylerin uzun vadeli mali güvenliğini sağlamada bireysel emekliliğin stratejik bir araç hâline geldiğini göstermektedir.

Ancak emeklilik sisteminden etkin biçimde yararlanabilmek, yalnızca sistemin sunduğu yapısal olanaklarla değil; bireyin finansal durumunu yönetme becerisi, geleceğe yönelik planlama eğilimi ve uzun vadeli düşünme kapasitesiyle de yakından ilişkilidir. Bu nedenle emekliliğe ilişkin hazırlık süreci, bireysel tercihlerin, ekonomik olanakların ve davranışsal faktörlerin kesiştiği çok boyutlu bir olgu olarak ele alınabilmektedir.

Finansal hazırlık sürecinin yalnızca bilgi düzeyine indirgenemeyecek kadar karmaşık olduğu düşünüldüğünde, bireylerin emeklilik planlamasında sergiledikleri tutum ve davranış kalıplarının anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Finansal tutum, bireylerin para yönetimi, tasarruf, harcama ve yatırım gibi konulara ilişkin sahip oldukları düşünce eğilimlerini ifade etmektedir (Sarigöl, 2015, s. 201). Davranış ise bu tutumların eyleme dönüşmüş halidir ve bireyin finansal kararları nasıl aldığına, bütçesini nasıl yönettiğine dair gözlenebilir çıktılar sunmaktadır (Tütüncü ve Küçükusta, 2008, s. 202). Bu bağlamda, bireylerin emeklilik dönemine hazırlık sürecinde olumlu tutum ve

davranışlar sergilemeleri, yalnızca mevcut bilgi düzeylerine değil; aynı zamanda bu bilginin farkındalığa, değer yargısına ve nihayetinde uygulamaya dönüşüm kapasitesine bağlıdır. Özellikle tasarruf ve planlı harcama gibi davranışsal eğilimler, uzun vadeli finansal güvenliğin temelini oluşturmaktadır.

Bu noktada bireylerin emeklilikle ilgili doğru kararlar alabilmesi, yalnızca ekonomik imkânlarla değil, aynı zamanda finansal bilgi ve bu bilginin davranışa dönüşme düzeyine bağlıdır. Bu kapsamda, emeklilik dönemine yönelik finansal hazırlığın değerlendirilmesi yalnızca bilgi düzeyinin ölçülmesiyle sınırlı kalmamalıdır. Bunun yanında, bireylerin tasarruf, harcama, yatırım ve risk alma gibi davranışlar da bütüncül bir bakışla incelenmelidir. Bu durum hem bireysel refah hem de sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği açısından gereklidir. Finansal tutum ve davranış düzeylerinin yetersizliği, emeklilikte düşük gelir ve yaşam kalitesine yol açabilmektedir. Aynı zamanda sosyal güvenlik kurumları üzerindeki mali baskıyı da artırabilmektedir. Bu nedenle, bireylerin finansal karar alma becerilerinin geliştirilmesi toplumsal düzeyde katkı sağlamaktadır.

Mevcut çalışma bireylerin emeklilik dönemine yönelik finansal hazırlık süreçlerini finansal tutum ve davranış boyutlarıyla inceleyerek, emeklilik planlamasına ilişkin mevcut literatürdeki eksiklikleri tamamlamayı ve davranışsal finans alanındaki akademik çalışmalara katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bu bağlamda mevcut çalışmanın temel amacı, bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık sürecinde sergiledikleri finansal tutum ve davranışları incelemek ve söz konusu davranışları etkileyen demografik ve sosyoekonomik faktörleri analiz ederek emekliliğe yönelik finansal bilinç düzeyini artırmaktır. Bununla birlikte çalışma hayatına devam eden bireylerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir seviyesi, iş tecrübesi ve mülkiyet durumları gibi demografik özelliklerinin de emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreci, finansal tutum ve finansal davranışla ilişkili olup olmadığı araştırılmıştır. İlişkiyi ölçmek için çalışma hayatına devam eden 537 bireye anket uygulanmıştır. Analizlerde SPSS 24 programı kullanılmıştır. Çalışmanın kapsamı, bireysel düzeyde emeklilik planlamasına yönelik eğilimlerin çok boyutlu biçimde ele alınmasını içermektedir. Böylece bireylerin sadece finansal tutum düzeylerinin değil, aynı zamanda hangi finansal davranış kalıplarına sahip olduklarının anlaşılması

hedeflenmiştir. Elde edilen bulgular, bireylerin finansal hazırlık sürecinde yaşayabilecekleri finansal tutum ve davranışlara yönelik farkındalık düzeyini artırmak için politika önerilerine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Söz konusu amaç doğrultusunda kapsamlı bir literatür taramasına bağlı olarak yapılan bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmada öncelikle emeklilik kavramı teorik ve yapısal boyutlarıyla ele alınmıştır. Emekliliğin ekonomik, sosyal ve psikolojik yönleri değerlendirilmiş; Türkiye'deki sosyal güvenlik sistemi ve bireysel emeklilik uygulamaları bağlamında mevcut literatür incelenmiştir.

İkinci bölümde, bireysel emekliliğin finansmanı ve emekliliğe hazırlık süreci ele alınmaktadır. Bu kapsamda emeklilik döneminin psikolojik, mali, sosyal ve sağlık koşulları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu bölümde bireylerin emekliliğe geçiş sürecinde karşılaştığı çok boyutlu koşullar bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bölümde ayrıca mali planlama süreçleri, bireylerin kullandığı finansal yatırım araçları ve bireysel emekliliğe yönelik hazırlık süreçleri de detaylandırılmıştır. Emeklilik öncesi finansal hazırlığın temel bileşenleri olan gelir-gider analizi, borç yönetimi ve tasarruf stratejileri ile bireysel emeklilik ürünlerinin değerlendirilmesi bu çerçevede sunulmuştur.

Üçüncü bölümünde, bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreci ile bireylerin finansal tutum ve davranışları arasındaki ilişkiler kavramsal temelde ele alınmıştır. Bu kapsamda finansal tutum ve davranışların bireylerin uzun vadeli mali karar alma süreçlerindeki rolü açıklanmıştır.

Metodoloji konusunun yer verildiği dördüncü bölümde çalışmanın amacı, bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansla tutum ve davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, çalışmanın hipotezi, örnekleme, kullanılan ölçekler ve yöntem açıklanmıştır. Beşinci bölümde ise ulaşılan bulgular yorumlanmıştır. Söz konusu bulguların yorumlanmasıyla birlikte ulaşılan sonuçlar dikkate alınarak önerilerde bulunulmuş ve çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EMEKLİLİK KAVRAMI VE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

1.1. Emeklilik Kavramının Tanımı ve Önemi

Emeklilik sosyo-ekonomik ve kültürel faktörlerden etkilenen karmaşık bir olgudur. Genel olarak emeklilik kavramı, işgücüne aktif katılımdan istihdamın azaldığı ya da sona erdiği bir aşamaya geçişi tarif etmektedir. Emeklilik olgusu çoğu zaman bireyin hayatında yeni bir bölümün başlangıcına işaret etmektedir. Geleneksel olarak bu şekilde tanımlansa da Butterworth vd. (2006, s. 1182), emeklilik kavramının zaman içinde değiştiğini ifade etmektedir. Emeklilik olgusu artık ücretli işin tamamen durdurulmasını; ya da hala emekli olarak kabul edilirken bir miktar çalışma kapasitesinin devam ettirilmesini de içermektedir.

Emeklilik kavramı, bireylerin işlerini bıraktıktan sonra mali güvenliklerini sağlamak amacıyla genellikle devlet ya da işveren tarafından sağlanan bir emeklilik geliri sağlama sistemini ifade etmektedir. Emeklilik planı olarak da adlandırılan bu sistem, bireylerin emeklilik döneminde sürdürülebilir bir gelir sağlamak amacıyla çalışma yılları boyunca katkıda bulundukları finansal bir planlama olarak tanımlanmaktadır. Başka bir açıdan emeklilik, özü itibarıyla, bir çalışanın çalışma süresi boyunca yapmış olduğu tasarrufların, kişinin emeklilik döneminde düzenli ödemeler şeklinde kullanacağı bir fonu ifade etmektedir (Olatomide, 2020, s. 107).

Emeklilik, toplumsal yapıların ve ekonomik koşulların değişen dinamiklerini yansıtacak şekilde yüzyıllar boyunca gelişmiştir. Emekli maaşlarının tarihsel kökleri, askeri personele ve kamu görevlilerine çeşitli emeklilik yardımlarının sağlandığı eski uygarlıklara kadar uzanmaktadır. Ancak modern emeklilik kavramı, sanayi devrimi sırasında, işverenlerin emekli işçilere mali destek sağlama aracı olarak sunduğu resmi emeklilik sistemlerinin ortaya çıkmasıyla önem kazanmıştır. Emeklilik programlarının

gelişimi sosyal, ekonomik ve yasal gelişmelerden etkilenecek mevcut emeklilik yardımlarının görünümünü şekillendirmiştir (Tian&Zhao, 2016, s. 45).

Emeklilik gelir testi, servet dağılımı ve emeklilik geliri üzerindeki etki dahil olmak üzere çeşitli boyutları kapsamaktadır. Gelir testi, gelir ve varlıklara dayalı olarak alınan emekli maaşının uygunluğunu ve miktarını belirlemektedir (Case & Menendez, 2007, s. 157). Bu yaklaşımın, yaşlıların güçlendirilmesi ve servetin dağılımı üzerinde etkileri söz konusudur. Emeklilik açısından servet dağılımı, bir bireyin emeklilik dönemindeki finansal varlıklarının ve kaynaklarının nasıl dağıldığını ifade etmektedir. Bu kavram, emeklilik sürecinde sahip olunan varlıkların çeşitliliğini, miktarını ve dağılımını anlamak amacıyla kullanılmaktadır (Okwae vd., 2022, s. 1742).

Servet dağılımı, emeklilik dönemindeki mali güvenceyi etkileyebilecek bir öneme sahiptir. Bir kişinin emeklilik dönemini finanse eden servet, tasarruflar, yatırımlar, emlak mülkiyeti, emeklilik hesapları gibi çeşitli kaynaklardan oluşabilmektedir. Bu varlıkların dengeli bir şekilde dağıtılması, emeklilik sürecinde finansal istikrarı sağlamaktadır. Ayrıca net değer ile emeklilik servetinin ortak dağılımı, emeklilik faydaları ile genel net değer arasındaki ilişkiye ışık tutarak, servet dağılımı ve eşitsizliğin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır (Bonke vd., 2019, s. 835).

Emeklilikle ilgili değişiklikler, kişinin günlük mesleki yaşamı üzerinde olumlu ve olumsuz bazı etkilere neden olabilmektedir. Mesleki geçiş, bir ya da daha fazla mesleğin değiştiği, ortadan kaybolduğu ve yerini başka mesleklerin aldığı, kişinin mesleki dağılımında meydana gelen büyük bir değişiklik anlamına gelmektedir. Jonsson vd. (2000, s. 29) çalışmada başarılı bir işten emekliliğe geçiş sürecine uyumun önemini vurgularken söz konusu uyumun, mevcut ve potansiyel katılımın anlaşılmasıyla birlikte, bireylerin sağlıklı emeklilik yaşamı alışkanlıkları oluşturmaya yönelik olduğunu dile getirmektedir.

Emekliliğe geçiş, kariyer odaklı bir yaşam tarzından boş zaman ve kişisel tatmin dönemine geçiş anlamına gelmektedir (Olatomide, 2020, s. 107). Ang vd. (2022) çalışmalarında emekliliğin sadece işin sona ermesiyle sınırlı olmadığını daha çeşitli yönleriyle bireyleri, aileleri ve genel olarak toplumu etkileyen bir öneme sahip olduğunu belirtmektedirler. Bu anlamda emeklilik dönemi bireylere keyifli aktivitelerle meşgul

olma, sevdikleriyle kaliteli zaman geçirme ve genel yaşam doyumunu artıran hobiler edinme fırsatı sağlamaktadır.

Bireysel açıdan emeklilik, zihinsel refahtaki iyileşmeler, azalan stres seviyeleri ve daha iyi uyku kalitesi de dâhil olmak üzere olumlu sağlık sonuçlarıyla ilişkilendirilmiştir (Shultz&Wang, 2011, s. 172). Emeklilik sonrası zamanın varlığı, bireylerin düzenli egzersiz, sağlıklı beslenme alışkanlıkları ve koruyucu sağlık önlemleri yoluyla fiziksel sağlıklarına odaklanmasını sağlayarak daha sağlıklı ve uzun bir yaşama katkıda bulunmaktadır.

Toplumsal açıdan bakıldığında emeklilik, işgücü dinamiklerini, nesiller arası ilişkileri ve ekonomik istikrarı etkileyen dinamiklere sahiptir. Emeklilik sonrası zamanın varlığı, bireylerin düzenli egzersiz, sağlıklı beslenme alışkanlıkları ve koruyucu sağlık önlemleri yoluyla fiziksel sağlıklarına odaklanmasını sağlayarak daha sağlıklı ve uzun bir yaşama katkıda bulunmaktadır. Toplumsal açıdan bakıldığında ise emeklilik, işgücü dinamiklerini, nesiller arası ilişkileri ve ekonomik istikrarı etkileyen dinamiklere sahiptir. Yaşlı çalışanların emekli olması, genç nesillerin işgücüne katılma ve kariyerlerinde ilerleme fırsatları anlamına gelmektedir. Ayrıca nesiller arası ilişkilerde emeklilerin bilgi ve deneyimlerini aktarmaları yeni nesilleri olumlu yönde etkilemektedir.

1.2. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Özellikleri

Emeklilik kavramı, bireyin çalışma hayatının sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan ve finansal güvenliğin öneminin arttığı bir yaşam dönemidir. Devlet destekli emeklilik planları, bu dönemde bir miktar gelir sağlasa da artan yaşam maliyetleri ve artan yaşam süresi göz önüne alındığında, birçok birey ek finansal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Özel emeklilik sistemi, bu ihtiyacı karşılamak için tasarlanmış bir sistemdir (Bacak, 2005, s. 164-165)

Bireysel emeklilik, herhangi bir dış müdahale olmadan, insanların kazandıkları gelirin miktarına göre geleceklerini garanti altına alma imkânı sunan bir tasarruf ya da fonlama yöntemidir. Dünyadaki uygulamalara bakıldığında genel olarak bu sistemlerin temelinde “gönüllülük” ilkesi yatmaktadır. Devlet tarafından işletilen zorunlu emeklilik planlarının aksine, bireysel emeklilik, kişilere mali kapasitelerine ve emeklilik hedeflerine göre katkı düzeylerini seçme esnekliği sunmaktadır (Eralp &Özgürel, 2008, s. 37).

Gelişmiş ülkelerde, sosyal güvenlik sistemi genellikle üç aşamalı bir yapıya sahiptir. İlk aşamada, devlet tarafından oluşturulan ve çalışanlara emeklilik hakları sunan bir sistem bulunmaktadır. İkinci aşamada, işverenler tarafından kurulan ve işleyen emeklilik fonları ve planları yer almaktadır. Üçüncü aşamada ise özel sektör tarafından kurulan, bireylerin isteğe bağlı olarak katılabileceği tasarruf ve yatırım sistemleri bulunmaktadır. Bu sistem bireylere özel emeklilik hakları sağlamaktadır (Tuğsel, 2007, s. 41-42).

Bireysel emeklilik kavramı, genellikle “privatepension” olarak adlandırılan bir mali stratejiyi içermekte olup bireylerin emeklilik sonrası yıllarını güvence altına almaya yönelik kapsamlı bir finansal planlamayı ifade etmektedir. Devlet destekli emeklilik sistemlerinden ayrılan bireysel emeklilik sistemleri, bireylere devletin sağladığı emeklilik imkanlarının yanında ek bir finansal güvenlik katmanı oluşturma imkânı sağlamaktadır (Kangas&Palme, 1990, s. 84). Bireysel emeklilik kavramının özü, bireylerin düzenli katkılarda bulunarak ve stratejik yatırım kararları alarak emeklilik dönemlerini sürdürebilecek bir mali yapı inşa etmelerinde yatmaktadır. Bu süreç iyi bir emeklilik dönemi geçirebilmek açısından önem arz etmektedir (Kaya, 2013, s. 35).

Bireysel emeklilik planları genellikle bireylerin uzun bir süre boyunca kişisel emeklilik hesaplarına sistemli katkılarda bulunmalarını içermektedir. Bu katkılara genellikle işveren katkıları da eşlik etmektedir. Söz konusu katkılar, genellikle hisse senetleri, tahviller ve yatırım fonları gibi çeşitli finansal araçlara stratejik olarak yatırılarak bireyin emekliliğini finanse etmeyi amaçlayan getiriler elde etmek amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca, bireysel emeklilik sistemleri genellikle bireyleri aktif ve düzenli bir şekilde programa katılmaya teşvik etmek amacıyla vergi teşvikleri gibi bazı mali avantajlar sunmaktadır. Bu teşviklerin temel amacı emekliler için güçlü bir mali destek oluşturarak, aktif istihdam geliri olmadan yaşam standartlarını sürdürebilmelerini sağlamaktır (Günay &Güneş, 2015, s. 245). Akademik çalışmalarda bireysel emeklilik sisteminin bazı avantajları aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Hakan &Baran, 2011, s. 26):

- Finansal Güvence: Bireysel emeklilik sistemleri emeklilik dönemlerinde ek finansal güvence sağlamaktadır.

- Yatırım Çeşitliliği: Bireysel emeklilik sistemleri kişilere farklı risk profillerine uygun yatırım tercihleri sunmaktadır.
- Vergi Avantajları: Katkı paylarına vergi indirimi uygulanmaktadır.
- Esneklik: Emeklilik hakları farklı şekillerde kullanılabilir.

Bireysel emeklilik kavramı, uzun dönemli mali planlamanın ve bireyin risk toleransı, yatırım tercihleri ve emeklilik hedeflerine dayalı olarak emeklilik portföyünü kişiselleştirmenin önemini vurgulamaktadır. Dolayısıyla bireysel emeklilik sistemi, bireylerin güvenli bir finansal gelecek inşa etmelerini ve rahat bir emeklilik yaşamalarını sağlamada önemli bir rol oynamaktadır.

1.2.1. Gönüllü Katılım ve Katkı Payı

Bireysel emeklilik sistemine katkı, sistemin işleyişinde temel bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu emeklilik sistemlerinden bireysel emeklilik sistemlerine geçiş, hükümetler üzerindeki mali sonuçları nedeniyle ilgi konusu olmuştur (Brooks, 2005, s. 274). Bu sistemde katılımcılar, belirlenen bir dönem içinde düzenli olarak emeklilik hesaplarına mali katkılarda bulunmaktadırlar. Katkı payları, genellikle bireyin gelir düzeyine, tercihlerine ve sistemdeki pozisyonuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu ödemeler, genellikle bireyin emeklilik fonunu oluşturarak uzun vadeli birikim sağlamayı hedeflemektedir.

Bireysel emeklilik sisteminin en önemli özelliklerinden biri de gönüllülük esasına dayalı olmasıdır. Gönüllü katılım bireylerin emeklilik tasarruflarına proaktif olarak katılmalarına ve katkıda bulunmalarına olanak sağlamaktadır. Devlet tarafından işletilen zorunlu emeklilik planlarından farklı olarak bireysel emeklilik sistemi kişilere mali kapasitelerine ve emeklilik hedeflerine göre katkı düzeylerini seçme esnekliği sunmaktadır (Bacak, 2005, s. 168).

Katkı paylarının maliyeti ve düzenli olarak yapılan katkıların büyüklüğü, bireyin emeklilik dönemindeki maddi güvencesini doğrudan etkilemektedir. Bu noktada, katkı paylarının yeterli ve sürekli bir biçimde yapılmış olması, emeklilik dönemindeki yaşam standartlarını sürdürme ve ekonomik bağımsızlık sağlama açısından hayati öneme sahiptir. Ayrıca, katkı paylarının etkili bir şekilde yönetilmesi, bireyin yatırım stratejilerine uygun olarak emeklilik fonunun değerini artırabilmektedir (Aydın & Selçuk, 2017, s. 34).

1.2.2. Çeşitli Yatırım Seçenekleri ve Yatırım Araçları

Bireysel emeklilik sistemleri, bireylerin emeklilik dönemlerinde mali güvenliklerini sağlamak amacıyla oluşturulan uzun vadeli finansal planlama araçlarıdır. Bu sistemler, katılımcılara çeşitli yatırım seçenekleri sunarak, emeklilik fonlarını büyütme ve kişiselleştirme gibi olanaklar sağlamaktadır.

Bireysel emeklilik sistemi, her biri benzersiz özelliklere ve emeklilik planlamasına yönelik potansiyel faydalara sahip çok çeşitli yatırım araçlarına erişim sunmaktadır. Sistemin önemli bir özelliği, farklı risk profillerine ve yatırım tercihlerine uygun çeşitli yatırım seçenekleri sunmasıdır. Bu seçenekler aşağıdaki gibi kategorize edilebilmektedir (Gündoğdu, 2010, s. 24).

- Hisse Senetleri: Hisse senetleri, uzun vadeli büyüme potansiyeli sunan ancak aynı zamanda kısa vadeli dalgalanmalara duyarlı olan yatırım araçlarıdır. Hisse senetleri ve öz sermaye fonları, uzun vadeli sermaye büyümesi için fırsatlar sunarak bireylerin çeşitli sektör ve sektörlerdeki şirketlerin başarısına ve büyümesine katılmasına olanak tanımaktadır (Erden, 2023, s. 420).
- Sabit Getirili Menkul Kıymetler: Tahviller, hazine tahvilleri ve sabit getirili fonlar istikrar ve gelir yaratma özelliği sunarak onları özellikle sermayeyi korumak ve düzenli getiri elde etmek isteyen kişiler için emeklilik portföylerinin değerli bileşenleri haline getirmektedir (Gündoğdu, 2010, s. 26).
- Yatırım Fonları: Profesyonel yöneticiler tarafından yönetilen yatırım fonları, katılımcılara çeşitli varlık sınıflarına erişim sağlamaktadır (Tuğsel, 2007, s. 61).
- Gayrimenkul Yatırımları: Gayrimenkul yatırım ortaklıkları ve emlak fonları, gayrimenkul piyasasına açıklık sağlar, kira getirileri ve mülk değerlemesi yoluyla sermaye kazancı, çeşitlendirme ve gelir yaratma potansiyeli sunar.

Bireysel emeklilik sistemindeki çeşitli yatırım araçlarının ve seçeneklerinin varlığı, emeklilik planlaması ve uzun vadeli finansal güvenlik açısından önemli bazı sonuçlar doğurmaktadır (Brooks, 2005, s. 278)

Öncelikle bireyler, bireysel emeklilik sistemindeki farklı yatırım araçlarını bir araya getirerek emeklilik portföylerini çeşitlendirebilirler. Bu yaklaşım, farklı varlık

sınıflarında yapılan yatırımların bağımsız performans sergileme eğilimini kullanarak potansiyel riski azaltmada etkili olabilmektedir. Aynı zamanda, çeşitlilik bireylerin portföy esnekliğini artırabilmekte ve emeklilik dönemi boyunca karşılaşılabilecek değişken koşullara uyum sağlama yeteneğini güçlendirebilmektedir (Bacak, 2005, s. 159).

İkinci olarak, bireysel emeklilik sistemleri içindeki çeşitli yatırım araçları, sermayenin değer kazanması, düzenli gelir yaratma ve bileşik getiri potansiyeli gibi faktörlerle uzun vadeli büyümeyi desteklemektedir. Bu durum, zaman içinde emeklilik tasarruflarının organik olarak büyümesine katkıda bulunarak bireylerin daha güçlü finansal güvenlik elde etmelerine olanak tanımaktadır (Gündoğdu, 2010, s. 27).

Ayrıca bireysel emeklilik sistemindeki yatırım seçenekleri, bireylere emeklilik sürecinde güvenilir bir gelir akışı oluşturma imkânı sunmaktadır. Yıllık gelirler ve gelir getirici yatırım seçenekleri, bireylerin emeklilik döneminde finansal güvenliklerini sağlamalarına ve sürdürülebilir bir gelir elde etmelerine yardımcı olmaktadır. Bu özellikle kariyer sonrası dönemde, emeklilik gelirini planlama ve yönetme konusunda bireylere önemli bir avantaj sağlamaktadır (Tuğsel, 2007, s. 61-62).

1.2.3. Emeklilik Hayatı

Yaşamın her aşamasında olduğu gibi, emeklilik döneminde de finansal güvence ve refah, bireylerin temel ihtiyaçlarındandır. Devlet destekli emeklilik planları, bu ihtiyacın bir kısmını karşılasa da artan yaşam maliyetleri, artan yaşam süresi ve değişen ekonomik koşullar, ek kaynaklara duyulan ihtiyacı her geçen gün artırmaktadır. Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), tam da bu noktada devreye girerek, emeklilik döneminde düzenli bir gelir elde etme ve finansal özgürlüğü koruma imkânı sunmaktadır. BES, günümüzde bireylerin emeklilik dönemlerini mali açıdan güvence altına almak ve finansal geleceklerini planlamak adına başvurdukları kapsamlı bir finansal araç olarak önem kazanmıştır (Can, 2010, s. 141).

Geleneksel emeklilik modellerinden ayrılan bu sistem, bireylere daha fazla kontrol ve kişiselleştirme imkânı sunarak, emeklilik yıllarını daha etkili bir şekilde yönetme fırsatı tanımaktadır. Bu bağlamda, BES'in çeşitli yatırım seçenekleri ve emeklilik hakları, katılımcılara geniş bir esneklik yelpazesi sunarak finansal planlamada

kritik bir rol oynamaktadır. Bu haklar ve finansal katkılar aşağıdaki başlıklar altında ifade edilebilmektedir (Kızılgeçit, 2014, s. 29; Gündoğdu, 2010, s. 70)

- Maaş Ödemesi: Katılımcılar, emeklilik yaşına ulaştıklarında birikimlerini maaş şeklinde alabilirler. Maaş, belirli bir süre boyunca veya ömür boyu ödenebilmektedir.
- Toplu Ödeme: Katılımcılar, emeklilik yaşına ulaştıklarında birikimlerini toplu olarak çekebilmektedirler.
- Emeklilik Birikimlerine Erişim: BES'teki emeklilik hakları, bireylerin emeklilik birikimlerine erişmelerini sağlayarak, kariyer sonrası yıllar için fon biriktirmelerine ve katkıda bulunmalarına olanak sağlamaktadır. Bu haklar, bireylere finansal bir kaynak oluşturarak yatırım artışı yoluyla emekliliklerini güvence altına alma fırsatı sağlamaktadır.
- Finansal Bağımsızlığın Güçlendirilmesi: Bireylerin emeklilik döneminde dışa bağımlı olmadan kendi birikimleriyle yaşamlarını sürdürebilme yetkinliğini ifade etmektedir.
- BES'teki toplu ödeme ve birikimlere erişim gibi emeklilik hakları, bireylere finansal bağımsızlıklarının ve uzun vadeli refahlarının sorumluluğunu alma yetkisi vermektedir. Emeklilik tasarruflarına erişim, emeklilik varlıklarına sahip olma ve emeklilik fonlarının korunmasını sağlayan bu haklar, bireylerin emeklilik planlamalarını güvenle ve özerk bir şekilde yapmalarını sağlamaktadır.

1.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Paydaşları

Akademik çalışmalarda BES'in çeşitli paydaşları, onların rolleri, sorumlulukları ve sistemin etkinliğini sağlamaya yönelik katkılar incelenmiştir. Örneğin Aslan'a (2023, s. 146) göre, BES'lerin paydaşları, genellikle hükümetler, işverenler, çalışanlar, finansal kurumlar ve emeklilik fonu yöneticilerini kapsamaktadır. Bu paydaşların çoğu zaman farklı ilgi alanları ve hedefleri söz konusudur. Bu durum BES'in karmaşık dinamiklere sahip olmasına yol açmaktadır. Hükümetler, bu sistemlerin işleyişine ilişkin düzenleyici çerçeveyi oluşturmaları nedeniyle BES'lerin önemli paydaşlarıdır. Politikaların belirlenmesinde, uyumun denetlenmesinde ve bireysel emeklilik fonlarının istikrar ve güvenliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadırlar.

İşverenler ve çalışanlar da bireysel emeklilik planlarına katkıda bulundukları ve bunlardan faydalandıkları için önemli bir paydaş olarak kabul edilmektedirler. İşverenler çalışanlara sağlanan faydaların bir parçası olarak emeklilik planları sunabilirken, çalışanlar emeklilik geliri güvenliği amacıyla bu planlara güvenmektedirler (Naczyk, 2016, s. 210). Emekliliğin özelleştirilmesinde işverenler ve finans sektörünün rolüne odaklanılmakta ve bu aktörlerin özel emeklilik fonlarının mali varlıkları üzerindeki kontrolü en üst düzeye çıkarmalarının, çıkarları açısından ideal olduğunu ifade edilmektedir. Emeklilik fonu yöneticileri de dâhil olmak üzere finansal kurumlar, emeklilik varlıklarını yönettikleri, emeklilik fonlarının uzun vadeli büyümesini ve sürdürülebilirliğini sağladıkları için bireysel emeklilik sistemlerinin temel paydaşlarıdır. Düzenleyici kuruluşlar, bireysel emeklilik sistemlerinin faaliyetlerini denetleyerek ve emeklilik planı katılımcılarının çıkarlarını koruyarak yasal ve etik standartlara uyumu sağlamaktadırlar (Aslan, 2023, s. 146). Bu paydaşlar arasındaki etkileşim, ekonomik koşullar, siyasi dinamikler ve sosyal tercihler gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Örneğin, birçok ülkede gözlemlendiği gibi, kamu emeklilik sistemlerinden bireysel emeklilik sistemlerine geçişin hükümetler açısından önemli mali sonuçları söz konusudur (Brooks, 2005, s. 281).

Kurumsal değişime yönelik çalışmalarda da vurgulandığı üzere paydaşlar arasındaki güç dengesi, BES'in yönünü ve sonuçlarını şekillendirmede büyük önem taşımaktadır (Baba, 2015, s. 1847). BES'te paydaşların rollerini ve etkileşimlerini anlamak, bu sistemlerin etkinliğinin, sürdürülebilirliğinin ve kapsayıcılığının sağlanması açısından önemlidir. Açık düzenleyici çerçeveler ve ortak hedefler doğrultusunda paydaşlar arasındaki iş birliği, bireysel emeklilik düzenlemelerinin uzun vadeli başarısını ve istikrarını desteklemek için hayati öneme sahiptir.

1.4. BES'in İşleyişi

BES, emeklilik planlamasının temel taşı olarak hizmet vermektedir. Bu anlamda bireylere tasarruf yapmaları, geleceğe yatırım yapmaları ve emeklilik sırasında finansal refahlarını güvence altına almaları amacıyla yapılandırılmış bir çerçeve sunmaktadır.

Bu sistemde, katılımcılar belirli aralıklarla katkı payı adı verilen ödemeler yapmakta ve bu ödemeler emeklilik fonlarında değerlendirilmektedir. Emeklilik fonları, farklı risk ve getiri profillerine sahip çeşitli yatırım araçlarından oluşmaktadır.

Katılımcılar, risk profillerine ve yatırım tercihlerine göre bir fon seçebilmektedirler. BES'in işleyişinin anlaşılması için sistemin temel unsurlarının belirlenmesi önemlidir. Sistemin temel unsurları şu şekilde sıralanabilmektedir (Tuğsel, 2007, s. 44).

- Katılımcılar: BES'in temelini, düzenli ödemelerle emeklilik birikimi yapan bireyler oluşturmaktadır.
- Emeklilik Şirketleri: Emeklilik şirketleri, BES'i yöneten ve katılımcıların fonlarını değerlendiren kuruluşlardır. Bu şirketler, yatırım uzmanları, finansal danışmanlar ve sigorta uzmanları gibi profesyonellerden oluşan bir ekip tarafından desteklenmektedir.
- Fonlar: Katılımcıların ödemeleri, emeklilik şirketleri tarafından farklı yatırım araçlarına yönlendirilmektedir.
- Vergi Avantajları: Birçok ülkede BES'e katılım bazı vergi avantajları sağlamaktadır. Katılımcılar, yaptıkları ödemelerden dolayı vergi indirimi veya muafiyetinden faydalanabilmektedirler.
- Emeklilik Yaşı ve Ödeme Şekilleri: Sistem, katılımcıların emeklilik yaşını ve emeklilik dönemlerinde alacakları ödeme şekillerini belirlemektedir.

BES'in işleyişi, katılımcıların sürekli olarak ödeme yapması, bu ödemelerin yatırım araçlarına yönlendirilmesi, sistemden vergi avantajları elde edilmesi ve emeklilik döneminde düzenli ödemelerin sağlanması temelinde şekillenmektedir. Bu süreç, finansal disiplin, uzun vadeli planlama ve yatırım stratejileriyle birlikte bireylerin emeklilik hedeflerine ulaşmalarını desteklemektedirler (Bacak, 2000, s. 159).

1.5. Türkiye’de BES’in Yapısı ve İşleyişi

BES, Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak faaliyet gösteren bir sistemdir. Bu sistem bireyleri uzun vadeli tasarruflara teşvik ederek emeklilik dönemlerinde gelir güvencesi sağlamayı amaçlamaktadır (Acer vd., 2020 , s. 154). Ayrıca bireylerin çalışma hayatları boyunca birikim yapmalarını teşvik ederek emeklilik dönemlerinde refah seviyelerini korumayı hedeflemektedir (Şahin &Başarır, 2019, s. 225).

BES, bireylerin gelecekteki refah seviyelerine ulaşabilmeleri için önemli bir yatırım aracı olarak değerlendirilmektedir. Sistemin etkin işleyebilmesi, bireysel emeklilik şirketlerinin performansına bağlıdır. Bu performans değerlendirmeleri, yeni katılımcılara rehberlik etmek ve mevcut katılımcıların bilinçli kararlar almasını sağlamak amacıyla önem taşımaktadır (Çınaroğlu, 2022, s. 339).

BES, ülke ekonomilerinin büyümesine ve finansal sistemlerinin gelişimine olumlu katkı sağlayabilecek önemli bir mekanizma olarak kabul edilmektedir (Kara ve Kara, 2020, s. 339). Türkiye’de BES, devlet katkısı uygulamaları ve vergi indirim teşvikleri ile desteklenmektedir. Ayrıca, otomatik katılım uygulamalarıyla sisteme katılımın artırılması ve bireylerin sistemi daha erken yaşlarda benimsemesi hedeflenmektedir. Dolayısı ile bu sistem, devlet tarafından desteklenen ve özel sektör tarafından işletilen bir emeklilik planıdır (Meral &Arıcan, 2020, s. 191).

BES’in bu tamamlayıcı işlevi, aynı zamanda sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği açısından da önem taşımaktadır. Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesi uzun süredir zayıf bir görünüm sergilemektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu’nun yayımladığı istatistik yıllığına göre, 2023 yılı itibarıyla aktif/pasif oranı yaklaşık 1,63 seviyesindedir(SGK, 2024). Bu oran, sistemdeki her bir emeklinin yalnızca 1,63 çalışan tarafından finanse edildiğini göstermektedir. Oysa mali sürdürülebilirlik açısından ideal oran 4:1 düzeyinde kabul edilmektedir (Sendika.org, 2024). Nüfusun yaşlanması, doğurganlık oranlarındaki düşüş ve kayıt dışı istihdam gibi demografik ve yapısal etkenler, bu dengeyi daha da kırılgan hâle getirmektedir. Bu nedenle BES, yalnızca bireylerin finansal güvencesi için değil, aynı zamanda sosyal güvenlik sisteminin uzun vadeli yükünü hafifletmek adına da stratejik bir araç olarak değerlendirilmektedir.

1.5.1. Türkiye’de BES’in Gelişimi ve Yasal Unsurları

Türkiye’de emeklilik sistemi, uzun yıllar boyunca devlet tarafından yürütülen bir sistem olmuştur. Ancak, 1990’lı yıllarda yaşanan ekonomik değişimler ve nüfusun yaşlanması, emeklilik sisteminin sürdürülebilirliği konusunda endişelere yol açmıştır. Bu endişeler doğrultusunda, 2001 yılında BES, 24366 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile uygulamaya konulmuştur. Bu kanun, BES’in temelini oluşturmaktadır (Kızılgöçer, 2014, s. 25).

2003 yılında 4632 sayılı Kanun ile BES’te bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu kanun, bireylerin emeklilik dönemlerinde daha güvenceli bir finansal planlama yapabilmelerini amaçlamıştır. Kanunla bireylerin devlet emekli maaşlarına ek olarak bireysel bir emeklilik fonu oluşturarak geleceklerini daha güvenli bir şekilde planlamalarına olanak tanımıştır. Ayrıca kanun, bireylerin bireysel emeklilik hesaplarına yapacakları ödemeler üzerinden devlet katkısı alabilmelerini ve vergi avantajlarından faydalanabilmelerini sağlamıştır. Bu değişikliklerle birlikte, BES’e katılım teşvik edilmiş ve sistem daha cazip hale getirilmiştir (Kabataş & Gülay, 2022, s. 492).

Küresel ekonomik kriz olan 2008 finansal krizi, BES’i etkileyen bir diğer önemli döneme işaret etmektedir. Bu krizin etkilerini hafifletmek ve sistemi daha dirençli hale getirmek adına Türkiye, BES’te düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeler, sistemin daha sağlam bir temele oturmasını sağlamak, katılımcıların birikimlerini korumak ve sistemin istikrarını artırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

25 Mayıs 2021’de Resmî Gazetede yayımlanan 31491 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile BES’e erişimde önemli bir gelişme yaşanmıştır. Bu düzenlemeyle birlikte, BES’e katılım için gerekli olan “hukuki ehliyet” şartı kaldırılmıştır. Bu sayede, daha önce yasal engel nedeniyle BES’e katılamayan bireyler de sisteme dâhil olabilme imkanına kavuşmuştur. Bu düzenlemenin temel amacı, BES’e katılımı artırmak ve daha geniş kitlelere ulaşmaktır. Hukuki ehliyet şartının kaldırılmasıyla birlikte, 18 yaşından büyük her birey, herhangi bir yasal engel olmaksızın BES’e katılabilir ve geleceği için yatırım yapabilir hale gelmiştir (Özen, 2023, s. 51).

22 Ocak 2022’de, BES’e katılımı teşvik etmek ve emeklilik birikimlerini artırmak için önemli bir adım atılmıştır. 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu’nda yapılan değişiklikle, BES hesaplarına devlet katkısı oranı %25’ten %30’a

yükseltildi. 1 Ocak 2017’de yürürlüğe giren Otomatik Katılım Sistemi ile 45 yaş altı ve ilk defa bir işverene başlayan çalışanlar otomatik olarak BES’edahil edilmeye başlanmıştır. Düzenlemede çalışanların 2 ay içinde BES’ten çıkışlarını talep edebileceği hükme bağlanmıştır (Meral & Arıcan, 2020, s. 195).

Görüldüğü gibi Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi 24366 sayılı yasa ile 2001 yılında kurulmuş ve sonrasında da çeşitli dönemlerde yapılan düzenlemelerle gelişimini devam ettirmiştir. Bu kanun, BES’in temelini oluşturmakta ve sistemin işleyişini düzenlemektedir. Kanun, aşağıdaki temel unsurları kapsamaktadır (Şataf& Yıldırım, 2019, s. 574-575):

- **Sistemin Amacı:** BES’in amacı, bireylere emeklilik döneminde yeterli geliri sağlamak ve emeklilik güvenliğine katkıda bulunmaktır.
- **Katılım Şartları:** BES’e katılmak için 18 yaşından büyük olmak ve Türkiye’de ikamet etmek yeterlidir.
- **Devlet Katkısı:** Devlet, BES’e katılanlara katkı paylarının %30’u kadar devlet katkısı sağlamaktadır.
- **Yatırım Fonları:** BES’te farklı risk ve getiri profillerine sahip birçok yatırım fonu seçeneği mevcuttur.
- **Vergi Avantajları:** BES’e yapılan katkılar vergiden muaftır. BES’ten elde edilen gelirler de belirli şartlarda vergiden muaftır.
- **EGM (Emeklilik Gözetim Merkezi):**BES’in işleyişini denetleyen ve gözetim altına alan kurum EGM’dir.

Bunların dışında ilgili mevzuatta üç tür bireysel emeklilik sisteminin düzenlendiği ifade edilebilir. Buna göre:

- **Program Emeklilik:** Katkı paylarının belirli bir program dâhilinde değerlendirildiği plandır.
- **Bireysel Emeklilik:** Katkı paylarının bireysel tercihlere göre değerlendirildiği plandır.
- **Otomatik Katılım Sistemi:** 45 yaş altı ve ilk defa bir işverene başlayan çalışanların otomatik olarak BES’edahil edildiği plandır.

BES, Türkiye’de emeklilik sisteminin önemli bir tamamlayıcısı haline gelmiştir. Katılımcılar, kendi gelir düzeylerine, emeklilik gelir beklentilerine ve yatırım tercihlerine

uygun bir planı seçmektedirler. Bu planın bir parçası olarak, katılımcılarla emeklilik şirketi arasında bir sözleşme yapılmaktadır. Bu sözleşme, taraflar arasında belirlenen katkı paylarını ve yatırım politikalarını içermektedir (Özen, 2023, s. 34-35).

1.5.2. Devlet Katkısının Yapısı ve İşleyişi

Türkiye’de BES’in işleyişinde çoklu ilişkiler bulunmaktadır. BES üç temel paydaştan oluşmaktadır:

Bireysel Katılımcılar ve Sözleşmeler: Bireysel katılımcılar, ilgili Emeklilik Sözleşmesi’ne göre kendi adına ve hesabına bireysel emeklilik hesabı açabilen bu hesapta tasarruf ve yatırımlarını değerlendirebilen, asalara göre reşit olan ve akli dengesini yerinde bulunduran gerçek kişilerdir. BES’e katılım, bireylerin özel emeklilik şirketleriyle yapacakları sözleşmelerle başlamaktadır. Katılımcılar, sistemdeki birikimlerini belirlemekte ve bireysel emeklilik sözleşmesi çerçevesinde düzenli prim ödemelerine başlamaktadırlar.

Bireysel Emeklilik Şirketleri: BES’i işleten ve katılımcılara farklı emeklilik planları sunan özel şirketlerdir. Bu şirketler, Sermaye Piyasası Kurulu denetiminde faaliyet göstermektedirler.

EGM: BES’in işleyişini denetleyen ve gözetim altına alan kamu kurumudur. Sistemin işleyişinde katılımcılar, gelirlerine, emeklilik beklentilerine ve yatırım isteklerine göre bir plan seçmektedirler. Seçilen plana göre katılımcı ve emeklilik şirketi arasında bir sözleşme imzalanmaktadır. Bu sözleşmede, her iki tarafın da uyması gereken katkı payları ve yatırım politikaları belirtilmektedir. Sözleşme imzalandıktan sonra, işveren tarafından yapılan katkı ödemeleri, katılımcının adına oluşturulan bireysel emeklilik hesabına aktarılmaktadır. Bu hesap, zamanla büyümekte ve emeklilikte daha yüksek bir gelir elde etmeyi sağlamaktadır (Yazıcı, 2015, s. 94).

Birey, belirlediği periyotlarda öngörülen prim ödemelerini gerçekleştirmektedir. Prim ödemeleri, bireyin emeklilik döneminde elde edeceği geliri belirleyen önemli bir faktördür. Primler, bireysel emeklilik fonlarına aktarılmaktadır. Bu fonlar, genellikle çeşitli varlık sınıflarına (hisse senetleri, tahviller, gayrimenkul vb.) dağıtılarak riskin çeşitlendirilmesi sağlanmaktadır. Fonların yönetimi, profesyonel portföy yöneticileri tarafından yapılmaktadır. Birey, emeklilik dönemine geldiğinde, biriken fonundan düzenli bir gelir elde etmektedir (Günay & Güneş, 2015, s. 248).

BES, bireylere ekonomik açıdan güçlü bir emeklilik planı sunarken aynı zamanda ekonomiye de katkı sağlamaktadır. Bu sistem, tasarrufları teşvik etmekte ve finansal piyasalara kaynak sağlayarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Ayrıca, bireylerin finansal bilinci artmakta ve uzun vadeli yatırımların önemi vurgulanarak ekonomik istikrarın sağlanmasına da katkıda bulunmaktadır (Yazıcı, s. 2015, s. 77).

1.6. BES ve Ekonomideki Yeri

Bireysel emeklilik fonlarının ekonomide meydana getirdiği etkiler açısından bir ayrıma tabii tutulması durumunda ortaya çıkan etkiler mikro ve makro bazda ikiye ayrılmaktadır. Mikro bazdaki etkilerde daha çok kişilerin tasarruf düzeyini yükseltmesi ve tasarruf alışkanlıklarının geliştirilmesi açısından bireysel ve hanehalkı düzeyinde etkiler yatmaktadır. Makro düzeydeki etkiler ise gelir dağılımı, kaynak ve finansal piyasalar gibi ulusal ölçekte ortaya çıkan etkilerdir (Paksu, 2007, s. 21).

1.6.1. BES'in Mikro Ekonomik Etkileri

BES'in mikro ekonomik etkileri, bireysel davranış ve kararların ekonomiyi daha küçük ölçekte nasıl etkilediğini anlamak açısından önemlidir. BES'in bireylerin tasarrufları, yatırım tercihleri ve genel finansal refahı üzerinde önemli etkileri vardır. Bu etkiler aşağıdaki başlıklar altında incelenebilmektedir (Günay & Güneş, 2015, s. 255).

Tasarruf Davranışı ve Emekliliğe Hazırlık: BES, bireylerin tasarruf davranışlarının ve emekliliğe hazırlıklarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bireysel emeklilik, uzun vadeli tasarruflara yönelik yapılandırılmış bir mekanizma sunarak bireyleri emeklilik için fon ayırmaya teşvik etmekte ve bir emeklilik kültürünü oluşturmaktadır (Aydın & Selçuk, 2017, s. 35).

Yatırım Kararları: Bireysel emeklilik, bireylerin yatırım kararlarını ve varlık tahsis stratejilerini etkilemektedir. Katılımcılar, emeklilik kapsamındaki bir dizi yatırım seçeneği arasından seçim yapma fırsatına sahip olmaktadır.

Finansal Okuryazarlığın Artması: Bireysel emeklilik, bireylere finansal ürünler hakkında bilgi edinme ve yatırım yapma imkânı sunmaktadır. Bu da finansal okuryazarlığın gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Onat & Yöntem, 2022, s. 166).

Emeklilik Güvenliğinin ve Finansal Refahın Artması: Bireysel emeklilik, emeklilik döneminde daha yüksek bir gelir elde etmeyi sağlamaktadır. Bu da bireylerin

emeklilik kaygılarını azaltmakta ve geleceğe dair güvenlerini artırmaktadır (Lachowska&Myck, 2018, s. 293).

Ekonomik Davranış: Bireysel emeklilik, ekonomik davranışı ve tüketici güvenini mikroekonomik düzeyde etkilemektedir. Emeklilik tasarrufları olan bireyler daha fazla finansal güven, harcama ve harcama sergileyebilmektedirler. Ayrıca, BES'in yapısı, bireylerin ne zaman emekli olacaklarına ilişkin kararlarını etkileyen emeklilik teşvikleri oluşturabilmektedir. Bu durum işgücü arzı dinamiklerini etkileyebilmektedir (Blundell vd., 2002, s. 156).

Sonuç olarak, BES'in mikroekonomik etkileri geniş kapsamlıdır ve bireylerin tasarruf davranışlarını, yatırım kararlarını, servet birikimini ve emeklilik planlamasını etkilemektedir.

1.6.2. BES'in Makro Ekonomik Etkileri

BES, çeşitli ekonomik faktörleri ve dinamikleri önemli ölçüde etkileyerek makroekonomik manzarayı şekillendirmektedir. Araştırmalar, bireysel emeklilik reformlarının yatırımı ve tasarrufları teşvik ederek ekonomik kalkınmayı destekleyebileceğini göstermiştir. BES, tasarrufları harekete geçirerek ve yatırımları verimli girişimlere yönlendirerek ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Emeklilik fonları, büyük kurumsal yatırımcılar olarak, işletmelere, altyapı projelerine ve inovasyon girişimlerine uzun vadeli finansman sağlayarak sermaye oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu sermaye tahsisi, ekonomik büyümeyi, istihdam yaratmayı ve teknolojik ilerlemeyi körükleyerek genel ekonomik büyümeyi ve refahı artırmaktadır (Kara & Yıldız, 2016, s. 42).

Bazı çalışmalarda bireysel emeklilik fonlarının piyasa dalgalanmalarına dayanabilecek istikrarlı bir uzun vadeli yatırım sermayesi kaynağı sağlayarak finansal piyasa istikrarını artırdığı ifade edilmektedir (Kuran, 2023, s. 1144). Bu etki bireylerin ekonomik krizlere ve belirsizliklere karşı daha dirençli olmalarını sağlamaktadır. Dolayısıyla finansal güvenlik, toplumun genel ekonomik dayanıklılığını artırabilmekte ve ekonomik istikrarı destekleyebilmektedir.

Bireysel emeklilik fonlarının piyasaların likitide ihtiyacını gidermesinde de olumlu etkileri gözlemlenmiştir. Ayrıca bireylerin finansal piyasalara katılımının artması finansal piyasaların derinleşmesine katkı sağlamaktadır. Derinleşen finansal piyasalar,

şirketlerin sermaye elde etmelerini ve projelerini finanse etmelerini kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda, yatırımcılara daha fazla çeşitlilik ve likidite imkânı sunmaktadır. Bunların yanında bireysel emeklilik fonları, kamu emeklilik sistemleri ve hükümet bütçeleri üzerindeki baskıyı azaltarak mali sürdürülebilirliğin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bireysel emeklilik, sosyal güvenlik programlarını tamamlayarak kamu maliyesi üzerindeki yükü hafifletmekte ve emeklilik yükümlülüklerinin hafifletilmesine yardımcı olmaktadır. Özel ve kamu emeklilik sistemleri arasındaki bu ortaklık, uzun vadeli mali istikrarı teşvik ederek gelecek nesiller için sürdürülebilir emeklilik hükümleri ve mali güvenlik sağlamaktadır (Brooks, 2005, s. 274).

Bu olumlu etkilerinin yanına kimi akademik çalışmalarda BES'in bazı riskleri de ifade edilmiştir. Bireylere emeklilik döneminde finansal güvence sağlamak amacıyla tasarlanan BES, makroekonomi üzerinde riskler oluşturabilmekte ve olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Bazı araştırmalarda BES'in ekonomi üzerindeki etkisine ilişkin bazı temel endişeleri vurgulanmıştır. Örneğin Scharfstein (2018), BES'in özel tasarrufları dışlama potansiyeli bulunduğunu ileri sürmüştür. Bireysel emeklilik seçeneklerinin varlığı bireylerin emeklilik geliri için emeklilik fonlarına güvenerek kişisel tasarruflarını azaltmalarına yol açabilmektedir.

BES ile ilgili en önemli risklerden birinin piyasa oynaklığına neden olduğu ileri sürülmüştür. Emeklilik fonları sermaye piyasalarındaki önemli varlıkları dalgalanmaları artırabilmekte ve istikrarsızlığa katkıda bulunabilmektedir. Ani piyasa düşüşleri ya da varlık fiyat şokları, emeklilik fonları üzerinde dalgalı etkilere yol açarak kayıplara, portföy devalüasyonuna ve sistematik risklere yol açmaktadır. Bu durum iyi yönetilmediğinde ekonominin geneline yayılarak yatırımcı güvenini ve finansal istikrarı olumsuz etkileyebilmektedir (Wiß, 2015, s. 134).

Bunların yanında emeklilik sistemlerinin piyasalaştırılması ve özelleştirilmesi, işgücü piyasasının esnekleştirilmesiyle olumsuz etkileşime girebilmektedir. Bu etkileşim sonucu çok ayaklı emeklilik stratejilerinin uzun vadeli sosyal sürdürülebilirliği hakkında şüpheler ortaya çıkmaktadır (Ebbinghaus, 2015, s. 68). Kamu emekli maaşlarının özel fonlara dönüştürülmesi, gelir eşitsizliğini ve finansal piyasa risklerini daha da kötüleştirerek toplumdaki servet dağılımını etkileyebilmektedir (Yeh vd.,2020, s. 613)

Sonuç olarak, bireysel emeklilik sistemleri bireylere emeklilik güvencesi sağlamayı hedeflerken aynı zamanda makroekonomi üzerinde riskler ve olumsuz etkiler de oluşturabilmektedir. Bu riskleri anlamak, politika yapıcılar ve paydaşlar için ekonomik istikrarı teşvik eden, gelir eşitsizliğini gideren ve uzun vadeli finansal sürdürülebilirliği sağlayan emeklilik sistemlerini tasarlamak açısından çok önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

EMEKLİLİĞİN FİNANSMANI VE EMEKLİLİĞE HAZIRLIK SÜRECİ

Günümüzde, bireylerin emeklilik dönemlerinde maddi güvence sağlamak amacıyla bireysel emeklilik sistemine yönelmeleri giderek önem kazanmaktadır. Ancak, bireylerin bireysel emeklilik sisteminden en iyi şekilde faydalanabilmesi amacıyla doğru finansman stratejilerini belirlemeleri ve emekliliğe hazırlık sürecini planlı bir şekilde yönetmeleri gerekmektedir. Emekliliğe hazırlanmak, dikkatli planlama, öngörü ve stratejik karar almayı gerektiren önemli bir finansal dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Bireysel emekliliğin finansmanı ve emekliliğe hazırlık süreci, kariyer sonrası dönemde finansal güvenlik ve istikrarın sağlanması açısından önemli bir unsurdur.

2.1. Emeklilik Döneminin Koşulları

Emeklilik, kişinin kariyerinin sonunu ve yeni bir yaşam evresinin başlangıcını simgeleyen önemli bir yaşam geçişidir. Emeklilik, yalnızca işin durdurulmasını değil, aynı zamanda yeni bir yaşam tarzına, kimliğe ve sosyal rollere uyum sağlamayı da içeren çok yönlü bir süreçtir (Şen, 2015, s. 315).

Emekliliği çevreleyen koşullar, bireylerin kariyer sonrası yıllardaki deneyimlerini, refahını ve yaşam kalitesini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Finansal istikrar, sağlık durumu, sosyal bağlantılar ve psikolojik refah gibi emekliliği çevreleyen koşullar, bireylerin emeklilik deneyimlerini ve sonuçlarını önemli ölçüde etkilemektedir (Hasselhorn, 2020, s. 105).

Emeklilik koşullarına ilişkin akademik çalışmalar, emekliliğe psikolojik, sosyal, ekonomik ve sağlıkla ilgili yönleri kapsayan çok yönlü bir bakış açısı sunmaktadır.

Emeklilik koşullarını anlamak, başarılı geçişleri teşvik etmek, yaşam kalitesini artırmak ve emeklilerin kariyer sonrası yıllarında refahını sağlamak açısından önemlidir (Ardito&Fleischmann, 2022, s. 161).

2.1.1. Emeklilik Döneminin Psikolojik Koşulları

Emeklilik, yalnızca işin durdurulmasını değil aynı zamanda kişinin kimliğinin, rollerinin ve günlük rutinlerinin yeniden tanımlanmasını da içeren karmaşık bir yaşam dönemidir. Emeklilik, yeni bir yaşam tarzına uyum sağlama, duygusal refahı sürdürme ve sosyal bağlantıları güçlendirme gibi psikolojik koşulları içermektedir. Bu geçiş sürecinin, emeklilerin ruh sağlığı, memnuniyeti ve genel yaşam kalitesi üzerinde önemli ölçüde etkisi olabilmektedir. Ayrıca, emeklilikte amaç ve anlam bulma da bu süreçte belirleyici bir faktör olarak kabul edilmektedir (Wang&Shi, 2014, s. 210).

Emekliliğin en önemli psikolojik koşullarından biri, kişinin benlik duygusunu, amacını ve mesleki rolünün dışındaki değerini yeniden şekillendirmeyi içeren kimliğin yeniden tanımlanmasıdır. Emekliler, kariyer odaklı bir kimlikten daha boş zaman odaklı bir yaşam tarzına geçiş yaparken kimlik, statü ve rutin kaybı yaşayabilmektedirler (Bordia vd., 2020,s. 445). Bu dönemde, emeklilerin yeni ilgi alanları ve hobiler keşfetmelerinin yanı sıra kişisel değerler ve hedefler üzerinde düşünmeleri, kimliklerinin yeniden tanımlanma sürecini kolaylaştırabilmektedir (Schellenberg vd., 2005, s. 9)

Başka bir faktör olarak duygusal refah, emeklilerin zihinsel sağlığını, mutluluğunu ve genel yaşam kalitesini etkileyen kritik bir psikolojik durumdur. Emeklilik dönemi kişilerde heyecan, kaygı, üzüntü ve rahatlama gibi çeşitli duyguları uyandırabilmektedir. Emekliler, emeklilikteki değişikliklere ve belirsizliklere uyum sağladıkça kayıp, belirsizlik ya da izolasyon duyguları yaşayabilirler. Sosyal destek, kişisel bakım uygulamaları ve olumlu bir bakış açısı sürdürmek gibi stratejilerin emeklilerin bu geçiş döneminde duygularını yönetmelerine, stresi azaltmalarına ve duygusal refahlarını artırmalarına yardımcı olabileceği belirtilmektedir (Bozoğlu, 2015, s.236).

2.1.2. Emeklilik Döneminin Mali Koşulları ve Finansal Güvenlik

Emeklilik dönemi, bireylerin mali koşulları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Emeklilik sürecinde mali sürdürülebilirlik ve finansal durum emeklilerin finansal

güvenliklerini belirleyen önemli bir faktördür. Araştırmalar, mali koşulların özellikle emeklilik kararlarının verilmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Emeklilikte maddi zorluklar yaşamamak ve daha konforlu bir yaşam sürdürmek amacıyla bireylerin finansal açıdan güvende olmaları önemlidir (Onat & Yöntem, 2022, s. 189). Özellikle emeklilik döneminde, finansal okuryazarlığın önemi daha da artmaktadır. Çünkü emeklilerin gelir kaynakları genellikle sabit hale gelmektedir. Dolayısıyla doğru finansal kararlar almak, emeklilik yıllarının konforlu ve güvenli geçmesini sağlayabilir. Finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan emeklilerin, emeklilik fonlarını etkin bir şekilde yönetebilecekleri ve daha iyi mali kararlar alabilecekleri belirtilmektedir (Erişen & Yılmaz, 2021, s. 194).

Emeklilik dönemi için yapılan sosyal yardımlar, emeklilerin emeklilik sırasındaki mali güvenliğini ve refahını etkileyen bir diğer önemli mali durumdur. Birçok ülkede özellikle gelir seviyesi düşük emeklilere ve diğer ihtiyaç sahiplerine yönelik olarak yaşlılık aylığı gibi çeşitli sosyal yardım sistemleri uygulanmaktadır. Bireylerin emeklilik döneminde gelir kaybıyla karşılaşma riski yüksektir. Bu sosyal yardımlar emeklilik maaşları ve kişisel tasarruflara ek olarak emekliler için güvenilir bir gelir kaynağı sağlamaktadır. Emeklilik yardımlarının mevcudiyeti, emeklilik planı türü ve ödeme seçenekleri, emeklilerin mali istikrarını, emeklilik gelirini ve emeklilikteki masrafları karşılama yeteneğini etkilemektedir.

Emekliliğin temel finansal koşullarından biri, bireylerin emeklilik yaşam tarzlarını desteklemek için çalışma yılları boyunca ayırdıkları fonları ifade eden emeklilik tasarrufları ve bireysel emeklilik fonlarıdır. Emekliler için emeklilik sırasındaki yaşam masraflarını, sağlık bakım masraflarını ve beklenmedik acil durumları karşılamak için yeterli emeklilik tasarrufları gereklidir. Bireyler, emeklilik dönemlerine yönelik olarak yaptıkları bu tasarrufları aracılığıyla kişisel mali çıkarları ve gelecekleri için önemli bir adım atarken, aynı zamanda ulusal tasarruf oranlarının artmasıyla makroekonomiye katkıda bulunmaktadır (Akın, 2008, s. 8). Artan birikimlerin ekonomik büyümeye katkı sağladığı görülmektedir. Bu birikimler, sermaye piyasalarındaki yatırım araçlarına yönlendirilmekte ve ekonomiye canlılık kazandırmaktadır. Bu yatırımların artması, ekonomide daha fazla büyümeyi teşvik etmekte ve her bir jenerasyonun önceki

jenerasyondan daha yüksek gelir elde etmesini sağlayarak tasarruf eğilimlerini artırmaktadır (Akın, 2008, s. 21).

2.1.3. Emeklilik Döneminin Sosyal Koşulları

Toplumsal düzeyde meydana gelen teknik, teknolojik ve ekonomik değişimler yalnızca insanların yaşamlarının arka planını şekillendirmekle kalmamakta, aynı zamanda insanların yaşamlarını, çalışmalarını ve işten ayrılma şekillerini de değiştirmektedir. Toplumsal değişimler çeşitli yaşam evrelerini ve bunlar arasındaki geçişleri etkilemektedir. Bu durum özellikle bir kişinin yaşam döngüsünün üçüncü aşaması olan emeklilik aşamasında geçerlidir (Şen, 2015, s. 318).

Emeklilik dönemi birçok değişimin yanında yaşamda bir dönüm noktasını ve çalışan kişiden işsiz kişiye statüde köklü bir değişimi temsil etmektedir. Emeklilik kişinin kariyerinin bitmesiyle başlamaktadır. Bir kişinin kullanabileceği kaynaklar ve fırsatlar büyük ölçüde farklılık göstermekte ve sınırlı kalmaktadır. Emekliliğin başlamasıyla birlikte kişi sanki bireysellikten uzaklaşmaktadır. Mesleki geçmişleri ve kariyerleri silinmekte ve görünüşte homojen bir emekli grubunun parçası durumuna dönüşmektedir. Bu nedenle pek çok bilim adamı, bu yaşam aşamasına geçişte bir adaptasyon döneminin gerekli olduğunu düşünmektedir (Kohli, 2007, s. 254).

Sosyal bağlantıların ve ilişkilerin sürdürülmesi, emekliliğin sosyal koşullarının temel bir yönünü oluşturmaktadır. Emekliler, meslektaşlarıyla düzenli olarak etkileşimde bulundukları bir çalışma ortamından daha boş zaman odaklı bir yaşam tarzına geçiş yaparken sıklıkla sosyal ağlarında değişikliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Walker vd. (1981, s. 268) çalışmalarında bu dönemde etkili olan bazı emeklilik tipolojilerini araştırmışlardır. Bu süreci etkileyen emeklilik davranışlarını metaforik bir şekilde aşağıdaki dört başlık altında ifade etmişlerdir:

- **Yeniden Düzenleyiciler:** Bunlar pek çok faaliyetle meşgul olan insanlardır. Çoğu zaman çeşitli gönüllü faaliyetlere oldukça dahil olarak, bıraktıkları işin yerine yeni faaliyetler koyma eğilimindedirler.
- **Tutunanlar:** Emeklilik yaşına geldikten sonra bile emekli olma zorunluluğunu kabul etmeyen kişilerdir. Oldukça aktiftirler ve süresiz olarak çalışmaya devam etmek istemektedirler.

- **Sallanan Sandalye:** Bu kişiler yaşam aktivitelerini azaltmayı tercih etmektedirler. Genellikle bu aktivite azalmasından memnundurlar. Pes etmeden daha yavaş bir yaşam temposu benimsemeye karar veren kişilerdir.
- **Tatminsiz İnsanlar:** Düşük düzeyde aktivite ile meşgul olan ve bunun zor olduğunu hisseden tatminsiz kişilerdir.

Akademik çalışmalar belirli koşulların uygun olmasının bu dönemdeki adaptasyon sürecini kolaylaştırdığını göstermektedir. Örneğin emeklilik döneminde stresli iş döneminden uzaklaşması emeklilik dönemine uyumu kolaylaştırmaktadır. (Heide vd., 2013, s. 2). Buna karşılık büyük gelir düşüşü gibi bazı olumsuz durumlar bu sürecin daha zor geçmesini sağlamaktadır (Segel-Karpas vd., 2013, s. 1098).

2.1.4. Emeklilik Döneminin Sağlık Koşulları ve Refah Düzeyi

Emekliliğin öznel refah üzerindeki etkileri, emekliliğin refah üzerinde bir etkinin olup olmadığı ya da nasıl etkilediğine ilişkin çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu akademik çalışmalar çelişkili sonuçlar ortaya koymaktadır (Pinquart& Schindler, 2007,s. 442). Örneğin bazı çalışmalar emeklilerin yaşam doyumunun çalışan akranlarına göre daha yüksek düzeyde olduğunu bildirirken, kimi çalışmalarda ise herhangi bir farklılığın bulunmadığı ifade edilmektedir.

Emeklilik fiziksel, zihinsel ve sosyal refah da dahil olmak üzere sağlığın çeşitli boyutlarını etkileyebileceğinden, bu geçişi anlayabilmek çok önemlidir. Akademik araştırmalar, emekliliğe geçiş sürecindeki müdahalelerin önemini vurgulamıştır. Bu müdahaleler, refahın yalnızca biyolojik ve fiziksel sağlıkla sınırlı olmayıp aynı zamanda psikolojik, sosyal ve aşkın boyutları da kapsadığını göstermektedir. Sağlık koşulları ve refah, emeklilerin tatmin edici bir emeklilikten keyif alma, bağımsızlığını koruma, sağlıklı ve aktif bir yaşam tarzı sürdürme becerilerini etkileyen temel faktörlerdir. Bu nedenle yukarıdaki gibi bütünsel bir yaklaşım, emeklilikte refahın çok yönlü doğasının ve kapsamlı destek mekanizmalarına duyulan ihtiyacın altını çizmektedir.

Emeklilik, tüketim alışkanlıklarındaki değişikliklerle ilişkilendirilmiştir. Emeklilik sonrasında gelir seviyesinin düşmesi harcama davranışlarına yansımaktadır. Emekli maaşlarından elde edilen ek gelirin, özellikle emeklilerin yaşam standartlarını sürdürmek ve temel masrafları karşılamak amacıyla bu fonlara yapılan yatırımların

emeklilik döneminde, tüketim harcamalarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Okwae vd., 2022, s. 1739).

Harcama davranışındaki bu değişiklikler, emekliliğin refah üzerindeki finansal etkilerini ve tatmin edici bir yaşam kalitesini sürdürmek açısından finansal planlama ihtiyacını vurgulamaktadır. Dolayısı ile sürdürülebilir emeklilik sistemleri, emekliler için istikrarlı emeklilik gelirleri ve yeterli tüketim düzeyleri sağlamak için hayati önem taşımaktadır (Can, 2010, s. 141-142).

2.2. Emeklilik Dönemine İlişkin Mali Planlama

Emeklilik için finansal planlama, bireylerin istihdam sonrası yıllarda finansal refahlarını güvence altına almak amacıyla bilinçli kararlar almasını içeren karmaşık bir süreçtir. Emekliliğe yönelik finansal planlama faaliyetleri mevcut finansal kaynakların değerlendirilmesini, gelecekteki harcamaların tahmin edilmesini ve emeklilik sırasında gelir, varlık ve yatırımların yönetilmesi için kapsamlı bir plan geliştirilmesini içermektedir. Bu tür bir planlama bireylerin finansal bağımsızlığa kavuşmasını, rahat yaşamasını ve emeklilik hedeflerine ulaşmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Anuar vd.,2023, s. 326).

Kamu emeklilik sistemlerinin üzerinde son dönemde artan baskılar nedeniyle bireysel emeklilik sistemlerinin giderek daha fazla teşvik edildiği görülmektedir (Topa vd., 2018, s. 1). Bu nedenle bireysel emeklilik planları devletin daha fazla destek aldığı alternatiflerden biri olarak, emekliliğe yönelik tamamlayıcı tasarruf araçlarının resmileştirilmesi anlamına gelmektedir (Vivel-Búa vd., 2019,s. 1421).

(Anuar vd.,2023, s. 332), emeklilik için planlama ve tasarruf verimliliğini belirleyen kapasite, isteklilik ve fırsat olmak üzere üç boyutun altını çizmektedir. Kapasite, iki kişiyi birbirinden ayıran bilişsel faktörleri, yeteneği, kavramayı ve bilgiyi ifade etmektedir. İkinci boyut olan isteklilik, emeklilik planlamasına başlama ve zaman içinde bunu sürdürme yönünde ivme sağlayan psikolojik ve duygusal özellikler aracılığıyla tanımlanmaktadır. Tutum, finansal ve emeklilik hedeflerinin netliği, kişilik özellikleri, etik değerler, erdemler ve dürüstlük gibi bireyin öz imajını tanımlayan faktörleri içermektedir. Üçüncü boyut olan fırsat ise, çalışan emeklilik planlarının mevcudiyeti, çeşitli yatırım seçenekleri, uzun vadeli ekonomik ve finansal piyasa

eğilimleri, maliye politikaları ve vergi düzenlemeleri gibi bireyin dışında olan faktörleri içermektedir.

Finansal planlama ve tasarruf eğilimleriyle ilgili değişkenleri belirlemek amacıyla birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların çoğu, emeklilik öncesi dönemdeki kişiler arasındaki planlamadaki bireysel farklılıkların anlaşılmasına yönelik veri odaklı bir yaklaşım benimsemiştir. Söz konusu yaklaşım, son dönemlerde yaşlı çalışanların kişisel finansal planlama uygulamalarındaki farklılıkları öngören faktörler hakkında çok şeyin öğrenilmesine olanak sağlamaktadır (Hershey vd.,2007, s. 26-27).

Bu değişkenlerden birisi olarak çok sayıda çalışmada emeklilik planlamasını etkilemede finansal okuryazarlığın önemi vurgulanmıştır (Bucher–Koenen&Lusardi, 2011, s. 565). Bu yazarlara göre finansal bilgi ile emeklilik planlaması arasında sürekli olarak pozitif bir korelasyon söz konusudur. Dolayısıyla emekliliğe hazırlanırken finansal konularda iyi bilgi sahibi olmak çok önemlidir.

İnsanlar için temel zorluk, gelecekte için parasal kaynakların erken finansal planlamasıdır. Bu durum gelecekteki ihtiyaçların henüz mevcut olmadığında öngörülmesini gerektirdiğinden, bu da ödüllerin ertelenmesi anlamına gelmektedir. Emeklilik planlamasına yönelik bu finansal davranış, finansal bilginin uygulanması olarak anlaşılması gereken, sonuçta kişisel finansal kapasiteyi varsayan ekonomik kavramların kullanımını içermektedir (Herrador-Alcaide, 2021, s. 483).

Birçok çalışmada emeklilik için özel tasarruf kararı söz konusu olduğunda gelirin potansiyel rolü incelenmiştir. Bu çalışmalarda gelirin tüketim kararlarının ve tasarruf kararlarının temel belirleyicisi olduğu belirtilmektedir (Rey-Ares vd., 2018,s. 255). Söz konusu çalışmalarda gelirin tamamlayıcı özelliği, emeklilik planlarına katılımın en güçlü göstergesini ifade etmektedir. Çünkü daha fazla para kazanan bireyler, bireysel emeklilik planlarına katılmak için daha fazla kaynağa sahip olabileceklerdir. Benzer şekilde Foster ve Smetherham (2013) çalışmalarında gelir arttıkça bireylerin harcanabilir gelirlerinin arttığını ve özel emeklilik hesapları aracılığıyla tasarruf etme fırsatlarının da arttığını vurgulamaktadırlar. Son zamanlarda Moreno-Herrero vd., (2017) çalışmalarında gelecekteki düşük gelir beklentilerinin bireysel emeklilik planına sahip olma olasılığını etkilediğini ve dolayısıyla yalnızca mevcut gelirin bireysel emeklilik planına katılımı değil, aynı zamanda beklenen geliri de etkilediğini ileri sürmektedirler.

Emekliliğe yönelik mali planlamada önemli unsurlardan biri de emeklilik hedefleridir. Emeklilik hedefleri, kişiye önemli bir yön, tutarlılık ve önem sağlayan uzun vadeli bir hedef olarak tanımlanmaktadır. Açık emeklilik hedefleri, emeklilikte yaşam standardı ve kalitesine ilişkin finansal hedeflerin net bir şekilde belirlenmesi, bireyleri mali planlamaya başlamaya teşvik eden büyük bir motivasyon gücü oluşturmaktadır (Anuar vd., 2023, s. 330).

2.3. Emekliliğin Finansal Yatırım Araçları

Finansal yatırım araçları, bireylerin özellikle emeklilik planlamasında servetlerini artırmak ve finansal geleceklerini güvence altına almak amacıyla kullanabilecekleri çok çeşitli seçenekleri kapsamaktadır. Bu araçlar arasında emeklilik fonları, yatırım portföyleri, altın, gayrimenkul, hisse senedi ve tahvil gibi yatırım araçları yer almaktadır (Sumer, 2023, s. 1083-1084).

Emeklilik planlamasında doğru yatırım araçlarının seçilmesi, getirilerin en üst düzeye çıkarılması, riskin yönetilmesi ve kariyer sonrası yıllarda istikrarlı bir gelir kaynağının sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır (Aren vd., 2015, s. 22). Çeşitli yatırım seçeneklerinin özelliklerini, faydalarını ve dikkate alınması gereken hususları anlamak, bireylerin bilinçli kararlar alması, yatırım portföylerini optimize etmesi ve emeklilikte finansal hedeflerine ulaşması açısından önemlidir. Bu araçların her biri, farklı yatırım hedeflerine ve risk iştahlarına hitap eden benzersiz özellikler ve faydalar sunmaktadır (Dağlı vd., 2008, s. 85). Bu yatırım araçları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Hisse Senetleri ve Tahviller: Hisse senetleri, bir şirketteki mülkiyeti temsil eden ve sermaye kazancı ile temettü geliri potansiyeli sunan öz sermaye yatırımlarıdır. Tahviller ise belirli bir süre boyunca sabit bir faiz geliri akışı ve anapara geri ödemesi sağlayan sabit getirili yatırımlardır. Her iki yatırım aracı da portföy çeşitlendirmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Çavdar, 2017, s. 5-6).

Emeklilik Yatırım Fonları: Emeklilik fonları, çeşitli varlık sınıflarına (hisse senetleri, tahviller, emlak, vb.) yatırım yaparak emeklilik için tasarruf yapan bireylerin fonlarını yöneten profesyonel kuruluşlardır. Bu fonlar, yatırımcılara çeşitli risk profillerine göre farklı seçenekler sunmaktadırlar (Alptekin & Işıklar, 2009, s. 186).

Gayrimenkul Yatırımları: Gayrimenkul yatırımları, emeklilik portföylerinin önemli bir bileşenidir. Kiralama geliri sağlama potansiyeli ve genellikle değer artışı ile

emeklilik dönemi için istikrarlı bir yatırım seçeneği olarak görülmektedir (Temel, 2009, s. 7).

Riskler ve Fırsatlar: Finansal yatırım araçları beraberinde bazı riskler de taşımaktadır. Piyasa riski, enflasyon riski, likidite riski ve faiz oranı riski gibi faktörler, emeklilik dönemi için tasarruf eden bireylerin dikkate alması gereken önemli konulardır. Bununla beraber doğru bir şekilde yönetildiğinde, bu riskler fırsatlara dönüştürülebilir. Örneğin, hisse senetleri gibi riskli varlık sınıfları uzun vadede daha yüksek getiriler sağlayabilmektedirler (Nicoleta, 2011, s. 559).

2.4. Bireysel Emekliliğe Hazırlık Süreci

Bireysel emeklilik hazırlığı, kişinin emeklilik ihtiyaçlarının değerlendirilmesini, finansal hedeflerin belirlenmesini ve kariyer sonrası yıllarda istikrarlı bir gelir kaynağı sağlamak amacıyla stratejiler geliştirilmesini içeren finansal planlamanın önemli bir yönüdür. Bireysel emekliliğe hazırlık süreci, bireylerin emeklilik sırasında finansal güvenlik ve istikrarı sağlamak için üstlendikleri bir dizi adımı ve değerlendirmeyi içermektedir. Bu süreç, finansal okuryazarlık, emeklilik planları hakkındaki bilgi, emeklilik beklentileri ve kişisel mali koşullar gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir (Lusardi&Mitchell, 2011, s. 1-2).

2.4.1. Emeklilik Öncesi Finansal Hazırlık

Emeklilik öncesi finansal hazırlık, bireylerin gelecekteki mali güvenliklerini sağlamak ve emeklilik yaşamlarını planlı ve konforlu bir şekilde geçirmek için önemlidir. Bu süreç, tasarruf alışkanlıklarının geliştirilmesi, borçların yönetilmesi, yatırım yapılması ve emeklilik için uygun birikimlerin oluşturulması gibi adımları içermektedir. Emeklilik öncesi dönemde finansal hedeflerin belirlenmesi, bütçe oluşturulması ve düzenli tasarruf planlarının yapılması, bireylerin emeklilik yaşamlarını güvence altına almalarına yardımcı olmaktadır.

2.4.1.1. Gelir-Gider Analizi ve Bütçeleme

Emeklilik öncesi finansal hazırlık sürecinin temel bileşenlerinden biri gelir-gider analizi ve bütçelemedir. Gelir-gider analizi, bireyin finansal giriş ve çıkışlarının kapsamlı bir incelemesini içermektedir. Ne kadar para kazanıldığına ve harcandığına dair net bir resim sunarak bireylerin mali durumlarını değerlendirmelerine ve bilinçli kararlar vermelerine olanak tanımaktadır (Omakhanlen vd., 2021, s. 100).

Emeklilik öncesi finansal hazırlık sürecinde gelir-gider analizi ve bütçeleme, bireylerin mevcut finansal durumlarını anlamalarına ve gelecekteki hedeflerine ulaşmak amacıyla gerekli adımları belirlemelerine yardımcı olmaktadır. Gelir-gider analizi, bireylerin gelir kaynaklarını (maaşlar, yatırım getirileri vb.) ve harcamalarını (ev kirası, fatura ödemeleri vb.) detaylı bir şekilde gözden geçirmesini sağlamaktadır. Bütçeleme ise, bu analiz sonuçlarına dayanarak gelir ve harcamalar arasında denge sağlamayı amaçlayan bir planlama sürecidir (Dursun, 2019, s. 12).

Gelir-gider analizi ve bütçeleme, bireylerin finansal alışkanlıklarını anlamalarını ve gereksiz harcamalardan kaçınmalarını sağlamaktadır. Ayrıca beklenmedik finansal zorluklarla başa çıkmak için bir güvenlik ağı oluşturmanın yanı sıra, emeklilik döneminde yaşam standartlarını koruma ve istenen yaşam tarzını sürdürme konusunda da önemlidir (Kartal, 2019).

2.4.1.2. Borç Yönetimi ve Tasarruf Stratejileri

Kişilerin mali imkânları sınırlı olsa da karşılamak zorunda oldukları ihtiyaçlar ve istekler her geçen gün artmaktadır. Bu durum, tüketim ve harcamaların artmasına, dolayısıyla da gelirlerinin yetersiz kalmasına yol açmaktadır.

Daha önceleri borçlanma ihtiyacı genellikle akraba ve dostlardan karşılanırken, günümüzde kredi kartları ve tüketici kredileri bu amaçla yaygın olarak kullanılmaktadır. Bununla beraber bu borçlanma araçlarının bilinçsiz ve aşırı kullanımı, zamanla daha büyük borç yüküne ve geri dönüşü zor mali sorunlara yol açmaktadır. Sonuç olarak, bireyler maddi açıdan kısır bir döngüye girmekte ve yaşam kaliteleri olumsuz etkilemektedir (Gönen & Özmete, 2007, s. 58).

Tasarruf, elde edilen gelirin bir bölümünün biriktirilmesidir. Ekonomi bilimine göre tasarrufun tanımı, gelirlerin harcanmayan bölümünün başka amaçlar için kenara

ayrılması veya harcanmasının  telenmesidir. Tasarruflar, emeklilik döneminde yaşam standartlarını korumak ve istenilen yaşam tarzını sürdürmek açısından önemlidir. Tasarruf edilen paralar yatırım yapmak ve sermaye birikimi yapmak için kullanılabilmekte, böylece finansal güvenlik ve bağımsızlık sağlanabilmektedir (Eskici 2014, s. 25).

2.4.2. Bireysel Emeklilik  r nlerinin Değerlendirilmesi

Doğru bireysel emeklilik ürününün seçilmesi, kişinin emeklilikteki finansal güvenliğini ve refahını etkileyebilecek çok önemli bir karardır.

Emeklilik hedeflerinin değerlendirilmesi, belirlenen hedeflerin gerçekleşme durumunu izlemeyi ve gerektiğinde ayarlama yapmayı içermektedir. Bu süreç, finansal planlama sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu aşamada yıllık gelirler ve bireysel emeklilik hesapları gibi farklı emeklilik ürünlerinin anlaşılması önemlidir (Hershey vd.,2007, 31).

Risk analizi bireysel emeklilik ürünlerinin belirlenmesinde dikkate alınması gereken bir unsurdur. Emeklilik birikimlerinizin korunması ve büyümesi için doğru risk seviyesinin belirlenmesi gerekmektedir. Öncelikle kişisel risk toleransının belirlenmesi yatırımın değerindeki dalgalanmalara ne kadar dayanabileceğinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır (Sörensen vd., 2016, s. 54).

Akademik çalışmalarda, bireysel emeklilik ürünlerinin seçiminde profesyonel desteğin önemini vurgulamaktadır (Eralp & zg rel, 2008, s. 43). Sörensen vd., (2016)  alışmalarında bireysel emeklilik ürünlerinin özellikle birçok ülkede kamu yardımlarının azalmasının beklenmesi nedeniyle, emeklilik sırasında finansal istikrarın sağlanması önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir.

2.5. Finansman ve Hazırlık Sürecindeki Zorluklar

Bireysel emekliliğe hazırlanmak, bireylerin finansal geleceklerini ve emeklilik refahlarını güvence altına almak için aşmaları gereken çeşitli finansal zorlukları beraberinde getirmektedir. Bireysel emeklilik hazırlığı sürecinde finansal zorluklar, çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bunlar arasında düşük gelir, yüksek yaşam maliyetleri, borç yükü, işsizlik riski, sağlık harcamaları ve beklenmedik olaylar gibi faktörler bulunmaktadır. Bu zorluklar, emeklilik döneminde mali güvence sağlama

sürecini olumsuz etkileyebilmektedir. Bireysel emekliliğe hazırlıkta karşılaşılan finansal zorluklar çeşitli kategorilere ayrılmaktadır.

2.5.1. Gelir Düzeyinin Etkileri

Bireysel emeklilik, emeklilik gelirini artırmak ve emeklilik döneminde daha rahat bir yaşam sürmek için yapılan bir tasarruftur. Son yıllarda bireysel emeklilik planlarına katılımda önemli bir artış görülmektedir. Fakat bu artışa rağmen, bireysel emekliliğe hazırlık sürecinde birçok kişi finansal zorluklarla karşılaşmaktadır.

Akademik çalışmalar bireylerin gelirlerinin artması ile bireysel emeklilik sistemine taleplerinin arttığını göstermektedir. Ayrıca gelir yetersizliği de sisteme katılımın düşük olmasında önemli bir etken olarak ifade edilmektedir (Keser vd., 2020, s. 115). Dolayısıyla bireylerin en temel zorluğu, yeterli tasarruf yapabilecek kadar gelir sahibi olmamalarıdır. Düşük maaşlar, işsizlik, borçluluk gibi faktörler bireylerin tasarruf yapmalarını zorlaştırmaktadır.

2.5.2. Finansal Bilgi Eksikliği

Bireysel emeklilik planları ve finansal planlama hakkında yetersiz bilgi sahibi olmak, doğru yatırım kararlarının verilmesini zorlaştırabilmektedir. Bu durum, düşük getiri veya kayıplara yol açabilmektedir (Er & Çetintaş, 2018, s. 62).

Gelir yetersizliğinin bireysel emeklilik sistemindeki olumsuz etkisi bazı açılardan önemlidir. Bireysel emeklilik sistemi, uzun vadeli tasarruf amacıyla oluşturulmuş bir finansal araçtır. Bu sistemde, bireyler kendi emeklilik gelirlerini biriktirmek için kendi tasarruflarını yapmaktadırlar. Ayrıca bu sistem fonlama esasına dayanmaktadır. Bu, sistemdeki fonların katılımcıların yatırımlarından oluşması ve devlet tarafından herhangi bir katkı yapılmaması anlamına gelmektedir (Altay, 2013, s. 5).

2.5.3. Katılım Eğilimleri

Niyet ya da eğilim bir bireyin belirli bir davranışı gerçekleştirme konusundaki istekliliğini ve gayretini ölçen bir kavramdır. Planlı davranış teorisi bireysel davranışların temelini niyete dayandırarak açıklamaktadır. Sosyal psikolojiye dayalı bu teoride, davranışın gerçekleşmesi için öncelikle niyetin oluşması gerektiği savunulmaktadır. Söz konusu teori bir davranışın gerçekleşme olasılığını tahmin etmede önemli bir göstergedir. Bireyin davranış üzerinde tam bir kontrol sahibi olduğu durumlarda ve fırsatlar ortaya

çıktığında, niyetin davranışa dönüşmesi daha yüksektir. Finansal davranışları eyleme geçiren finansal tutumlar, bireylerin finansal konulardaki isteklerini ortaya koymalarına yardımcı olmaktadır. Finansal tutumlar, olumlu veya olumsuz olarak sınıflandırılabilir. Olumlu finansal tutumlar, bireylerin finansal konularda başarı elde etmelerini sağlarken, olumsuz finansal tutumlar ise bireylerin finansal konularda başarısızlığa uğramasına neden olmaktadır (Sarigöl, 2015, s. 202).

Uzun vadeli bir hedef olan emekliliğe ulaşmak için uzun süreli bir disiplin ve motivasyon gerekmektedir. Bireyler, emeklilik dönemine uzak oldukları için bu hedefe yeterince motive olamayabilmektedirler. Herrador-Alcaide (2021) çalışmalarında kişinin emeklilikle ilgili kişisel niyetine dair kişisel bilgisi perspektifinin emeklilikte mevcut finansal kaynakları tahmin etmek için kullanılabileceğini ileri sürmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYLERİN EMEKLİLİK DÖNEMİNE İLİŞKİN FİNANSAL HAZIRLIK SÜRECİNİN FİNANSAL TUTUM VE DAVRANIŞLARLA İLİŞKİSİ

Bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal tutum ve davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi, bu süreci etkileyen psikolojik, sosyal ve ekonomik dinamikleri anlamak açısından önemlidir. Bu nedenle finansal tutum ve davranışların kuramsal temelde ele alınması, araştırmanın analiz boyutuna sağlam bir zemin oluşturacaktır.

3.1. Finansal Tutum ve Finansal Davranış

Finansal tutum ve davranışlar, bireylerin ve kuruluşların mali durumlarını etkileyen önemli faktörlerin başında gelmektedir. Finansal tutum ve davranışlar, bireylerin ve kuruluşların finansal sağlığını, sürdürülebilirliğini ve büyüme potansiyelini etkilemektedir. Olumlu bir finansal tutum ve davranış, mali disiplin, bilinçli kararlar alma yeteneği ve finansal hedeflere ulaşma motivasyonunu beraberinde getirmektedir.

Finansal tutum ve finansal davranışların anlaşılması, bireylerin ve kuruluşların finansal kararlarına etki eden faktörlerin doğru bir şekilde değerlendirilmesini sağlar. Bu anlayış, finansal yöneticilerin, danışmanların ve bireylerin daha etkili stratejiler geliştirmelerine ve finansal hedeflere ulaşmalarına yardımcı olabilmektedir (Baptista&Dewi, 2021, s. 93).

Bu bağlamda, finansal tutumları ve davranışlar, yalnızca güncel mali tercihlerin bir yansıması değil, aynı zamanda uzun vadeli finansal kararların temel belirleyicilerinden biridir (Karabulut &Sarı, 2024,s. 132). Finansal tutum, bireyinparaya ilişkin genel eğilimlerini ve değer yargılarını yansıtırken; finansal davranışlar, bu

tutumların pratik yaşamdaki karşılığı olarak tasarruf, harcama, borçlanma ve yatırım gibi somut eylemlerde kendisini göstermektedir (Karabulut& Sarı,2024, s. 132). Araştırmalar, finansal tutumları olumlu olan bireylerin daha bilinçli finansal davranışlar sergilediklerini ve bu durumun emeklilik dönemine hazırlık süreçlerine pozitif katkı sağladığını ortaya koymaktadır (Esmer & Dayı, 2021, s. 3-4). Bu nedenle, bireylerin tasarruf yapma eğilimleri ile yatırım kararları arasındaki ilişki, emeklilikte yeterli bir gelir düzeyine ulaşma açısından önem taşımaktadır.

Finansal tutum ve davranışların şekillenmesinde bireysel özelliklerin yanı sıra çevresel, sosyal ve psikolojik birçok unsur etkili olabilmektedir. Bu kapsamda demografik faktörler, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve medeni durum gibi değişkenleri kapsamaktadır (Uygurtürk&Fındık, 2022, s. 102). Ayrıca psikolojik faktörler ise bireylerin risk algısı, kontrol odağı ve geleceğe yönelik beklentileriyle doğrudan ilişkilidir. Bunların yanında bireyin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel çevre de finansal davranış kalıplarını belirleyici bir rol oynamaktadır (Yazgan & Yıldırım, 2022, s. 125).Tüm bu unsurlar, bireylerin finansal kararlarını biçimlendiren çok boyutlu bir etkileşim ağı oluşturmaktadır.

3.2. Finansal Tutumlar

Tutum, inançların duygularla değerlendirilmesinin bir sonucu olarak insanlara, nesnelere ve olaylara yönelik kasıtlı davranışların bir parçasıdır. Tutumlar, nesnelere, bireylere ve olaylara karşı hem hoş hem de hoş olmayan değerlendirme ifadeleridir. Tutum, bir kişinin içinde yaşadığı dünyaya yönelik bir ölçüsü, görüşü ve değerlendirmesidir (Ok, 2011, s. 532).

Finansal tutum ise bireylerin bir durum, görüş ya da tutum üzerinde uygulanan para değerlendirmesidir. Finansal tutum, karar verme ve uygun kaynak yönetimi yoluyla değer oluşturarak sürdürmek amacıyla finansal ilkelerin uygulanması olarak ifade edilmektedir (Rajna vd., 2011, s. 106). Kısaca finansal tutum, bireyin karşılaştığı finansal sorunlara yönelik eğilimleri olarak tanımlanabilmektedir Dwiastanti (2017) çalışmasında finansal tutum, bu tutuma uygulanan mali durum hakkındaki ruh hali ve yargı olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan kavram, bireylerin ve kuruluşların finansal konulara yaklaşımını ortaya koymaktadır. Finansal tutum, mali açıdan bireyler ve kurumsal

hedeflerin belirlenmesi, risk algısı, tasarruf ve yatırım eğilimleri gibi unsurları içermektedir.

Bir bireyin finansal tutumu, gelir ve gider yönetimi, borç kullanımı, yatırım yapma alışkanlıkları ve finansal güvenlik gibi konuları etkilemektedir (Baptista&Dewi, 2021, s. 94). Bireyin sahip olduğu mali tutumunu, bireyi mali durumlara karşı davranma konusunda etkileyerek ona yardımcı olmaktadır.

Finansal tutumlar aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir (Furnham, 1984, s. 501-502; Keller&Siegrist, 2006, s. 89):

- Takıntı, bir kişinin parayı iyi yönetmek amacıyla para hakkındaki zihniyetini ve geleceği algılamasını ifade etmektedir.
- Parayı başkalarını kontrol etmek amacıyla bir araç olarak kullanan birine atıfta bulunan güçtür. Bu düşünceye göre para sorunları çözebilmektedir (Jorgensen vd, 2017, s. 71)
- Çaba, yaptığı işten para kazanmayı hak eden kişiyi ifade etmektedir.
- Yetersizlik, her zaman yeterli parası olmadığını hisseden birini ifade etmektedir.
- Tutma, para harcamak istememe eğilimi olan birini ifade etmektedir.
- Güvenlik, paranın bir bankada ya da yatırım amacıyla tasarruf etmeden tek başına tutulmasının daha iyi olduğu varsayımı olarak birinin çok eski moda para görüşüne atıfta bulunmaktadır (Fenton-O'Creevy&Furnham, 2022. S. 3).

Finansal tutumlar aileden, okuldan vb. etkilenebilmektedir. Bir birey iyi bir finansal yönetim ortamındaysa, o zaman otomatik olarak finansal durumu da iyi yönetebilecektir.

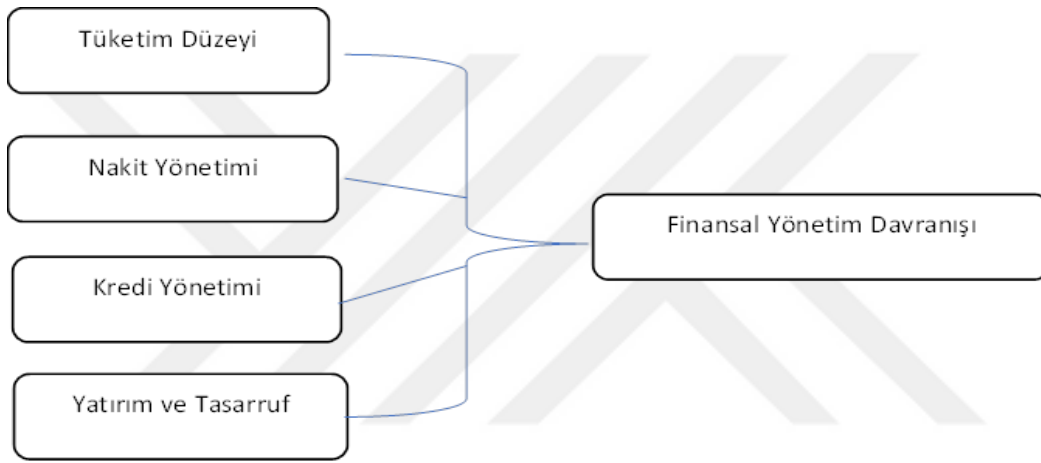
3.3. Finansal Davranışlar

Finansal davranış, bireylerin ve kuruluşların finansal kararlarını nasıl aldığını ve finansal süreçlerde nasıl hareket ettiğini ifade etmektedir. Shim vd., (2010, 1457-1458) çalışmasında finansal davranış, para yönetimi ile ilgili herhangi bir insan davranışı olarak tanımlamıştır. Hashmi vd. (2021, s.1-2) çalışmalarında finansal davranış, kişinin gelirini ve mali durumunu ele alması, yani bireyin günlük mali konulara yönelmesi şeklinde açıklamışlardır. Söz konusu çalışmalarda finansal davranış bireylerin hayatta başarılı olmak amacıyla mali durumlarını yönetme yeteneği ile ilişkilendirilmektedir. Ayrıca

hane halkının ya da bireylerin mali davranışı, planlama, bütçeleme ve tasarruf gibi mali kaynaklarını nasıl yönettiklerini ifade etmektedir.

Bu tanımlardan yola çıkılarak finansal davranışın, kişisel mali yönetimle yakından ilgili olan tüm insan davranışlarının biçimleri olduğu sonucuna varılabilmektedir. Dew ve Xiao (2011, s. 44) çalışmalarında bir bireyin finansal yönetim davranışının dört ana alana göre değerlendirilebileceğini açıklamışlardır. Tüketim düzeyi, nakit akışı yönetimi, kredi (borç yönetimi) ve son olarak tasarruf ve yatırım davranışları söz konusudur. Şekil 1’de bu davranışların alt boyutlarını ve genel bir etkileşimi yansıtılmaktadır:

Şekil 3.1. Bireyin Finansal Davranışlarının Boyutları

Kaynak:Adiputra, Suprastha&Tania (2021, s. 3322)

Şekil 3.1’de finansal yönetim davranışının, bir kişinin mali durumunu yönetme davranışı olduğu sonucuna varılabilmektedir. Bireysel finansal yönetim davranışı, tüketim düzeyi (tüketim), bireyin nakit giriş ve çıkışlarını yönetme yeteneği (nakit akışı yönetimi), borç yönetimi (kredi yönetimi), tasarruf ve yatırım olmak üzere dört ana göstergeye dayalı olarak değerlendirilebilmektedir.

Finansal davranışların boyutları ve hangi değişkenlerle ölçüleceği önemlidir. Finansal davranışın boyutu, genel olarak, paranın nasıl harcanacağını planlanması, paranın nasıl harcandığının hesabının tutulması, sabit giderlerin gözden geçirilmesi, yazılı bir bütçe oluşturulması gibi paranın kullanılması ve yönetilmesi ile ilgili eylemler olarak ifade edilmektedir (Shim vd. 2010, s. 1458). Perry ve Morris (2005, s. 299) çalışmalarında bütün finansal davranışların harcama ve tasarruf olarak iki temel ölçütü bulunduğunu ileri sürmektedirler. Aboagye ve Jung (2018) çalışmalarında söz konusu

alandaki yapılan araştırma sonuçlarından yola çıkarak finansal davranış değişkenlerinin göstergelerini aşağıdaki gibi açıklamaktadırlar:

- Faturaların ödenmesi,
- Harcama ve gider bütçesinin oluşturulması,
- Yüksek maliyetli harcamalar,
- Beklenmeyen harcamalar için fon sağlama (acil durum fonları),
- Periyodik/düzenli olarak kaydetme,
- Satın almaya karar vermeden önce fiyatları karşılaştırmak,

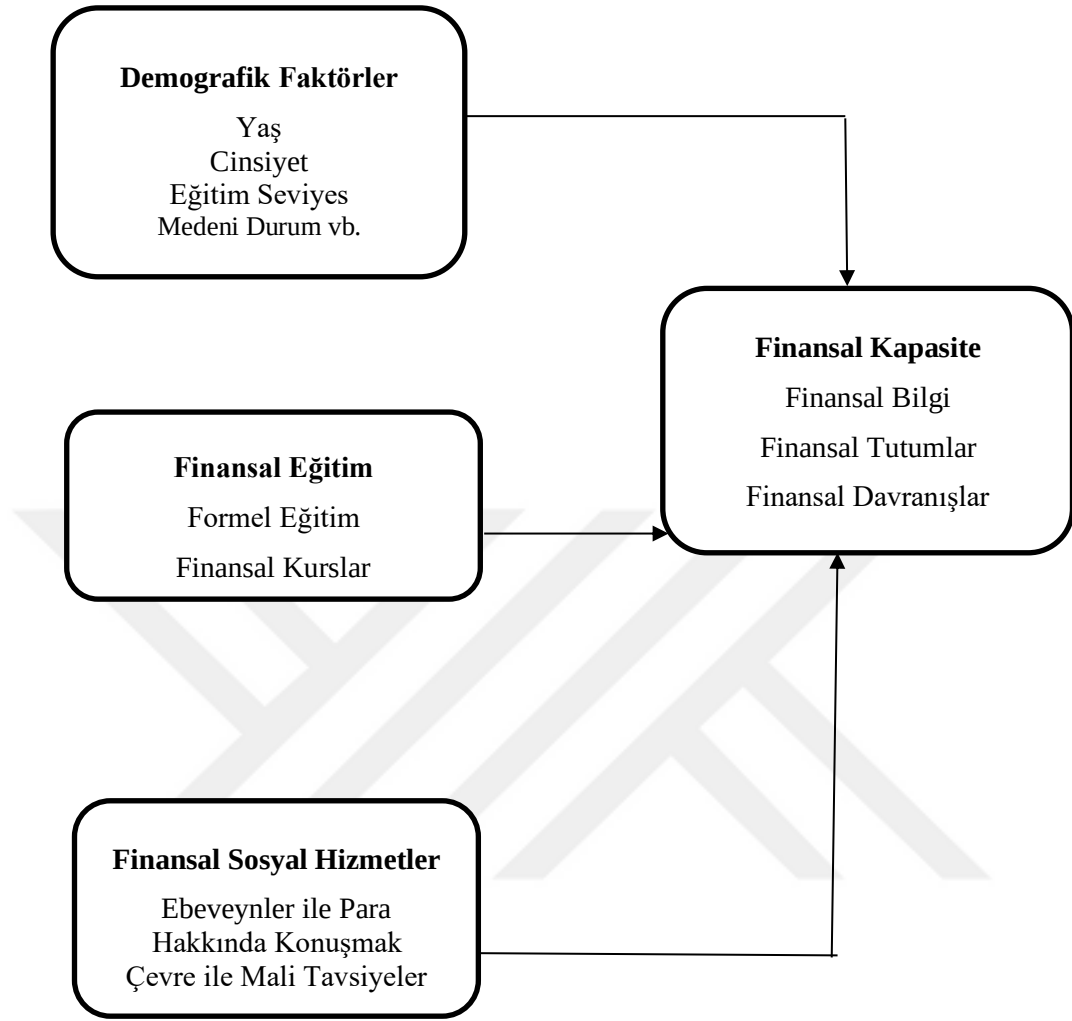
Kholilah ve Iramani (2013, s. 69) çalışmalarında finansal davranışı ölçen dört farklı değişken açıklamışlardır. Bunlar ödeme ve harcamalar, finansal planlama, para kazanma ve son olarak tasarruf davranışlarından oluşmaktadır.

3.4. Finansal Tutum ve Davranışları Etkileyen Faktörler

Finansal tutum ve davranışlar, bireylerin finansal refahının kritik bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu tutum ve davranışlar, bireysel özellikler, aile geçmişi ve toplumsal etkiler de dâhil olmak üzere çeşitli faktörlerin karmaşık etkileşimi ile şekillenmektedir. Bu belirleyicileri anlamak, finansal refahı ve sorumlu finansal karar almayı teşvik etmek açısından çok önemlidir.

Finansal tutum ve davranışlarda finansal kapasitenin önemli bir belirleyici olduğu ifade edilmektedir. Finansal kapasite, bireylerin ve hane halklarının finansal bilgileri, becerileri ve davranışları aracılığıyla etkili bir şekilde finansal kararlar alabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu tanım gelir ve giderleri yönetme, tasarruf etme, borçlanma, yatırım yapma ve finansal riskleri anlama gibi konularda bilgi sahibi olmayı ve bu bilgileri pratikte kullanabilmeyi içermektedir. Şekil 2’de finansal kapasite ile finansal tutum ve davranışlar arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır (Johan&Appleyard., 2021, s. 354).

Şekil 3.2. Finansal Tutum ve Davranışı Etkileyen Faktörler

Kaynak:Johan&Appleyard (2021, s. 354.)

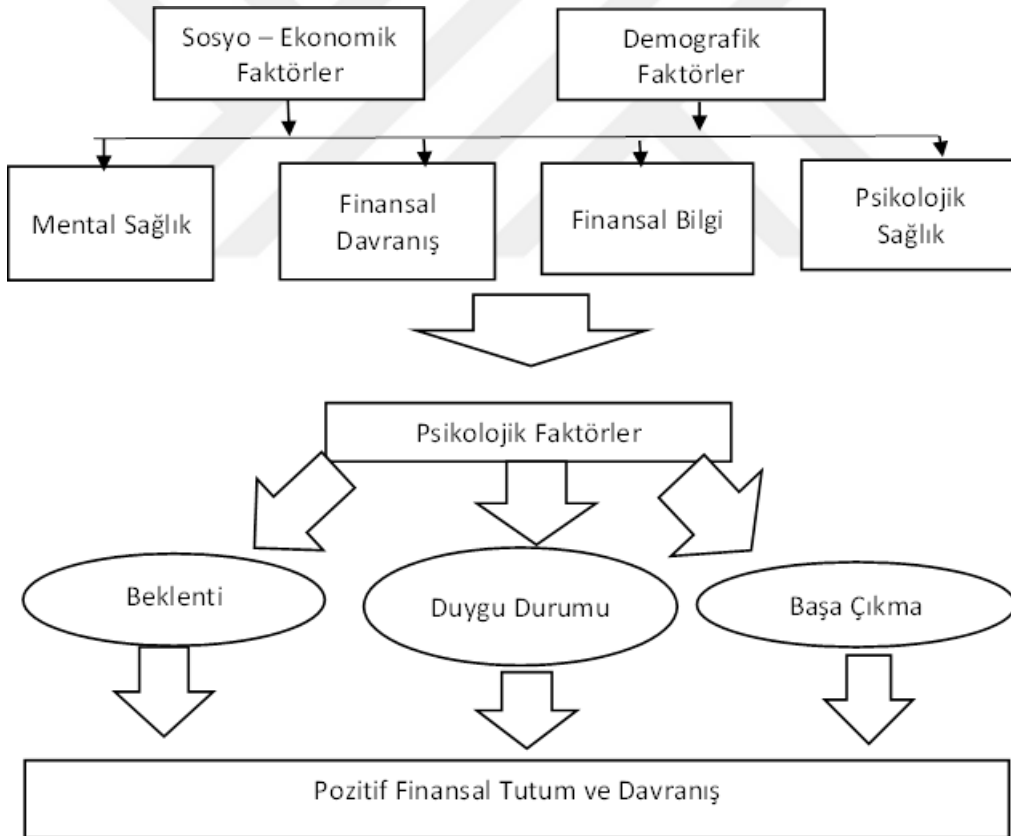
Finansal tutum ve davranışların, finansal yetenek, sosyoekonomik durum ve demografik faktörlerle bağlantılı olduğu ortaya koyulmaktadır. Daha yüksek gelire sahip olanların geçimlerini sağlama olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koyulmaktadır (Biçer, 2016, s. 1514). Ayrıca bu grup kaynaklarını tahsis etme konusunda daha fazla esnekliğe sahiptir. Bu nedenle optimum sonuca ulaşmak amacıyla ilgili bilgileri elde etme konusunda istek ve imkanları da daha fazladır. Böylece finansal konulara hem daha bilinçli hem de daha aşına oldukları ifade edilmektedir (Johan&Appleyard, 2021, s. 352).

Görüldüğü gibi akademik araştırmalar, finansal tutum ve davranışları etkileyen çok sayıda faktör olduğunu göstermiştir. Bu faktörler demografik, psikolojik, sosyoekonomik ve çevresel kategorilere ayrılabilir (Siswanti&Halida, 2020, s. 106).

3.4.1. Demografik Faktörlerin Finansal Tutum ve Davranış Süreçlerine İlişkin Görüşler

Günümüzde, bireylerin finansal karar alma süreçleri, kişisel ve toplumsal refahlarını belirleyen önemli bir faktör haline gelmiştir. Demografi, ölçülebilir insan koşulları ve tutumlarının bilimsel olarak incelenmesi anlamına gelmektedir (Mahdzan&Tabiani, 2013,s. 43). Ebeveynlerin mesleği, akademik geçmişi ve geliri olmak üzere üç demografik faktör bulunmaktadır. Castro-Valencia vd. (2024, s. 2) çalışmalarında finansal okuryazarlık ve finansal stres gibi faktörlerin yanı sıra, finansal refahı şekillendirmede demografik özelliklerin önemli rolünü vurgulamaktadırlar. Şekil 3'te genel olarak demografik faktörlerin finansal tutum ve davranışlarla ilişkisi yansıtılmaktadır.

Şekil 3.3. Demografik Faktörlerin Finansal Tutum ve Davranışlarla İlişkisi

Kaynak: Arya vd. (2023, s. 3).

Şekil 3.3'te görüldüğü gibi finansal tutum ve davranışlar, çeşitli psikolojik ve demografik faktörlerden etkilenmektedir. Optimum mental sağlığın ve yüksek umut düzeyinin bireylerin daha rasyonel ve planlı finansal kararlar almalarını desteklediği anlaşılmaktadır. Ayrıca, etkili başa çıkma stratejilerinin finansal stresin olumsuz etkilerini azaltarak daha sağlıklı finansal davranışlara yol açtığı görülmektedir. Demografik değişkenler bireylerin karar verme sürecine katılımını önemli bir şekilde etkilemektedir (Arya vd.,2023,s. 3). Bireylerin finansal davranışlarının psikolojik ve demografik faktörler tarafından şekillendiğini ve bu faktörlerin finansal sağlığı geliştirmek amacıyla dikkate alınması gerektiği ileri sürülmektedir.

Ramadani (2015,s. 214) çalışmasında ailede finansal yönetim eğitiminin, bireyin biliş ve davranışını etkileyecek alt kültür ve sosyoekonomik sınıflar (meslek, akademik geçmiş ve gelir gibi) tarafından belirlendiğini belirtmektedir. Daha yüksek sosyal statüye (meslek, akademik geçmiş ve gelir) sahip olan bireyler, daha fazla bilgiye sahip olma, daha fazla gelir elde etme ve daha fazla sosyal etkileşime girme eğilimindedirler.

3.4.1.1. Yaş

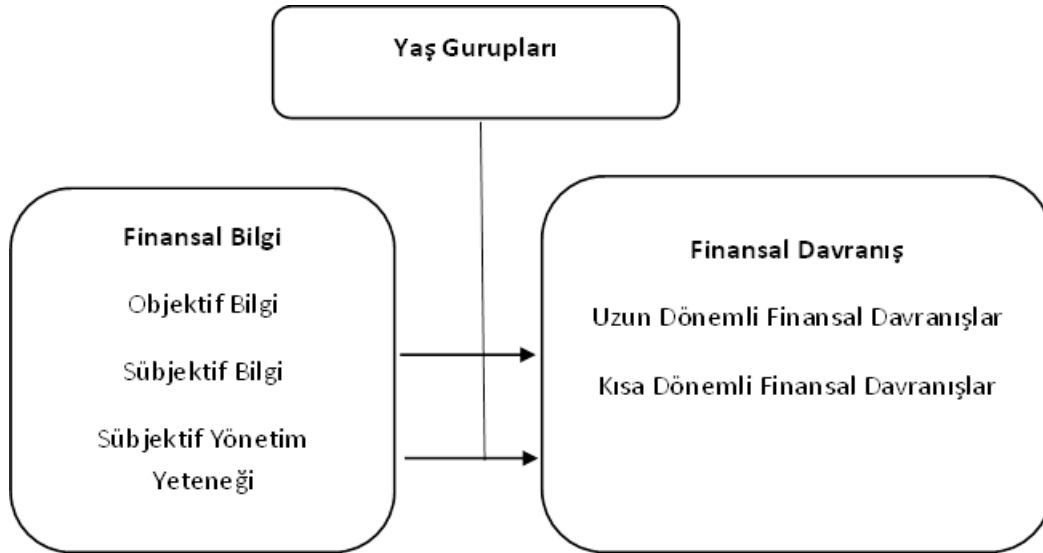
Yaş, finansal tutum ve davranışların önemli bir belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Finansal karar verme, özellikle yaşlandıkça bireylerin yaşamlarının kritik bir yönü haline gelmektedir. Yaşın finansal konulardaki öneminin bireylerin bilişsel durumlarının yaşa bağlı olarak değişmesi ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Yaşlı bireylerin sağlıklı finansal seçimler yapma konusunda karşılaştıkları zorlukları ve bilişsel gerilemenin finansal yetenekleri üzerindeki etkilerini araştırmıştır.

Agarwal vd. (2010, s. 2) çalışmalarında yaşlı bireylerin daha az yatırım becerisi sergileme ve belirli bir yaştan sonra ideal olmayan kredi davranışları sergileme eğiliminde olduklarını vurgulamışlardır. Orta yaştaki yetişkinlerin kredi, otomobil kredileri, ipotekler ve kredi kartı ücretleriyle ilgili özel veri kümelerinin bir kombinasyonunun kullanıldığı bir çalışmada gençlere ve yaşlılara göre daha az mali hata yaptıklarını bununla beraber yaş ilerledikçe bilişsel bir düşüş yaşandığını ileri sürmektedirler. Finansal karar verme yeteneğindeki düşüşün genellikle finansal okuryazarlığın yaşla birlikte azalmasıyla ortaya çıktığı ileri sürülmektedir (Gamble, 2015, s. 2603). Diğer taraftan deneyim ve edinilen bilginin yaşla birlikte arttığı, buna karşılık

karmaşık finansal konulara ilişkin analitik yetkinliğin zamanla azaldığı ifade edilmektedir (Henager&Cude, 2016, s. 3).

Bu görüşlerden farklı olarak Yahaya vd. (2019,s. 23) çalışmalarında günümüzde gençlerin kişisel mali durumlarını idare etme konusunda daha az yetenekli oldukları ileri sürmektedirler. Günümüz gençlerinin erken dönemde karşılaştıkları ekonomik sorunlarının finansal konuda yeteneklerini sınırlaması nedeniyle yaşamlarında daha fazla zorluk yaşadıklarını belirtmektedirler. Servet biriktirmek ve çeşitli finansal durumları deneyimlemek amacıyla daha fazla zamana sahip olan yaşlı bireyler, genç kuşaklara kıyasla ihtiyatlı finansal davranışlar sergileme eğilimindedirler(Robb&Chy, 2023, s. 2-3).Akademik çalışmalarda finansal okuryazarlığın tüm yaş gruplarında finansal kararların şekillendirilmesinde önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir (Henager&Cude, 2016, s. 3). Genç yaş gruplarında sübjektif finansal bilgi kısa vadeli finansal davranışlarla daha güçlü bir şekilde ilişkiliyken, daha büyük yaş gruplarında nesnel finansal bilgi, uzun vadeli finansal davranışlarla daha güçlü bir ilişkiye sahiptir. Dolayısı ile daha yaşlı bireylerin uzun vadeli finansal davranışlarda bulunma olasılığı daha yüksektir. Şekil 3.4'te yaşa bağlı olarak ortaya çıkan finansal davranışların özellikleri yansıtılmaktadır.

Şekil 3.4. Yaş Gruplarına Bağlı Finansal Davranışlar

Kaynak:Henager ve Cude (2016,s. 6).

Şekil 3.4'te görüldüğü üzere yaş arttıkça bireyler daha uzun vadeli finansal davranışlar sergileme eğilimindedirler. Bireyler yaşlandıkça finansal öncelikleri ve risk toleransları sıklıkla değişmektedir. Genç bireyler daha kısa vadeli, riskli yatırımlara ve borçlanmaya yatkınken, yaşlı bireylerin servetlerini koruma ve finansal güvenliğe öncelik vermeye yatkındırlar. Tutum ve davranışlardaki bu farklılık, değişen yaşam evreleri, gelir düzeyleri ve mali sorumluluklar gibi faktörlerle ilişkilendirilmektedir (Fenton-O'Creevy&Furnham, 2022, s. 3).

3.4.1.2. Cinsiyet

Finansal tutum ve davranışlardaki cinsiyet farklılıkları akademik çalışmalarda oldukça ilgi gören bir konu olmuştur. Cinsiyetin finansal karar alma sürecinde bir farklılığa yol açıp açmadığını anlamak bu çalışmaların odak noktasını oluşturmaktadır.

Geleneksel olarak finansal planlama sıklıkla erkek egemen bir alan olarak tasvir edilmiştir. Bununla birlikte araştırmalar cinsiyet ile finansal tutum ve davranışlar arasında karmaşık bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Kadoya ve Khan (2020:6) çalışmalarında finansal bilgede potansiyel bir cinsiyet farkı olduğunu, kadınların erkeklere göre daha olumlu finansal davranış ve tutumlara sahip olma eğiliminde olduğunu göstermişlerdir. Diğer taraftan erkeklerin finansal bilgi konusunda kadınlardan daha iyi performans gösterdikleri ifade etmişlerdir. Buna göre erkekler özellikle karmaşık finansal yatırımlar için daha cesaretli hareket etmektedirler. Kadınlar ise potansiyel olarak tasarrufa öncelik verip daha düşük riskli yatırımlara odaklanmaktadır.

Finansal karar almada cinsiyet farklılıklarının en çok incelenen yönlerinden biri risk tercihleridir. Birçok çalışma, finansal kararlar söz konusu olduğunda kadınların erkeklere göre daha fazla riskten kaçınma eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır (Wagner &Walstad, 2023, s. 5; Fisher ve Yao, 2017, s. 191). Cinsiyet farklılıklarının parasal kaybı nasıl etkilediği konusunda bireylerin genellikle parasal kayıplara kazançlardan daha duyarlı olduğu görülmektedir (Durand vd., 2019,s. 339).

Risk tercihlerinin yanında genel olarak tasarruf davranışlarında da cinsiyet farklılıklarının bulunduğu, kadınların genellikle tasarruf konusunda daha muhafazakâr bir yaklaşım sergiledikleri ve finansal güvenliğe daha fazla vurgu yaptıkları ileri sürülmektedir (Hernandez-Nicolas, 2015,s. 94). Erkekler ise risk almaya ve yatırım fırsatları aracılığıyla daha yüksek getiri elde etmeye daha yatkın olabilmektedirler Barber

ve Odean (2001: 262) çalışmalarında erkeklerin genellikle finansal risk almaya kadınlara göre daha istekli olduğunu ileri sürmektedirler. Bu farklılığı ise erkeklerin aşırı özgüvenli hareket etmesi ve risk toleransı ile açıklamaktadırlar. Buna karşılık ilginç bir şekilde erkeklerde, yüksek ticaret hacminin genellikle işlem maliyetleri nedeniyle daha düşük net getirilerle sonuçlandığını da belirtmektedirler.

Cinsiyete göre farklı sonuçların çıkmasında kadınların erkeklere göre daha az finansal bilgilere sahip olmalarının yattığı da belirtilmektedir (Woodyard&Robb 2012, s. 10). Ancak bunun mutlaka daha zayıf finansal kararlar anlamına gelmeyeceğini belirten kimi çalışmalarda kadınların titiz bütçeleme yapma ve genel olarak finansal yönetim konusunda daha bilgili oldukları ifade edilmektedir (Johan&Appleyard, 2021, s. 352).

3.4.1.3. Eğitim Seviyesi

Dünya genelinde ekonomik çeşitlilik ve bilgi teknolojilerindeki hızlı ilerlemeler hem ürünler hem de sistemler açısından daha karmaşık ve dinamik bir finans sektörü oluşturmuştur. Düşük, orta ve yüksek gelirli ülkelerde dahil olmak üzere tüm dünyada bireyler, bu finansallaşmış dünya ile giderek daha fazla etkileşim kurmaktadır. Bu durum, para yönetimini genel olarak daha karmaşık hale getirirken, insanları riskli finansal işlemler, yanıltıcı bilgiler, dolandırıcılık gibi yeni güvenlik açıklarına da maruz bırakmaktadır.

Bireylerin karşılaştığı zorluklar göz önüne alındığında, giderek daha karmaşık hale gelen ekonomik sistemin ve finansal piyasaların anlaşılmasının zorlaştığını vurgulanmaktadır. Bu nedenle birçok çalışmada, finansal okuryazarlığı artıracak eğitim desteklerinin gerekliliği ifade edilmektedir. (Johan&Appleyard, 2021, s. 351). Bireylerin tasarruf ve risk almaya yönelik tutumlarının yanında gelecekteki kazançlara yönelik çabalarının, emeklilik dönemindeki finansal sonuçları ve finansal refahı etkileyebileceğine ilişkin genel bir fikir birliği söz konusudur (Bhattacharya&Gill, 2020, s. 251).

Eğitimin, özellikle lise ve üniversite öğrencileri arasında hem finansal tutumları hem de davranışları etkilediği ifade edilmektedir. Güney Kaliforniya'daki lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, para yönetimi ile ilgili finansal okuryazarlık eğitiminin tutumlu olma ve hazzı ertelemeye ilgili tutumları iyileştirdiği gösterilmektedir. Çalışmada ayrıca finansal yatırıma yönelik eğitimin risk alma davranışını artırdığına

yönelik bulgular ortaya koyulmuştur. Lise öğrencilerine sağlıklı finansal tutumlar aşılacak amacıyla finansal eğitimin gerekli olduğu sonucuna varılmıştır (Bhattacharya&Gill, 2020,s. 265-367).

Bazı çalışmalarda finansal alanlarla ilgili eğitimin bireylerin finansal sosyalleşmesini artırdığı ifade edilmektedir. Finansal sosyalleşme, gençlerin piyasada tüketici olarak etkili bir şekilde işlev görmeleriyle ilgili beceri, bilgi ve tutumlar üzerine edindikleri süreç olarak tanımlanmaktadır. Finansal sosyalleşme, okul, medya ve akranlar da dahil olmak üzere birçok farklı yolla gerçekleşmektedir (Bhattacharya vd., 2020, s. 3).Henager ve Cude (2016. s. 17) çalışmalarında finansal bilginin hem genç yetişkinler hem de kariyerinin ortasındakiler için önemli bir rol oynadığını göstermişlerdir. Ayrıca gelecek mali planlamasında emeklilik gibi uzun vadeli finansal kararlarda sübjektif tutumların değişerek nesnelleştğini ifade etmişlerdir.

Finansal eğitimin finansal tutum ve davranış üzerindeki etkisine ilişkin olumlu görüşlerin aksine eğitimin zannedildiği kadar etkili olmadığını açıklayan çalışmalar da söz konusudur. Örneğin Fernandes vd. (2014, s. 1861) çalışmalarında finansal okuryazarlık ve finansal eğitim ile finansal sonuçlar arasındaki bağlantıları inceleyen bir meta analizde, finansal davranışlardaki çeşitliliği açıklamada finansal eğitimin çok küçük bir rol oynadığını bildirmektedirler. Endonezyalı üniversite öğrencileri üzerinde yapılan başka bir çalışmada 14 haftalık kişisel finans dersinin finansal bilgi üzerinde olumlu bir etkisi olduğu bununla beraber tutum ve davranışlar üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı ortaya koyulmuştur (Johan&Appleyard, 2021,s. 351).

3.4.1.4. Medeni Durum ve Aile Yapısı

Aile modern yaşamın en temel kurumlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bireylerin finansal karar alma sürecinde aile önemli bir rol oynamaktadır. Modern yaşam, aile yapısı ve ailede finansal karar alma sürecini derinden etkilemiştir. Geleneksel aile yapısının yerini daha küçük ve çeşitli aile formları alırken, çiftlerin her ikisinin de çalışması yaygınlaşmış ve finansal sorumluluklar daha eşit bir şekilde paylaşılmaya başlanmıştır.

Finansal kararlara ilgili olarak aile yapısı ve eşlerin karşılıklı rolleri ilgi gören bir konu olmuştur. Medeni durum geçişlerinin tasarruf ve varlık tahsisi kararlarda önemli

bir rol oynadığı belirtilmektedir. Ayrıca çocukların varlığının bu etkileri artırabileceği öngörülmektedir (Hanewald&Kluge, 2014,s. 4).

Medeni durumun finansal tutum ve davranışlar üzerinde bir etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Aile yapısının finansal kararlar üzerindeki etkisinin karmaşık olduğu ve zaman içinde geliştiği gösterilmektedir. Evlilik hem erkekler hem de kadınlar arasında finansal tutum ve davranışlarda önemli değişikliklere yol açmaktadır. İş yaşamında çalışan kadınların rolünün arttığı, evli durumdaki kadın istihdam oranının giderek arttığı görülmektedir. Modern zamanların gelişmesiyle birlikte giderek daha fazla sayıda ailede, karı-koca çalışma koşulunun bulunması, finansal konularda eşlerin birlikte yürüttüğü ikili bir rolün varlığına yol açmaktadır (Lazuardi&Puspitawati, 2022,s. 97).

Gelir ve giderler arasında eşitsizlik olmaması açısından tüm aile gelirinin uygun bir şekilde yönetilmesi gerektiği belirtilmektedir (Lazuardi&Puspitawati, 2022,s. 98- 99). Hane içi mali kararlara ilişkin çalışmalar esas olarak hane içindeki yetişkinler arasındaki, özellikle de çiftler arasındaki mali karar düzenlemelerine ve ortak kararlara odaklanmıştır. Geleneksel ekonomik modeller hane halkının, kaynakları bir havuzda toplama konusunda aynı tercihlere sahip tek bir varlık olarak davrandığını varsaymaktadır. Ancak bu modelde bireysel tercihlerdeki heterojenliğin göz ardı edildiği ve ailenin finansal karar verme sürecini etkilemediği yönünde eleştiri yapılmıştır (Kim, 2017, s. 254). Her yetişkin finansal kararlar verirken günlük zorluklarla karşı karşıya kalsa da evli yetişkinlerin karşılaştığı finansal kararların çeşitliliği ve karmaşıklığı genellikle daha fazladır. Çift düzeyinde karar almanın etkinliği, her hane üyesi için mali hedeflerine ulaşma veya ulaşmama arasındaki fark anlamına gelmektedir. Bu nedenle çiftler arasında finansal karar vermeyle ilgili dinamiklerin daha iyi anlaşılması politika ve finansal planlama için önemlidir (Warmath vd., 2019, s. 1).

Çalışmalarda aile yapısının finansal kararlar üzerindeki etkisi farklı sonuçları ortaya koymaktadır. Bazı çalışmalarda bu etkinin cinsiyete göre farklılık gösterebileceği, evliliğin yatırım davranışları açısından erkekler için "riski azaltıcı", kadınlar için ise "riski artırıcı" bir etki yaptığı ileri sürülmektedir (Christiansen vd., 2015,s. 436). Finansal karar vericilerin öncelikli olarak erkeklerin olduğu ve kadınların geleneksel kadın rolleriyle daha uyumlu kararlar aldığı ileri sürülmektedir (Woolix&Marshall, 1994,s. 423-424). Bu çalışmalarda finansal karar düzenlemeleri, finansal karar türlerine (küçük ve büyük satın

almalar, fatura ödemesi, tasarruflar, yatırım ve finansal planlama vb.) göre değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısı ile hanede kadınlar günlük para yönetimiyle meşgulken erkekler, yatırım gibi uzun vadeli kararlarla daha fazla meşgul olmaktadır. Benzer şekilde Fonseca vd. (2012, s. 102-103) çalışmalarında erkeklerin genellikle yatırım ve vergiler gibi daha spesifik finansal bilgi gerektiren finansal kararlarda uzmanlaştığını, oysa kadınların fatura ödeme ve kısa vadeli planlama ve harcamalara liderlik etme eğiliminde olduklarını vurgulamışlardır. Bu bulgular, erkeklerin ve kadınların finansal kararlarda farklı deneyim ve uzmanlığa sahip olabileceğini ve kazanabileceğini göstermektedir.

Çocuklar ailede finansal tutum ve davranışları etkileyen önemli bir değişkendir. Çocuklar ailenin mali kararlarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedirler. Çocuklar, varlık birikimi, tasarruf, kredi kısıtlaması ve yaşam boyu yatırım yapma açısından kritik olan hane halkı kaynaklarını, tercihlerini ve arka plan riskini etkilemektedirler. Çocuk sayısı, hane halkı varlık birikimi ve dağılımı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Çocuklu haneler çalışma yıllarında önemli ölçüde daha az servet biriktirme eğilimindedirler. Ayrıca çocukların hane halkının varlık dağılımı üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir (Kim vd., 2017,s. 258).

Literatürdeki çalışmalarda çocukların yaşları ilerledikçe ailenin finansal davranışlarındaki etkisi artmaktadır. Daha büyük çocuklar hane gelirine katkıda bulunarak finansal tutum ve davranışlar üzerinde daha fazla etki sahibi olabilmektedirler. Ayrıca çocukların aile kararlarını etkilemek için kullandıkları stratejiler zaman geçtikçe daha da gelişmektedir (Palan& Wilkes, 1997,s. 159-160). Bu çalışmalarda özellikle daha büyük bilişsel yeteneklere sahip olan büyük çocukların aile üyeleri üzerinde daha ikna edici oldukları ve sık sık müzakere yollarını denedikleri belirtilmektedir. Buna karşılık küçük çocuklar ise “basitçe sormayı”, “rahatsız etmeyi” ya da “duygusal taktikleri” kullanabilmektedirler. Ebeveynlerin tüketim gibi finansal kararlarda duygusal taktiklerden ziyade rasyonel taleplere yanıt verme eğiliminde olduğunu göstermektedirler (Kim vd., 2017,s. 259).

3.4.2. Psikolojik Faktörlerin Finansal Tutum ve Davranış Süreçlerine İlişkin Görüşler

Günümüzün karmaşık ve hızla değişen ekonomik dünyasında, bireylerin finansal tutum ve davranışları üzerinde psikolojik faktörlerin etkisi giderek daha fazla önem

kazanmaktadır. Finansal tutum ve davranışlar, sadece rasyonel analizler ve ekonomik göstergelerle değil, aynı zamanda bireylerin psikolojik durumları, kişilik özellikleri ve duygusal tepkileri ile de şekillenmektedir. Bu bağlamda, bireylerin risk algısı, mali stres seviyeleri, gelecek beklentileri ve kendilerine duydukları güven gibi psikolojik faktörler, finansal karar alma süreçlerini ve genel finansal davranışlarını derinden etkilemektedir.

Psikolojik faktörlerin finansal tutum ve davranışlar üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalarda finansal tutum ve davranışların karmaşıklığı vurgulanmaktadır (Ateş, 2007, s. 53). Özellikle paraya yönelik tutumlarda kişinin para hakkındaki algılarının, inançlarının, duygularının ve parayla ilgili konulardaki davranışsal eğilimlerinin bir fonksiyonu olduğu ifade edilmektedir. Duygusal, bilişsel ve davranışsal boyutlarda bu üç temel alan tanımlanmaktadır. Dolayısıyla finansal tutumlar hem içsel yönlerin hem de başkalarıyla birlikte dışsal değerlendirme biçimlerinin bir aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Duygusal boyut, bireylerin finansal durumlarına ve kararlarına verdikleri duygusal tepkileri içermekte ve sembolik anlamlar taşımaktadır. Bilişsel boyut, bireylerin finansal bilgilerinin ve inançlarının bir ifadesi olarak kabul edilmektedir. Son olarak, davranışsal boyut ise, paranın en azından kısmen araçsal işlevini de içeren pragmatik bir tutumunu yansıtmaktadır (Sesini&Lozza 2023,s. 1-2).

Attimani ve Govindaswamy (2021) tarafından yapılan çalışmada bireylerde ve organizasyonlarda mali olayları ilgilendiren tüm kararların ve davranışların, psikolojik unsurlar, çevre, akran grupları, duygular, hisler vb. tarafından yönlendirildiği ve kontrol edildiğini tespit etmişlerdir. Finansal tutum ve davranışları etkileyen bazı psikolojik unsurların önemine dikkat çekilmiştir. Buna göre insanlar kendi ürün ve hizmetlerine gerçek değeri ne olursa olsun piyasa değerinden farklı olarak çok yüksek değer verme eğilimindedirler. İnsanlar duygusal bağlar, marka algısı ya da yanlış bilgi gibi faktörlerin etkisiyle bir şeye gerçekte olduğundan daha fazla değer verebilmektedirler. Bu durum, satıcıların ürünlerini ya da hizmetlerini olduğundan daha yüksek fiyatlara satmalarına olanak tanımaktadır (Attimani&Govindaswamy, 2021, s. 27). Örneğin bir birey çocukluk anılarını hatırlatan eski bir arabaya piyasa değerinden çok daha fazla para ödeyebilmektedir.

Finansal tutum ve davranışların altında yatan psikolojik önyargıların etkisi ve öneminin açıklandığı çalışmalar bulunmaktadır (Özkan, 2020: Özçelik, 2018). Söz

konusu etkiler psikolojik veya davranışsal önyargılar olarak ifade edilmektedir. Psikolojik önyargılar, bireylerin finansal karar alma süreçlerini önemli ölçüde şekillendirerek çoğu zaman rasyonel düşüncenin önüne geçebilmektedir (Şahin 2022, s. 91). Bu önyargılar arasında aşırı güven, mevcut duruma bağlı kalma yanılığı, kayıptan kaçınma, sürü psikolojisi ve doğrulama yanılığı gibi çeşitli bilişsel eğilimler yer almaktadır. Örneğin, aşırı güven, bireylerin kendi yatırım becerilerine gereğinden fazla güvenmelerine ve bu yüzden riskli yatırımlar yapmalarına neden olabilirken, kayıptan kaçınma bireylerin potansiyel kazançlardan ziyade olası kayıplara daha fazla odaklanmalarına yol açmaktadır. Sürü psikolojisi ise bireylerin piyasa trendlerini takip ederek, başkalarının kararlarına göre hareket etmelerine neden olmaktadır. Bu durum çoğu zaman finansal balonlar ve krizlerle sonuçlanabilmektedir. Bu önyargılar, finansal eğitim ve farkındalıkla azaltılabilse de tamamen ortadan kaldırılması zor olan insan doğasının bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Dervishaj, 2021,s. 28-36).

Finansal tutum ve davranışların altında yatan psikolojik faktörleri anlamak için insan davranışlarını açıklamaya çalışan teoriler büyük önem taşımaktadır. Bu teoriler, bireylerin finansal karar alma süreçlerini ve bu süreçlerdeki duygusal, bilişsel ve sosyal etkileri anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

3.4.2.1. İnsan Davranışlarını Açıklamaya Çalışan Teoriler

İnsan davranışını açıklamaya çalışan bazı teoriler, finansal davranışın anlaşılmasında farklı bakış açıları kazandırabilmektedir. Aşırı güven, finansal bilişsel uyumsuzluk, pişmanlık teorisi, beklenti teorisi gibi çeşitli tutum davranış teoriler insan davranışlarının anlaşılmasında sıklıkla kullanılmaktadır (Aktan&Yavuzaslan 2020, s. 101).

Bu yaklaşımlardan Beklenti Teorisi Daniel Kai-Ineman ve AmosTversky tarafından geliştirilen ve bireylerin riskli durumlarda nasıl karar verdiklerini açıklayan bir teoridir. Bu teori, geleneksel ekonomik teorilerin aksine, bireylerin karar alma süreçlerinde tamamen rasyonel olmadıklarını ve çeşitli bilişsel önyargılar tarafından etkilendiklerini öne sürmektedir. Beklenti Teorisi, özellikle insanların kazanç ve kayıpları nasıl algıladıklarını ve bu algıların kararlarını nasıl şekillendirdiğini incelemektedir (Attimani&Govindaswamy, 2021, s. 26). Söz konusu teoriye göre, bireyler karar verirken kazanç ve kayıp olarak iki temel referans noktası kullanılmaktadırlar. Kazançları

değerlendirirken risk almaya daha istekli, kayıpları değerlendirirken risk almaktan kaçınma eğilimindedirler. Bu asimetrik yaklaşım, bireylerde kayıpların kazançlardan daha ağır bastığını göstermektedir. Ayrıca bireyler kazanç durumlarında kesin olan seçenekleri tercih ederken, kayıp durumlarında riskli seçenekleri tercih etmektedirler (Öztürk, 2021,s. 602).

Aşırı güven teorisi ise, finansal karar verme sürecinde bireylerin riskli durumlar karşısında nasıl kararlar aldıklarını ve finansal davranışlarının altında yatan psikolojik faktörleri incelemektedir. Bu teori, bireylerin gelecekteki olayları tahmin etme, kendi yetkinliklerini değerlendirme ve kararlarının sonuçlarını öngörme konusunda aşırı iyimser olduklarını belirtmektedir. Finansal anlamda aşırı güven yatırımcıların kendi yeteneklerine olan aşırı güvenleri nedeniyle piyasa bilgilerini yeterince sorgulamadan riskli yatırımlar yapmalarına neden olabilmektedir. Bu durum, yatırımcıların beklenmedik kayıplar yaşamasına yol açabilmekte ve piyasalarda aşırı oynaklık oluşturabilmektedir. Aşırı güven ayrıca, bireylerin kendi bilgilerini ve analizlerini diğer uzmanlarınkinden daha üstün gördükleri için, dış kaynaklardan gelen uyarıları ve bilgileri dikkate almamalarına da sebep olabilmektedir. Bu teori, finansal eğitim ve bilinçlendirme ile bireylerin daha dengeli ve dikkatli kararlar almasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Tufan& Sarıçiçek, 2013,s. 169-170).

Başka bir yaklaşım olarak bilişsel uyumsuzluk teorisi, LeonFestinger tarafından 1957 yılında ortaya atılmıştır. Finansal bilişsel uyumsuzluk teorisi, bireylerin finansal kararlarını, genellikle çelişkili, uyumsuz bilgi, inanç ya da davranışlarla nasıl uyumlu hale getirdiklerini açıklamaya çalışmaktadır. Bilişsel uyumsuzluk teorisi, finansal karar verme sürecinde bireylerin riskli durumlar karşısında nasıl kararlar aldıklarını ve finansal davranışlarının altında yatan psikolojik faktörleri incelemektedir. Söz konusu teori bireylerin risk almaya karşı aşırı güven duyduklarını ve bu güvenin finansal karar verme sürecinde önemli bir rol oynadığını savunmaktadır (Yücel&Çizel, 2018,s. 151).

Pişmanlık teorisi ise, bireylerin karar alma süreçlerinde potansiyel pişmanlık duygusunun önemli bir rol oynadığını savunmaktadır. Bu teoriye göre, bireyler aldıkları kararların sonuçları hakkında pişmanlık hissetmekten kaçınmak için belirli tercihler yapmaktadırlar. Finansal anlamda yatırımcılar, yanlış bir yatırım kararı verdiklerinde yaşayacakları pişmanlığı en aza indirmek amacıyla daha güvenli ve düşük riskli

yatırımları tercih edebilmektedirler (Ertan, 2007, s. 81). Örneğin, bir hisse senedi yatırımının değer kaybetmesi durumunda hissedilecek pişmanlık, bireyleri daha az riskli tahvil veya mevduat gibi yatırımlara yönlendirebilmektedir. Söz konusu teori, sadece mevcut durumun getirdiği kazanç ve kayıpları değil, aynı zamanda bu sonuçların bireyde yaratacağı duygusal etkileri de göz önünde bulundurmaktadır. Kısacası bireyler pişmanlık duyacakları kararlardan kaçınmaya çalışırken gurur duyacakları kararları uygulama eğilimindedirler (Tufan & Sarıççek, 2013, s. 172).

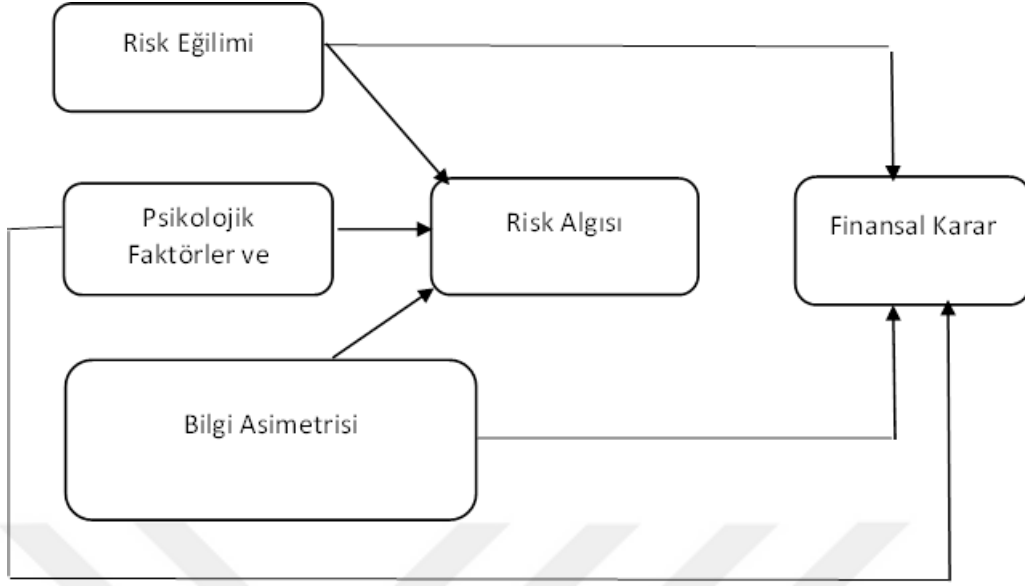
3.4.2.2. Psikolojik Faktörlerin Bireylerin Risk Algısı Üzerindeki Etkisi

Günümüzde finansal kararlar bireylerin rasyonel analizlerinin ötesinde, derinlemesine psikolojik etkenlerden de etkilenmektedir. Özellikle bireylerin risk algısı, finansal karar alma süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Risk algısı, bireylerin potansiyel zarar ya da kazançların olasılıklarını nasıl değerlendirdiklerini ve bu değerlendirmelerin yatırım, tasarruf ve diğer mali kararlarını nasıl şekillendirdiğini belirlemektedir. Psikolojik faktörler, bu risk algısının oluşumunda ve değişiminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Örneğin, bireylerin kişisel deneyimleri, finansal bilgileri, duygusal durumları ve geçmiş finansal tecrübeleri gibi faktörler, risk algısını etkileyen önemli unsurlardır (Ateşoğlu & Türker, 2014, s. 12).

Risk algısı, bir olayın gerçekleşme olasılığı ve olaydan etkilenme olanağı hakkında insanların aldığı subjektif bir yargıdır. Risk algısı, bir olayın tehlikeli olasılığını ve sonuçlarını değerlendirilmesinde kullanılan bir kavramdır (Riaz & Hunjra, 2015, s. 970).

Bir kararı riskli kılan şey, potansiyel sonuçların değişkenliğine, belirsizliğine ve sonuçların başarısının kontrol edilemezliğine bağlıdır. Bireyin kontrolü dışında faktörler bulunduğundan, alternatiflerle bağlantılı olarak arzu edilen sonuçlara ulaşma olasılığını kesin olarak tahmin etmek zordur (Singh, 1986, s. 562). Risk ve belirsizlik altında karar verme sürecini inceleyen çok sayıda araştırma (Aksoy & İç, 2009, s. Akalın & Dilek, 2007) risk altındaki normatif tercihlere ve bundan sapmalara odaklanmakta ve rasyonel karar vermenin önemini vurgulamaktadır. Şekil 3.5'te risk algısı ve finansal karar süreci arasındaki ilişki yansıtılmaktadır.

Şekil 3.5. Risk Algısı ve Finansal Karar

Kaynak:Riaz&Hunjra (2015, s. 973).

Şekil3.5’te görüldüğü üzere risk algısı, çıkarımlar yaratabilen ve yatırımcıları psikolojik faktörlere dayalı olarak risk almaya hazırlayabilen bir iletişim kaynağıdır. Bireylerdeki risk eğilimi soruna ilişkin algıları şekillendirerek riskli karar almayı etkilemektedir. Risk eğilimi, risk algısıyla çeşitli şekillerde bağlantılıdır. Belirli bilgilere gösterilen dikkat ve yatırımcının riskli niteliklere tepki verme yeteneği gibi faktörler riskli durumların değerlendirilmesini etkilemektedir (Riaz&Hunjra, 2015,s. 972).

Rasyonel karar vermenin temeli, sonuçlara olasılıkları atayan, hesaplanan en yüksek beklenen değere sahip bir alternatif seçmektir. Ancak karar vericiler birçok nedenden dolayı bu yaklaşımdan sapabilmektedirler. Risk algısı, çeşitli faktörlere bağlanmaktadır. Bunlar (Koçoğlu, 2016,s. 973):

- Yeni ve karmaşık durum, süreç ya da olaylara ait olması,
- İsteksiz olarak yapılanlar,
- Faydalı ve gerekli görülenler,
- Kaza vb. tek bir olayla ortaya çıkabilecek büyük zararların bulunma ihtimali,
- Risklerin toplumda adil olarak dağılmadığının düşünülmesi,
- Risk hakkında ilgililerden bilgi alınamaması,
- Etkilerin ve ahlaki endişelerin dikkate alınmaması

Kesinlik etkisi, karar vericilerin, kayıpların önlenmesini ve kazançların çekiciliğini artıran sonuçlara fazla ağırlık vermelerinin nedenlerinden biridir. Bir diğer önemli düşünce ise kayıplarla ilişkili acının, kazançlarla ilişkili zevkten daha büyük görünmesidir. Dolayısıyla karar vericiler potansiyel kazançlarla karşı karşıya kaldıklarında riskten kaçınan bir davranış sergileme eğilimindedirler. Buna karşılık potansiyel kayıplarla karşı karşıya kalan diğerleri ise risk arama davranışı gösterme eğilimindedirler (Kai-Ineman&Tversky, 1979,s. 263).

3.4.3. Sosyo Ekonomik ve Kültürel Faktörlerin Emeklilik Hazırlık Sürecine İlişkin Görüşler

Emeklilik planlaması, finansal birikimlerin yanı sıra, toplumsal normlar, aile yapısı, çalışma koşulları ve kültürel değerler gibi birçok değişkenden etkilenmektedir. Özellikle, farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki bireylerin emeklilik hazırlıklarına yaklaşımları ve bu süreçte yönelik tutum ve davranışları büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Bu tutum ve davranışlar, sadece bireysel psikolojik faktörlerle değil, aynı zamanda geniş bir yelpazede yer alan sosyo-ekonomik ve çevresel faktörlerle de şekillenmektedir. Bu nedenle sosyal ve kültürel faktörlerin bireylerin finansal tutum ve davranışları üzerindeki etkisinin anlaşılması önemlidir.

3.4.3.1. Sosyal ve Kültürel Etkiler

Sosyal ve kültürel faktörlerin genel olarak finansal davranışlar üzerindeki etkisini anlamak, günümüzün küreselleşen ekonomisinde giderek daha zorunlu hale gelmiştir. Finansal kararlar tek başına alınmamakta, bireylerin içinde bulundukları sosyal ve kültürel ortamdan büyük ölçüde etkilenmektedir. Sosyal ağlar, kültürel değerler ve toplumsal normlar bireylerin tasarruf, harcama, yatırım ve borçlanmaya yönelik tutumlarını yönlendirerek finansal davranışlarını önemli ölçüde şekillendirebilmektedir.

Akran grupları, aile ve sosyal ağları kapsayan sosyal etkiler, finansal tutum ve davranışları derinden etkilemektedir. Bireyler, mali durumlarını nasıl yöneteceklerine dair ipuçları için genellikle akranlarına ve aile üyelerini dikkate almaktadırlar. Örneğin, genç yetişkinlerin finansal sosyalleşmesi ebeveyn etkisi, iş ve eğitimden önemli ölçüde etkilenmekte ve bu durum finansal tutum ve davranışlarını erkenden şekillendirmeye yardımcı olmaktadır (Shim vd., 2010,s. 1457-1459). Toplumsal ve sosyal normlara uyma arzusu da finansal kararları yönlendirmektedir. Bireyler genellikle sosyal statülerini

korumak ya da geliştirmek amacıyla harcama ya da yatırım yapmaktadırlar. Bu sosyal davranışlar sadece yüzeysel olmayıp, finansal bilgi ve uygulamaların nesiller boyunca aktarıldığı sosyal öğrenme yoluyla derinlemesine kökleşerek devam ettirililmektedir (Kayalidereden, 2023,s. 128-129). Bireyler, çıkarıcı robotlar değil, duygusal aktörlerdir. Karar verirken bağlamsal işaretler, yerel sosyal ağlar ve sosyal normlar gibi faktörlerle şekillenen otomatik, sosyal ve zihinsel düşünme modellerinden etkilenmektedirler. Bu modeller, bireylerin arzuları ve davranışlarının sınırlarını belirlemede önemli bir rol oynamaktadır (Yazıcı&Düzkaya, 2016,s. 615).

Literatürde aile çevresinin ve arkadaş guruplarının bireylerin emeklilik davranışları üzerindeki etkisini de araştırılmıştır. Özellikle aile ve arkadaşlardan alınan sosyal desteğin emeklilik davranışlarında önemli bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Umukoro veAdejuwon (2017, s. 1402), çalışmalarında aile ve arkadaşlardan gelen sosyal desteğin emeklilik memnuniyetiyle pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer bir şekilde Güney Kore’de yapılan bir çalışma daha yüksek düzeyde sosyal desteğe sahip bireylerin daha yüksek düzeyde emeklilik memnuniyeti bildirdiğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca sosyal desteğin depresyonun yaşam doyumu üzerindeki olumsuz etkisini azaltan bir tampon görevi gördüğü de ifade edilmektedir (Kangvd, 2022,s. 87). Bunların yanında sosyal ağ dinamiklerinin emeklilik davranışlarında önemli bir rol oynadığı gösterilmektedir (Comivd, 2022,s. 275). Emekliliğin kadınlar ve daha eğitimli olanlar için sosyal ağların boyutunu önemli ölçüde azalttığı ileri sürölmektedir. Ayrıca emekliliğin, zayıf (arkadaşlar veya meslektaşlar) ile güçlü bağlar (aile) arasında bir ikameye yol açtığı ve hayatta kalan bağların yoğunluğunu arttığı ifade edilmektedir.

Kültürel değerler, inançlar ve gelenekler finansal tutum ve kararlar üzerinde bir başka güçlü etkiye sahiptir. Farklı kültürler borç, tasarruf ve yatırımlara karşı farklı tutumlara sahiptir. Örneğin bazı kültürler borca olumsuz bakıp tasarrufa öncelik verirken, diğerleri krediyi acil tüketimi kolaylaştırdığı için benimseyebilmektedirler. (Falk vd. 2018, s. 1646) tarafından yapılan bir çalışma ekonomik tercihlere ilişkin küresel kanıtlar sunmaktadır. Buna göre risk tercihleri, zaman tercihleri ve sosyal tercihlerde kültürler arası önemli farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde bazı çalışmalarda ise bireycilik ya da kolektivizm, güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma gibi kültürel değerlerin hane halkının mali kararlarının şekillenmesinde rol oynadığı görölmektedir (Goso, 2022, s. 1214; Kutan vd., 2020, s. 1234).

Kültürel faktörler bireylerin emeklilik davranışlarının şekillenmesinde de önemli rol oynamaktadır. (Brown vd. 2018, s. 62) çalışmalarında kültürel arka planın finansal okuryazarlık ve emeklilik planlama davranışlarını etkilediğini ortaya koymaktadır. Araştırma Fransızca konuşulan bölgedeki öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin daha düşük olduğunu ve Almanca konuşulan bölgedeki öğrencilere kıyasla emeklilik planlamasına katılma olasılıklarının da daha düşük olduğunu ortaya çıkarmıştır. (Agyei 2018, s. 2) çalışmasında dini inançların da emeklilik davranışlarını etkilediğini göstermektedir. Bu araştırma, güçlü dini inançlara sahip bireylerin emeklilik planlaması ve tasarruf yapma olasılığının daha yüksek olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç olarak literatürde değerler, inançlar, normlar ve sosyalleşme süreçleri dâhil olmak üzere sosyal ve kültürel faktörlerin bireylerin finansal tutum ve davranışlarının yanında emeklilik davranışları üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Bu faktörleri anlamak etkili emeklilik planlama stratejileri geliştirmek için çok önem arz etmektedir.

3.4.4. Ekonomik Faktörlerin Emekliliğe Hazırlık Sürecine İlişkin Görüşler

Küresel nüfus yaşlandıkça ve yaşam beklentileri arttıkça, emekliliğe hazır olmanın önemli hale gelmektedir. Ancak ekonomik faktörler, bireylerin altın yıllarına hazırlanma yeteneğini ve istekliliğini şekillendirmede çok önemli bir rol oynamaktadır. İş piyasasındaki ve faiz oranlarındaki dalgalanmalardan ekonominin genel durumuna kadar bu unsurlar emeklilik planlama davranışlarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir.

Gelir, bir kişinin veya kuruluşun belirli bir zaman diliminde elde ettiği kazanç ve iratların toplamı olarak tanımlanmaktadır. Bireyler için gelirler ücret ve maaşlardan oluşurken kuruluşlar açısından gelir vergisi amacıyla bireysel düzeltilmiş brüt kârın hesaplanmasında "vergi öncesi kâr" olarak kullanılmaktadır (Firdaus vd., 2022,s. 3).

Gelir, bireylerin finansal kaynaklarının temelini oluşturmaktadır. Gelir düzeyi bireylerin finansal kararlarını ve bu kararların temelinde yatan tutum ve davranışlarını doğrudan etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Gelir arttıkça harcama, tasarruf ve yatırım eğilimleri değişiklik gösterebilirken, gelir düzeyi düşük olan bireylerin finansal belirsizlik ve risk algısı daha yüksek olabilmektedir.

Birçok çalışma gelirin finansal davranış ve karar alma süreçleri üzerindeki önemli etkisini incelemiştir. İyi bir gelire sahip olan bireylerin, mali durumlarını da iyi

yönetebileceklerini düşünülmektedir. Örneğin Sarı ve Dan (2022, s. 158) ve Wahyuni vd. (2022, s. 469) çalışmalarında gelirin yatırım kararları üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedirler. Bu çalışmalar, gelir düzeyi yüksek bireylerin finansal kapasiteleri nedeniyle yatırım faaliyetlerine yönelme olasılıklarının daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Duflo ve Saez (2003) çalışmalarında gelirin finansal karar verme süreçleri üzerindeki önemli etkisini vurgulamaktadırlar. Daha yüksek gelir düzeyine sahip bireyler daha fazla harcanabilir gelire sahip olma eğilimindedirler. Bu da onların daha fazla tasarruf etmelerine, çeşitli varlıklara yatırım yapmalarına ve finansal planlama yapmalarına olanak tanımaktadır. Yüksek gelirlilerin emeklilik planlaması, servet birikimi ve risk yönetimi gibi stratejik finansal kararlar alma olasılıkları daha yüksektir (Hastings&Mitchell, 2020). Buna karşılık iyi bir gelire sahip olamamanın, bireylerin finansal geleceğini güvence altına alma, servet biriktirme ve ekonomik fırsatları değerlendirme kabiliyetini ciddi biçimde sınırlayacağı kabul edilmektedir (Atmaningrum vd., 2021, s. 103).

Gelir düzeylerinin, bireylerin mali durumlarını nasıl algıladıklarını ve yönettiklerini etkileyebileceğini ileri sürülmektedir (Perry & Morris, 2005, s. 300). Bu yazarlara göre yüksek gelirli bireylerin, düşük gelirli bireylere göre farklı finansal davranışlar sergileyebilmesi, gelirin finansal tutumları ve karar alma süreçlerini şekillendirmede rol oynadığını göstermektedir. Düşük gelir seviyesindeki bireyler, temel ihtiyaçlarını karşılamak için gelirlerinin büyük bir kısmını harcamak zorunda kalmakta ve bu durum, tasarruf ve yatırım yapabilecekleri miktarı önemli ölçüde sınırlamaktadır. Finansal güvence eksikliği, bu bireylerin risk almaktan kaçınmalarına yol açarak uzun vadeli yatırımlara yönelme olasılıklarını azaltmaktadır. Ayrıca, düşük gelirli bireyler acil durumlar için birikim yapma konusunda güçlük çekmekte olup, bu da beklenmedik harcamalar karşısında borçlanma gereksinimlerini artırmaktadır. Dolayısıyla, düşük gelir düzeyi, bireylerin finansal esnekliklerini ve uzun vadeli finansal istikrarlarını ciddi şekilde etkilemektedir (Atmaningrum vd., 2021, s. 104).

Akademik çalışmalarda gelirin finansal tutum ve davranışları etkileyen farklı yönlerine de vurgu yapılmıştır. Gelir düzeyleri bireylerin yatırım kararlarına yaklaşımını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Yüksek gelirli bireyler genellikle yatırımlara tahsis edecekleri daha fazla harcanabilir gelire sahiptirler. Bu da onların portföylerini çeşitlendirmelerine ve potansiyel olarak daha yüksek getiri elde etmelerine olanak

tanınmaktadır. Ayrıca çalışmalar yüksek gelirli bireylerin gelirlerinin daha büyük bir kısmını tasarruf etme eğiliminde olduklarını, bu sayede acil durum fonları oluşturmalarına, emeklilik planları yapmalarına ve uzun vadeli mali hedeflere ulaşmalarına olanak sağladığını göstermiştir. Bunun aksine, düşük gelirli bireyler, birbiriyle yarışan finansal öncelikler ve sınırlı ihtiyari gelir nedeniyle tutarlı bir şekilde tasarruf etmekte zorlanabilmektedirler (Dyann vd., 2004, s. 397-398).

Gelir eşitsizliği finansal karar almayı da etkileyen başka bir değişkendir. Düşük gelir grubundaki bireylerin, yüksek gelirli meslektaşlarına kıyasla finansal hizmetlere erişimde, kredi almada ve zenginlik oluşturmada engellerle karşılaşabileceği vurgulanmaktadır. Bu eşitsizlikler bireylerin borçlarını nasıl yönettiklerini, borçlanma kararlarını nasıl verdiklerini ve gelecekteki finansal güvenliklerini nasıl planladıklarını etkileyebilmektedir. Bunun yanında gelirin finansal kararlar üzerindeki etkisi genel finansal refahı da kapsamaktadır. Lusardi ve Tufano (2015) çalışmalarında gelir düzeylerinin finansal refah, finansal güvenlik ve ekonomik istikrar ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Yüksek gelirli bireylerin daha düşük düzeyde finansal stres yaşama, finansal hedeflere ulaşma ve zaman içinde zenginlik oluşturma olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu da finansal sonuçların ve yaşam kalitesinin iyileşmesine yol açabilmektedir.

Görüldüğü gibi gelir, bireylerin finansal kararlarını, tasarruf davranışlarını, yatırım seçimlerini, borç yönetim stratejilerini ve genel finansal refahını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmalar gelir düzeylerinin finansal tutum ve davranışlar üzerindeki etkisinin altını çizerek, bireylerin finansal sonuçlarını ve karar alma süreçlerini etkilemede gelirin önemini vurgulamaktadır.

Literatürde bireylerin istihdam durumu ve iş tecrübelerinin emeklilik davranışı üzerindeki etkileri konusunda çeşitli perspektifler söz konusudur. Kimi yaklaşımlar, iş tecrübelerinin bireylerin bilgi ve yeteneklerini artırarak emeklilik karar sürecinde daha stratejik olmalarını sağladığını belirtmektedir (Figueira vd., 2017, s. 207). Ayrıca, geçim kaygısı ve iş tatmini gibi faktörler de bireylerin emekliliğe geçiş süreçlerini anlamada önemlidir. Bir diğer unsur ise iş güvencesi ve sosyal güvenliğin emeklilik kararları üzerindeki etkileridir (Acar, 1999, s. 111-112).

Bireylerin istihdam durumları ve iş tecrübeleri, ekonomik ve sosyal hayatın dinamiklerini belirleyici unsurlar olarak görülmektedir. İstihdam, bir bireyin iş gücü piyasasına aktif katılımını ifade ederken, iş tecrübeleri genellikle bireyin kariyer yolculuğunda edindiği bilgi ve becerilere işaret etmektedir (Ünlüöner&Şahin, 2011, s. 2). Bu iki kavram, bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını sağlamalarında ve toplumsal statülerini inşa etmelerinde kritik rol oynamaktadır. İstihdam, tam zamanlı, yarı zamanlı ya da geçici iş gibi çeşitli şekillerde olabilirken, iş tecrübesi müstakil bir işin önünde kazanılan beceriler ve hizmet süresi biçiminde değerlendirilmektedir (Kol &Topgöl, 2025,s. 50-51).

Bireylerin hangi yaşta ve koşullarda emekli olacakları, kişisel tercihlerinin yanı sıra sosyal güvenlik sisteminin yapısı ve toplumun emeklilik kültürü tarafından da şekillenmektedir. Emeklilik dönemine hazırlık aşamasında bireylerin mali durumları, sağlık beklentileri ve kişisel eğilimleri belirleyici olmaktadır. Bu faktörlerin birleşimi, emeklilik sürecinin ne zaman ve nasıl gerçekleşeceği konusunda bireysel farklılıklar oluşmasına neden olmaktadır (Kol &Topgöl, 2025,s. 50).

Çalışmalar yüksek iş tatmininin, emekliliğin kolayca yerini alamayacağı bir tatmin sağlayabileceği için emekliliği daha az çekici hale getirdiğini göstermektedir. Yüksek gelirli çalışanlar açısından, daha fazla mali ve sosyal kaynakları nedeniyle iş tatmininin emekliliğe yönelik tutumları üzerinde çok az etkisi söz konusudur (Davies vd., 2017, s. 981). Farklı bir görüş olarak Raymo vd. (2010) çalışmalarında istihdam istikrarının emeklilik tercihleri ve sonuçları üzerinde kalıcı bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Buna göre istikrarlı istihdam istenilen yaşta tam emeklilik gibi tercih edilen emeklilik koşullarına ulaşma olasılığını artırmaktadır (Raymo vd. 2010, s. 419). Farklı bir değişken olarak esnek çalışma saatleri, gecikmiş emekliliğin güçlü bir göstergesi olarak görülmektedir. Esnek çalışma saatlerine sahip çalışanların bu tür seçeneklere sahip olmayanlara kıyasla 70 yaşına kadar çalışmaya devam etme olasılıklarının daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Hudomiet vd., 2021,s. 357-358).

Bir eve sahibi olma durumu genel olarak finansal güvenlik, emeklilik zamanlaması ve genel hazırlığı etkilemektedir. Bu nedenle ev ya da taşıt sahibi olma durumu ile emeklilik davranışı arasındaki ilişki çok yönlüdür (YujiHorioka&Ventura, 2024,s. 187).

Birçok emekli açısından bir ev, en değerli varlık kalemini oluştururken genellikle net değerlerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ev sermayesi, ters ipotek veya küçülme gibi seçenekler aracılığıyla beklenmeyen harcamalar ya da acil durumlar için kaynak sağlayarak finansal bir güvenlik ağı görevi görebilmektedir (Suari-Andreu vd., 2019,s. 195-196).

Ev sahibi olmak, finansal esneklik sağlayarak erken emekliliğe olanak sağlayabilmektedir. Önemli miktarda özkaynağa sahip ev sahipleri, ters ipotek veya satış ve küçülme gibi özkaynak serbest bırakma mekanizmaları aracılığıyla gelirlerini tamamlamak için mülk değerlerine güvenilebildikleri için daha erken emekli olma konusunda kendilerini daha güvende hissedebilmektedirler (Rodríguez, 2024,s. 37).

Çalışmalarda evin yanında araba sahibi olmanın da emeklilik davranışları ile ilişkisi araştırılmıştır. Bir arabaya sahip olmak, yakıt, sigorta, bakım, vergiler ve amortisman gibi masraflar nedeniyle harcanabilir geliri önemli ölçüde azaltabilmektedir. Araç türüne bağlı olarak aylık araç sahipliği maliyetleri dikkate alındığında emeklilik tasarruf potansiyelinde önemli bir azalmaya neden olabildiği gösterilmektedir.

3.5. Finansal Davranış ve Finansal Tutum İlişkisi

Finansal tutum ve finansal davranışlar arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Finansal tutum ve davranış, mali kararları ve yönetimi en iyi şekilde oluşturarak değer yaratmak ve sürdürmek amacıyla finans ilkelerinin uygulanmasıdır. Kişisel finansal davranış, bireyin finansal tutumu tarafından belirlenmektedir. Bireylerin finansal tutumları, finansal davranışlarını şekillendirmekte ve finansal kararlarını etkileyebilmektedir. Örneğin, bir kişi riski düşük gördüğü için tasarruf etmeyi tercih edebilir ya da yatırım yaparken daha riskli varlıkları seçebilmektedir. Kuruluşlar da benzer şekilde finansal tutumlarına göre finansal kararlar almaktadırlar. Bu kararlar kuruluşların finansal performanslarını etkilemektedir (Xiao& Porto, 2017, s. 805-807).

Çalışmalar finansal bilgi, finansal tutum ve finansal sağlık gibi çeşitli faktörlerin bir bireyin finansal davranışlarını etkilediğini göstermektedir. Finansal okuryazarlık finansal davranışların şekillenmesinde ve finansal olarak güvenli bir geleceğin teşvik edilmesinde temel bir faktördür. Uygun finansal tutum ve davranışlarla birlikte güçlü bir finansal bilgi tabanına sahip olmak, bireylerin finansal durumlarını daha etkin bir şekilde

yönetmelerine ve finansal istikrarsızlık riskini azaltmalarına yardımcı olabilmektedir(Lusardi&Mitchell, 2014, s. 509).

Bazı çalışmalar finansal tutum ile finansal davranış arasındaki ilişkiyi üniversite öğrencileri ve öğrencilerin kredi kültürü gibi çeşitli bağlamlarda incelemiştir. Sonuçlar, finansal tutumların bireysel finansal davranışları etkilediğini ve finansal okuryazarlığın önemli bir belirleyicisi olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, sorumlu finansal davranışı teşvik etmek ve finansal okuryazarlık oranlarını iyileştirmek amacıyla bireylerde olumlu finansal tutumların teşvik edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır (Shim vd. 2010, s. 1457-1458).

Finansal bilgi ile finansal davranış arasındaki ilişkide finansal tutumların aracılık etkilerini incelemek de önemlidir. Nano (2015, s. 9) çalışmasında kişisel inançlar, değerler ve deneyimler gibi çeşitli faktörlerin bireylerin finansal tutumlarını şekillendirmede etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle, finansal bilgiyi geliştirmenin yanında aynı zamanda bireyler arasında olumlu finansal tutumları aşılayan finansal eğitim programlarının sağlanması da gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde, çalışmaya katılan bireylerden elde edilen veriler kullanılarak bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık sürecinde finansal tutum ve davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın amacı, önemi, evreni ve örneklemini, çalışmada kullanılan ölçekler, veri toplama sürecine ilişkin bilgiler ve son olarak ise ulaşılan bilgiler bulunmaktadır.

4.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışma bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık sürecinde finansal tutum ve davranışlarının etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bireylerin demografik özelliklerinin de emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık sürecinde finansal tutum ve davranış özellikleriyle ilişkili olup olmadığı araştırılmıştır.

Yapılan çalışmanın literatüre iki önemli katkıyla kaynak olacağı düşünülmektedir. İlk olarak literatürde sınırlı sayıda bulunan emekliliğe ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal tutum ve davranış özellikleri arasındaki ilişkinin incelendiği benzer çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırma imkanı sunması açısından katkıda bulunacağı düşünülmektedir. İkinci olarak ise çalışmanın bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık sürecinde yaşayabilecekleri sıkıntılara yönelik farkındalık oluşturabilmeleri hedeflerine ulaşabilmeleri yolunda finansal tutum ve davranışlarının önemli bir rol oynadığının anlaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

4.2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma, halihazırda çalışan bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreçleri ile finansal tutum ve davranışları arasındaki ilişkiyi betimsel ve ilişkisel tarama modeli ile incelemektedir. Betimsel tarama modelinde belli bir konuya ait mevcut

durum araştırılmaktadır. İlişkisel tarama modeli ise iki ya da daha fazla değişkenin beraber değişimini ve bu değişimin miktarını belirlemek için kullanılmaktadır. İlişkisel tarama modelinden ele alınan değişkenler, farklı sembollerle gösterilmektedir (Karasar, 2019). Çalışmanın amacı bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreçleri ile finansal tutum ve davranışları arasındaki ilişkinin tespit edilmesi olduğu için ilişkisel tarama modeli kullanılarak analizin gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür.

4.3. Çalışmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmanın ana kütlesini, 2024 yılı içerisinde Türkiye’de kamu ve özel sektörde çalışan bireyler oluşturmaktadır. Evren, geniş bir yaş aralığını kapsayarak, farklı gelir seviyelerine ve eğitim düzeylerine sahip bireylerden oluşmaktadır.

Bu evren içerisinde çalışmanın amacına ulaşmak için anket çalışmasının gerçekleştirileceği örneklem basit rastgele örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Basit rastgele örneklem yöntemi grupları oluşturan kişi sayıları homojen olmadığından etkili olan bir örnekleme yöntemi olarak kabul edilmektedir. TÜİK’in 2024 yılı verilerine göre Türkiye’de toplam çalışan sayısı yaklaşık 32 milyon olarak raporlanmıştır (TÜİK, 2024). Evren, geniş bir yaş aralığını kapsayarak, farklı gelir seviyelerine ve eğitim düzeylerine sahip bireylerden oluşmaktadır. Örneklem yeter sayısı $n = N / (1 + N * \alpha^2)$ yöntemi ile hesaplanacaktır (Saracel vd., 2022, s. 28). $\pm\%5$ örnekleme hatası (α) ile halihazırda çalışan bireylere uygulanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın örneklemini ise 2024 yılında halihazırda çalışan bireylerden seçilen 385 kişi oluşturmaktadır. Bu çerçevede kolayda örnekleme yöntemi ile yeterli bilimsel geçerlilik sağlanmış; toplamda 537 katılımcıdan anket formu elde edilmiştir.

4.4. Çalışmanın Veri Toplama Süreci

Analizlerde kullanılan verilere ulaşmak için 2024 yılı içerisinde anket tekniğinden faydalanılmıştır. Anket Google formlar üzerinden hazırlanarak hedef kitleyle yüz yüze gelmeden link gönderilerek uygulanmıştır. Bu kapsamda oluşturulan anket formu dört bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, çalışma durumu, aylık toplam gelir, iş tecrübesi, kendine ait ev, kendine ait araba ve bakmakla yükümlü olduğunuz kişi sayısı demografik sorularından oluşmaktadır. İkinci bölüm halihazırda çalışan bireylerin emekliliğe finansal hazırlık sürecini belirleyebilmek için 13 sorunun yer aldığı ölçekten oluşmaktadır. Üçüncü bölüm halihazırda çalışan

bireylerin finansal tutum (8 soru) ve davranışlarını (6 soru) ölçen 14 sorunun yer aldığı ölçekten oluşmaktadır. Araştırmacı tarafından uygulanan anketler sonucunda ulaşılan bilgiler çalışmanın veri tabanını meydana getirmektedir.

4.5. Çalışmanın Hipotezleri

Çalışmada esas olarak emekliliğe ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal tutum ve davranış özellikleri arasındaki ilişkinin ne şekilde olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bunu gerçekleştirmek için yapılan literatür taraması sonucunda elde edilen emekliliğe ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal tutum ve davranışlar arasında hipotez geliştirilmiştir. Söz konusu hipotezler aşağıdaki şekildedir;

H₁: Emekliliğe ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal tutum ve davranışlar arasında ilişki bulunmaktadır.

4.6. Çalışmada Kullanılan Ölçekler

Çalışmada emekliliğe ilişkin finansal hazırlık süreci, finansal tutum ve finansal davranışa ilişkin ölçümler gerçekleştirilmiştir. İlk olarak emekliliğe ilişkin finansal hazırlık sürecini ölçmek için “emekliliğe finansal hazırlık ölçeği” kullanılmıştır (Vieira vd., 2022). Ölçek 13 sorudan oluşmaktadır. İkinci olarak ise finansal tutumu ölçmek için “finansal tutum ölçeği” ile finansal davranış ölçmek için “finansal davranış ölçeği” kullanılmıştır (Sarıgül, 2015).

Çalışmada kullanılan üç ölçekte 5’li likert ölçeği olarak hazırlanmış ve ölçekteki sorular 1 ile 5 arasında puanlandırılarak sunulmuştur.

4.7. Çalışmanın Sınırlılıkları

Yapılan çalışmanın belirli sayıdaki çalışan bireye uygulanmış olması sınırlılığa neden olmaktadır. Bu sınırlılığın sebebi araştırmacının bireylerle yüz yüze gelmesinin mümkün olmamasından dolayı veri toplama sürecinin uzaktan gerçekleştirilmesidir. Araştırmacı veri toplam sürecinde bireylerin iş yoğunluğundan dolayı her biriyle yüz yüze gelemediğinden ölçeklerin doğru anlaşılması ve uygun cevaplar alabilme konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Çalışma belli bir dönem içerisinde yapıldığı için çalışan bireylerin söz konusu dönem içerisindeki finansal koşullarına özgü geçici etkiler çalışmanın sonucunu etkileyebilir. Ayrıca uzun yıllar süren emekliliğe finansal hazırlık sürecinin etkilerini belli bir zaman diliminde yapılan çalışmayla incelemek zor olabilir. Bu açıdan

bakıldığında bireylerin finansal tutum ve davranışlarında zaman içinde meydana gelebilecek değişimler gözlemlenememiştir. Anket uygulanmaya başlamadan önce örneklem gurubu olan halihazırda çalışan bireyler anket formu hakkında bilgilendirilmiş ve sonrasında anketi doldurmaları istenmiştir. Bu şekilde söz konusu sınırlılıkların en aza indirilmesi hedeflenmiştir.

4.8. Geçerlilik, Güvenilirlik ve Veri Analizi

Çalışmada, ölçme araçlarının geçerlilik sorununu en aza indirmek ve bilimsel güvenilirliği sağlamak amacıyla, literatürde yaygın olarak kullanılan ve kabul görmüş ölçeklere yer verilmiştir. Araştırmada kullanılan her üç ölçeğin de geçerliliğinin literatür tarafından desteklendiği ve bu nedenle güvenle kullanılabileceği ifade edilebilir.

Bir ölçüm aracının, hedeflenen özelliği ne derece tutarlı ve istikrarlı biçimde ölçtüğü, güvenilirlik kavramıyla ifade edilir. Güvenilirlik analizi, belirlenen ölçek doğrultusunda hazırlanan anketin yanıtlarının iç tutarlılığını değerlendirmeye yönelik bir testtir. Araştırmalarda sıkça başvurulanan bu analiz yöntemlerinden biri de Cronbach's Alpha katsayısıdır ve bu çalışmada da bu yöntem kullanılmıştır. Güvenilir bir ölçek, benzer koşullarda tekrar uygulandığında sonuçlarda önemli bir değişiklik göstermemektedir (Altunışık vd., 2007: 114). Güvenilirliğin kabul edilebilir olması için $\alpha \geq 0,6$ olması gerekmektedir. Cronbach'ın Alpha güvenilirlik testinin yorumlanması aşağıdaki gibi yapılmaktadır (Altunışık vd., 2007: 116);

$0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değil,

$0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirlikte,

$0,60 \leq \alpha \leq 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilir,

$0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek güvenilirliktedir.

Bu çalışmada kullanılan emekliliğe finansal hazırlık ölçeği ile finansal tutum ve davranış ölçeğinin demografik sorulardan olan cinsiyet, medi durum, kendinize ait ev ve arabaya incelenmesinde bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır. Söz konusu ölçeklerin demografik sorulardan geriye kalanlara göre incelenmesinde ise tek yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. Ayrıca varyansların homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Değişkenlerin sahip olduğu varyansların homojen olması sebebiyle gruplar arasındaki ikili karşılaştırmalarda Tukey HSD testi kullanılmıştır. Son olarak bireylerin emekliliğe

hazırlık süreci ile finansal tutum ve davranışlar arasındaki ilişkinin yönünü ve derecesini tespit etmek için Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır.

Tablo 4.1. Ölçeklere Ait Güvenilirlik Katsayıları	
Çalışmada Kullanılan Ölçekler	Alpha (α)
Emekliliğe Finansal Hazırlık Ölçeği	0,811
Finansal Tutum ve Davranış Ölçeği	0,683

Tablo 4.1. incelendiğinde kullanılan ölçeklerin güvenilirliklerinin başarılı sonuçlar verdiği görülmektedir.

4.9. Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Sürecindeki Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi Üzerine Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Literatür taraması kapsamında çalışmayla ilgili kitap, akademik tez, makale ve bildirilerden yola çıkılarak çalışmanın temeli oluşturulmuştur. Özellikle emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal tutum ve davranışlar arasındaki ilişki irdelenmiştir. Günümüze gelen kadar bu çalışmanın konusuna benzer şekilde emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreci, finansal tutum ve finansal davranışlar üzerine dünyada ve Türkiye’de çalışmalar yapılmıştır. Ancak çalışan bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal tutum ve davranışları arasındaki ilişkinin incelendiği herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmanın bu açıdan literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık, bireylerin yaşam kalitesini doğrudan etkileyen önemli bir süreçtir. Bu sürecin sağlıklı yönetilebilmesi bireylerin finansal bilgi düzeyi, tutumları ve davranışlarıyla yakından ilişkilidir. Literatürde bireylerin emeklilik planlamasına yönelik eğilimlerini belirleyen psikolojik, sosyodemografik ve davranışsal faktörlerin çeşitli açılardan ele alındığı çalışmalar bulunmaktadır.

Bu bağlamda aşağıda özetlenen çalışmalar ortaya çıkan sonuçlara göre bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal tutum ve davranışlarını açıklamayı amaçlayan yerli ve yabancı güncel çalışmalara kronolojik sıralamayla aşağıda yer verilmiştir.

Anuradha vd. (2024) çalışmalarında Sri Lanka'daki çalışan bireyler örneklem alınarak finansal planlama, öz-denetim ve emeklilik refahı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Söz konusu ilişkiyi anlamak amacıyla 672 çalışandan toplanan veriler üzerinden yapısal eşitlik modeli uygulanmıştır. Bulgular, finansal planlama yapan bireylerin daha yüksek düzeyde finansal davranış sergilediklerini ve bunun emeklilik refahını olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Finansal davranış hem planlama hem de öz-denetimin emeklilik refahı üzerindeki etkisinde aracı bir rol üstlenmiştir. Bu yönüyle çalışma, gelişmekte olan ülkelerde bireylerin emekliliğe hazırlık sürecine etki eden psikolojik ve davranışsal faktörlere dikkat çekmektedir.

Durmaz ve Canatan (2024), emekli subayların emeklilik ve yaşlılık sürecine ilişkin algılarını sosyolojik bir perspektiften incelemiştir. Araştırma, Türk Silahlı Kuvvetleri Kara Kuvvetleri Komutanlığı mensubu subayların emeklilik sonrası yaşantılarına odaklanmış ve 200 kişiyle yapılan derinlemesine görüşmelere dayalı nitel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Bulgular, emeklilik kararlarının çoğunlukla zorunlu koşullarla alındığını, yaşlılıkla birlikte yalnızlık, değersizlik ve üretkenlikten kopuş gibi olumsuz duyguların öne çıktığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte bazı katılımcıların, emeklilik sürecini toplumsal katkı sağlamak için bir fırsat olarak gördükleri de belirlenmiştir. Çalışma, özellikle emekli subayların yaşlılık algısının bireysel, kurumsal ve kültürel dinamiklerce şekillendiğini vurgulamaktadır.

Ibrahim ve Wahat (2023), çalışmalarında emeklilik hazırlığına yönelik bütüncül yaşam planlamasının yeni bir yaklaşım olarak değerlendirilmesini amaçlamıştır. Literatür taramasına dayanan çalışmada, kamu çalışanlarının emeklilik hazırlık düzeyini ölçmeye yönelik teorik bir model geliştirme hedeflenmiştir. Yazarlar, mevcut araştırmalarda emeklilik düşünceleri, tutumları ve davranışlarına dair çeşitli teorilerin yer aldığını; ancak bu teorilerin sürece ve gelişime odaklanan ölçülebilir modeller sunmadığını belirtmişlerdir. Çalışma, bireylerin önce farkındalık geliştirdiği, ardından hedef belirlediği ve davranışsal olarak emekliliğe hazırlandığı bir süreci teorik olarak açıklamaktadır. Bu bağlamda, emeklilik hazırlığına etki eden faktörler, destek gereksinimleri ve müdahale alanları sorgulanmış; çalışmanın politika yapıcılar, uygulayıcılar ve çalışanlar için yol gösterici olabileceği vurgulanmıştır.

Sarı ve Karabulut (2023), Z kuşağında yer alan üniversite öğrencilerinin finansal yardım arama davranışlarını incelemiştir. Nicel araştırma yöntemi benimsenen çalışmada, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerine uygulanan anket verileri üzerinden toplam 354 katılımcıdan elde edilen bulgular SPSS 22 yazılımı aracılığıyla ki-kare testiyle analiz edilmiştir. Bulgular, öğrencilerin yaklaşık %94'ünün finansal bilgiye sahip olduğunu ve bu bireylerin finansal yardım arama eğiliminde olduklarını göstermiştir. Ancak bu yardım arama davranışlarının çoğunlukla aile üyeleriyle sınırlı kaldığı, uzmanlardan yardım alınmadığı tespit edilmiştir. Çalışma, finansal bilgi düzeyinin yardım arama davranışlarını etkilediğini, fakat sosyal çevre ve aile etkisinin uzman görüşünün önüne geçtiğini ortaya koyarak, genç bireylerde finansal sosyalleşme sürecinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini önermektedir.

Yağlı ve Gümüş (2023) çalışmalarında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi öğrencilerinin finansal bilgi düzeyleri ile finansal tutum ve davranışları arasındaki ilişki ortaya koymuşlardır. Anket tekniğiyle toplanan nicel veriler, istatistiksel analiz yöntemleriyle değerlendirilmiştir. Çalışma bulguları, finansal bilgi düzeyinin yüksek olduğu bireylerde tasarruf eğiliminin daha belirgin olduğunu ve bilinçli tüketim davranışlarının sergilendiğini göstermiştir. Ayrıca finansal karar alırken duygusal değil, rasyonel tutumların daha çok benimsendiği belirlenmiştir. Çalışma üniversite öğrencilerinde erken dönemde edinilen finansal okuryazarlığın gelecekteki emeklilik planlaması açısından önemli bir temel oluşturduğunu göstermektedir.

Öksüz ve Emir (2023) çalışmalarında bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin BES'e olan ilgileriyle ilişkisini incelemişlerdir. Trabzon ilinde 435 kişiye uygulanan anketlerden elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuçlara göre, finansal okuryazarlık düzeyi yüksek bireylerin BES'e katılım oranlarının daha fazla olduğu ve bu bireylerin finansal planlama alışkanlıklarının daha gelişmiş olduğu saptanmıştır. Ayrıca finansal bilgi sahibi olan bireylerin risk algıları daha dengeli olup, uzun vadeli hedeflere daha fazla odaklandıkları gözlenmiştir. Çalışma finansal okuryazarlığın yalnızca bilgi değil, davranış değişimi açısından da BES planlaması üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Hacılar (2022) çalışmasında Ankara'da bireysel emeklilik sistemi müşterilerinin finansal okuryazarlık düzeyleri ile sisteme yönelik tutum ve davranışları araştırmıştır.

Anket yöntemiyle elde edilen verilerle yapılan analizde, bireylerin yaşı, eğitimi, gelir düzeyi gibi demografik özelliklerin finansal okuryazarlık üzerinde etkili olduğu belirlenmiş, ancak cinsiyet ve medeni durum gibi değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Ayrıca otomatik katılımdan çıkanlarla sistemde kalan bireylerin okuryazarlık seviyeleri arasında anlamlı fark tespit edilmemiştir.

Aşcı (2022) çalışmasında Türkiye’de Otomatik Katımlı Bireysel Emeklilik Sistemi’nin etkinliği, davranışsal iktisat ve dürtme teorisi perspektifinde incelemiştir. Çevrim içi anket yöntemiyle 570 kişiden elde edilen verilerle iki ayrı probit modeli kurulmuştur. Bulgular, gelir ve okuryazarlık düzeyi arttıkça sistemden ayrılma olasılığının yükseldiğini; güven duygusunun ise sistemde kalma ihtimalini artırdığını göstermiştir. Ayrıca katılımcıların %53’ü, sistemden çıkış işlemlerinin zorlayıcı olması nedeniyle sistemde kalmaktadır.

Kaynak (2021) çalışmasında Kayseri Organize Sanayi Bölgesi’nde çalışan bireylerin BES’e yönelik tutum ve davranışlarını, davranışsal finans kuramı bağlamında incelemiştir. Anket yöntemiyle toplanan veriler, betimsel ve ilişkisel analiz teknikleri ile değerlendirilmiştir. Bulgular, bireylerin BES’e yönelik kararlarında rasyonel davranıştan ziyade çevresel faktörlerin, duygusal tepkilerin ve sosyal normların etkili olduğunu göstermiştir. Özellikle bilgi eksikliği, güvensizlik ve kayıp korkusu gibi unsurların BES’e katılımı sınırladığı tespit edilmiştir. Çalışma rasyonalite temelli geleneksel iktisadi yaklaşımların dışında, davranışsal yönelimlerin emeklilik kararlarındaki etkisini vurgulaması açısından önem taşımaktadır.

Sarı ve Saka Ilgın (2021), çalışmalarında finansal okuryazarlık ve finansal eğitimi teorik bir perspektifle incelemiştir. Derleme türündeki bu çalışmada, finansal okuryazarlık kavramı; finansal bilgi, tutum ve davranış bileşenleri üzerinden tanımlanmış, finansal eğitimin ise bu yapıyı destekleyen temel unsur olduğu ifade edilmiştir. Literatür taraması yöntemiyle yapılandırılan çalışmada, özellikle bireylerin yatırım kararlarındaki rasyonellik, finansal eğitimin yaygınlaştırılması ve finansal refah arasındaki ilişkiler teorik çerçevede ele alınmıştır. Çalışma sonucunda, finansal okuryazarlığın bireysel ve toplumsal refaha katkı sağladığı, bu becerinin geliştirilmesi için ise erken yaşlardan itibaren yapılandırılmış finansal eğitimin kritik rol oynadığı vurgulanmıştır. Bu bağlamda, finansal eğitim politikalarının okul müfredatına

entegrasyonunun ve yaşam boyu öğrenme kapsamında sürekli hale getirilmesinin önemi ortaya konmuştur

Tiwari vd. (2021) çalışmalarında Hindistan'da finansal tutum, davranış ve emeklilik planlaması arasındaki ilişkiyi, finansal bilginin düzenleyici rolü çerçevesinde ele almışlardır. Yapısal Eşitlik Modellemesi ile analiz edilen veriler, finansal tutumun bireylerin emeklilik planlamasına yönelik davranışlarını finansal davranış aracılığıyla etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca finansal bilgi, bu etkiyi güçlendirerek önemli bir düzenleyici değişken olarak öne çıkmıştır. Çalışma gelişmekte olan ülkelerde emeklilik planlamasını etkileyen psikolojik ve bilgi temelli faktörlere dikkat çekmektedir.

Özbek (2020) çalışmasında, bireylerin finansal tutumları ile bireysel emeklilik sistemine katılım davranışları arasındaki ilişkide finansal okuryazarlık düzeylerinin etkisini incelemiştir. Araştırma kapsamında 405 katılımcıya anket uygulanmış ve elde edilen veriler SPSS 21 programı ile analiz edilmiştir. Analizde yapısal eşitlik modeli kullanılmış ve finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan bireylerin bireysel emeklilik sistemine katılım davranışında daha istekli oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, bireylerin finansal kararlarını etkileyen temel faktörler arasında bilgi düzeyinin ve davranışsal eğilimlerin belirleyici bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Ayrıca bireysel emeklilik sistemine katılımın, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda bilişsel yeterliklerle de ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Kimiyağahlam vb. (2019) çalışmalarında Malezya'da bireylerin emeklilik planlama davranışlarını etkileyen psikolojik faktörleri incelemişlerdir. 900 katılımcıdan elde edilen anket verileri, Planlı Davranış Teorisi ve Zaman Perspektifi Teorisi çerçevesinde analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan bireyler daha güçlü bir gelecek odaklılık eğilimi göstermekte ve bu durum emeklilik planlamasına katılım artmıştır. Ayrıca zaman yönetimi, kontrol algısı ve bireysel motivasyon gibi davranışsal unsurlar da planlama davranışları üzerinde etkili bulunmuştur. Bu çalışma, davranışsal ekonomi kuramlarının emeklilik finansmanı bağlamında nasıl uygulanabileceğini ortaya koymaktadır.

Oteng vd. (2018) Gana'daki eğitim fakültelerinde gerçekleştirilen karma yöntemli bu çalışmalarında öğretim elemanlarının emeklilik öncesi finansal planlama düzeylerini araştırmışlardır. Katılımcıların %74'ünün kamu emeklilik sistemi dışında

herhangi bir finansal hazırlık yapmadığı görülmüştür. Çalışma, kadın ve erkekler arasında belirgin farklar olduğunu ve finansal davranış eksikliği ile hazırlıksızlığın emeklilik güvencesi açısından ciddi bir tehdit oluşturduğunu ortaya koymuştur. Finansal danışmanlık hizmetlerinin artırılması önerilmiştir.

Aydın ve Akben-Selçuk (2017) çalışmalarında Türkiye’de BES’e katılım ve otomatik katılımdan cayma kararlarını etkileyen faktörleri analiz etmişlerdir. 130 kişiden kolayda örnekleme yöntemiyle toplanan veriler lojistik regresyon analizine tabi tutulmuştur. Yaş ve gelir arttıkça BES’e katılma ihtimalinin arttığı, iç kontrol odağına sahip bireylerin daha yüksek katılım eğilimi gösterdiği ve şimdiki zaman odaklı bireylerin sistemden cayma ihtimalinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Çalışma, bireysel emeklilik kararlarının sadece demografik değil, aynı zamanda psikolojik faktörlerle de yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Cohen-Mansfield ve Regev (2017), emeklilik öncesi dönemde sosyal hizmet uzmanları tarafından yürütülen hazırlık programlarının, emeklilerin sağlıklı bir emeklilik geçişi, öz-yeterlik ve genel iyi oluş üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışma, 84 katılımcı ile yürütülmüştür. Katılımcıların büyük bölümü takip değerlendirmesini de tamamlamıştır. Bulgular, programın emekliliğe dair değerlendirmeleri geliştirdiğini ve emeklilik sonrası iş beklentilerine dair daha gerçekçi bir bakış açısı sağladığını göstermiştir. Bununla birlikte, takip ölçümlerinde katılımcıların öz-yeterlik düzeylerinin azaldığı, depresif duygulanımlarının arttığı ve emekliliğe yönelik olumlu duygularının azaldığı saptanmıştır. Bu durum, kısa vadede emeklilik hazırlık programlarının etkili olduğunu, ancak uzun vadede sürdürülebilirliğin sağlanması için izleme ve destek mekanizmalarının önem taşıdığını ortaya koymaktadır.

Pazzim ve Marin (2017), çalışmalarında emeklilik hazırlık programlarının (RPP) emekliliğe hazırlık davranışları, işin anlamı ve yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Yarı deneysel bir desen kullanılan araştırmada, emekliliğe yaklaşan 82 kamu çalışanı iki gruba ayrılmış; deney grubuna 50, kontrol grubuna ise 32 kişi dahil edilmiştir. Katılımcılar, emeklilik planlaması, işin anlamı ve Dünya Sağlık Örgütü’nün yaşam kalitesi değerlendirme ölçeklerine göre değerlendirilmiştir. Bulgular, deney grubunda sosyal-mesleki yatırım, iş yerindeki tutarlılık ve ifade yeteneğinde anlamlı artışlar olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, yaşam kalitesine dair çevresel koşulların da program

sonrasında iyileştiği gözlenmiştir. Çalışma, yaşlanan nüfusa yönelik sağlık politikalarını destekleyecek müdahale alternatiflerinin geliştirilmesinin önemine vurgu yapmaktadır.

Eagers vd. (2016) Avustralya’da yürütülen bir derleme çalışmalarında mesleki terapinin sağlıklı emeklilik geçiş sürecindeki rolü ele almışlardır. Bütüncül bir literatür taraması ile hazırlanan çalışmada emeklilik niyetini etkileyen faktörler, emekliliğe hazırlık ve emeklilik sonrası roller ve etkinlikler olmak üzere üç ana tema belirlenmiştir. Mesleki terapistlerin, bireylerin anlamlı faaliyetlere katılımını sürdürmelerini, zaman yapılarını yeniden düzenlemelerini ve kimlik sürekliliğini korumalarını sağlayarak emeklilik sonrası yaşam kalitesine katkıda bulunabilecekleri ileri sürülmüştür.

Çakır, Çınar ve Denizli (2015), çalışmalarında emekliliğe uyum programlarının uygulanabilirliğini ve bu programların emeklilerin yaşam kalitesine etkisini incelemiştir. TÜBİTAK 1001 Programı kapsamında desteklenen araştırmada saha çalışmasına dayalı yöntem kullanılmıştır. Türkiye genelinde 60 ilde, 2974 katılımcıyla gerçekleştirilen araştırmada, bireylerin emekliliğe hazırlanma düzeyleri ve bu sürece dair görüşleri değerlendirilmiştir. Bulgular, bireylere yönelik olarak geliştirilen hazırlık programlarının, emeklilik dönemine geçiş sürecini kolaylaştırdığını ve yaşam kalitesini artırmada etkili olduğunu göstermektedir. Özellikle sağlık, mali güvenlik ve sosyal katılım gibi faktörler açısından yapılandırılmış hazırlık uygulamalarının, bireylerin emeklilik sonrası ihtiyaç duyduğu destekleri karşılamada önemli bir işlev gördüğü belirlenmiştir.

Onur ve Nazik (2014) tarafından yapılan bu çalışma, bireylerin finansal planlama ve yönetim konusundaki tutumlarını değerlendirmek amacıyla Finansal Tutum Ölçeği geliştirmeye yöneliktir. Araştırma, mesleki ve teknik ortaöğretimde görev yapan öğretmenler üzerinde yürütülmüş ve 24 maddelik, 5’li Likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliği faktör analiziyle; güvenirliği ise KMO ve Bartlett testleriyle test edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda Finansal Tutum Ölçeğinin bireysel finansal tutumları ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda ölçek, öğretmenlerin finansal davranışlarının anlaşılmasında kullanılabilecek etkili bir ölçme aracı olarak önerilmektedir.

Şahin ve Selvitopu (2012) çalışmalarında emekliliğe yaklaşan öğretmenlerin, emeklilik dönemi algıları, hazırlık düzeyleri ve emekliliğe hazırlık eğitime yönelik görüşlerini incelemişlerdir. Nitel araştırma yöntemine dayanan çalışmada,

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN BULGULARI VE YORUMLANMASI

Çalışma bulguları başlığı altında ilk olarak çalışan bireylerin demografik özelliklerine ait bilgiler bulunmaktadır. İkinci olarak emekliliğe finansal hazırlık ölçeği ile finansal tutum ve davranış ölçekleri için yapılmış olan aritmetik ortalama, standart sapma, mod, medyan gibi istatistiki bilgiler bulunmaktadır. Son olarak ise, çalışmanın esas sorularına cevap niteliğinde olabilecek değişkenlerin arasındaki ilişki katsayıları bulunmaktadır.

5.1. Bireylerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Çalışmaya katılan 537 çalışan bireyin demografik özelliklerine göre dağılımı tanımlayıcı istatistikler aracılığıyla incelenmektedir (N, %). Bu kapsamda elde edilen bulgular Tablo 5.1’de verilmektedir.

Tablo 5.1. Çalışan Bireylerin Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

	N	%		N	%
Cinsiyet			Aylık Toplam Gelir		
Kadın	312	58,1	17000 TL'den az	33	6,1
Erkek	225	41,9	17000 TL – 33000 TL arası	100	18,6
Yaş			33001 TL – 50000 TL arası	258	48
18-27	59	11	50001 TL ve üzeri	146	27,2
28-37	140	26,1	İş Tecrübesi		
38-47	145	27	1 yıl ve altı	29	5,4
48 ve üstü	193	35,9	2 – 5 yıl arası	57	10,6
Medeni Durum			6 – 10 yıl arası	75	14
Evli	401	74,7	11 – 15 yıl arası	80	14,9
Bekar	136	25,3	16 yıl ve üzeri	296	55,1
Eğitim Durumu			Kendine Ait Ev		
İlköğretim	4	0,7	Evet	345	64,2
Ortaöğretim	29	5,4	Hayır	192	35,8
Ön Lisans	30	5,6	Kendine Ait Araba		
Lisans	337	62,8	Evet	349	65
Lisansüstü	137	25,5	Hayır	188	35
Çalışma Durumu			Bakmakla Yükümlü Kişi Sayısı		
Özel Sektör	125	23,3	Sıfır	159	29,6
Kamu Sektörü	359	66,9	Bir	97	18,1
Öğrenci	9	1,7	İki	119	22,2
Çalışmıyor	44	8,2	Üç	92	17,1
			Dört	51	9,5
			Beş ve üzeri	19	3,5

Tablo 5.1. incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin %58,1'i kadınlardan, geriye kalanı ise erkeklerden oluşmaktadır. Bu çerçevede katılımcıların çoğu kadındır. Çalışanların yaş aralıkları incelendiğinde %35,9'unun 48 yaş ve üstü, %27'sinin 38-47 yaş aralığında, %26,1'inin 28-37 yaş aralığında ve son olarak %11'inin 18-27 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Ankete cevap verdikleri dönemde çalışanların %74,7'sinin evli, geriye kalanların ise bekar olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim durumuna bakıldığında bireylerin %62,8'inin lisans, %25,5'inin lisansüstü, %5,6'sının ön lisans, %5,4'ünün ortaöğretim ve geriye kalanların ise ilköğretim mezunu olduğu görülmektedir. Akademik ortalaması 1'in altında öğrenci bulunmamaktadır.

Ankete katılan bireylerin çalışma durumuna bakıldığında %66,9'unun kamu sektörü, %23,3'ünün özel sektör, %8,2'sinin çalışmadığı ve son olarak %1,7'sinin ise öğrenci olduğu görülmektedir. Aylık toplam gelirlerine bakıldığında ise %48'inin 33001 TL – 50000 TL arası gelire sahip olduğu, %27,2'sinin 50001 TL ve üzeri gelire sahip olduğu ve geriye kalanların ise 33000 TL'den az gelire sahip olduğu görülmektedir. İş

tecrübesi açısından bakıldığında ise yaklaşık %70'inin 11 yıl ve üzeri tecrübeye sahip olduğu görülmektedir.

Son olarak halihazırda çalışan bireylerin yaklaşık %65'inin hem ve hem de arabaya sahip olduğu görülmektedir. Söz konusu bireylerin %29,6'sının bakmakla yükümlü kimseye sahi olmadığı, %22,2'sinin bakmakla yükümlü iki kişiye sahip olduğu, %18,1'inin bakmakla yükümlü bir kişiye sahip olduğu, %17,1'inin bakmakla yükümlü üç kişiye sahi olduğu, %9,5'inin bakmakla yükümlü dört kişiye sahip olduğu görülmektedir.

5.2. Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci ile Finansal Tutum ve Davranışları İlişkisine Ait Bilgiler

Bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal tutum ve davranışları ilişkisinin derecesinin bulunabilmesi için korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi sonucu ulaşılan bulgular Tablo 5.2'de yer almaktadır.

Tablo 5.2. Finansal Hazırlık Süreci ile Finansal Tutum ve Davranışları İlişkisi

Ölçekler	Ortalama	Standart Sapma	Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci	Finansal Davranış	Finansal Tutum
Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci	3,722	0,442	1	0,264**	0,197**
Finansal Davranış	3,321	0,329	0,264**	1	0,414**
Finansal Tutum	3,052	0,527	0,197**	0,414**	1

** 0,01 düzeyinde, N=537

Tablo 5.2'de ölçeklere ilişkin yapılan korelasyon analiziyle araştırmanın hipotez kısmında sunulan emekliliğe ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal tutum ve davranışlar arasındaki ilişkilerin anlamlı olduğu gösterilmiştir. Ayrıca Tablo 5.3'ten emekliliğe ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal tutum ve davranışlar arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 5.2’de korelasyon analizleri ile emekliliğe ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal tutum ve davranışlar arasındaki farklılıklar gösterilmektedir. Buradan hareketle emekliliğe ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal davranış arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Diğer taraftan emekliliğe ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal tutum arasında da pozitif ilişki bulunmuştur.

5.3. Emekliliğe Yönelik Finansal Hazırlık Sürecine İlişkin Katılımcı Görüşleri

Ankete katılan çalışan bireylerin demografik özellikleri ve emekliliğe ilişkin finansal hazırlık sürecine ilişkin özelliklerin farklılığa sahip olup olmadığını gösterebilmek için T-testi veya Anova testi yapılmıştır. Söz konusu analizlere ait bilgilere aşağıda yer verilmektedir.

5.3.1. Katılımcı Bireylerin Cinsiyetine İlişkin Bulgular

Cinsiyete göre katılımcı bireylerin emekliliğe ilişkin finansal süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.3’te belirtilmektedir.

Tablo 5.3. Cinsiyete Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin T-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci	Kadın	312	2,906	0,615	5,352	0,021
	Erkek	225	3,069	0,708		

Tablo 5.3’te görüleceği üzere bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre emekliliğe ilişkin finansal süreciyle erkek ve kadın bireyler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark vardır ($p < 0,05$). Emekliliğe ilişkin finansal süreci için 3,069 değeriyle erkek bireylerin puan ortalaması 2,906 değerine sahip olan kadın bireylerin puan ortalamasından yüksektir.

5.3.2. Katılımcı Bireylerin Yaşlarına İlişkin Bulgular

Yaşa göre katılımcı bireylerin emekliliğe ilişkin finansal süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.4’te belirtilmektedir.

Tablo 5.4. Yaşa Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci	18 - 27	59	3,190	0,739	3,777	0,011
	28 - 37	140	2,920	0,706		
	38 - 47	145	2,879	0,638		
	48 yaş ve üstü	193	3,020	0,599		

Tablo 5.4’te görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre emekliliğe ilişkin finansal süreciyle bireylerin yaşları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark vardır ($p<0,05$). Yani çalışan bireylerin yaşı emekliliğe ilişkin finansal hazırlık sürecini etkilemektedir. Tamhane testi ile emekliliğe ilişkin finansal hazırlıktaki farkın “18–27” ile “38–47” yaşta anlamlı olduğu belirlenmiştir. Emekliliğe ilişkin finansal süreci için 3,190 değeriyle “18–27” yaş bireyler en yüksek puan ortalamasına, 2,879 değerine sahip “38–47” yaş bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.3.3. Katılımcı Bireylerin Medeni Durumlarına İlişkin Bulgular

Medeni duruma göre katılımcı bireylerin emekliliğe ilişkin finansal süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.5’te belirtilmektedir.

Tablo 5.5. Medeni Duruma Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin T- Testi Sonuçları

Ölçek	Medeni durum	N	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci	Evli	401	2,984	0,656	0,477	0,490
	Bekâr	136	2,946	0,673		

Tablo 5.5’te görüleceği üzere bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre emekliliğe ilişkin finansal süreciyle bireylerin medeni durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin medeni durumları emekliliğe ilişkin finansal hazırlık sürecini etkilememektedir. Emekliliğe ilişkin finansal süreci için 2,984 değeriyle evli bireylerin puan ortalaması 2,946 değerine sahip olan bekâr bireylerin puan ortalamasından yüksektir.

5.3.4. Katılımcı Bireylerin Eğitim Durumlarına İlişkin Bulgular

Eğitim durumuna göre katılımcı bireylerin emekliliğe ilişkin finansal süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.6’da belirtilmektedir.

Tablo 5.6. Eğitim Durumuna Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Eğitim durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci	İlköğretim	4	2,557	1,015	3,429	0,009
	Ortaöğretim	29	2,644	0,655		
	Ön Lisans	30	2,900	0,689		
	Lisans	337	2,968	0,663		
	Lisansüstü	137	3,090	0,611		

Tablo 5.6’da görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre emekliliğe ilişkin finansal süreciyle bireylerin eğitim durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark vardır ($p < 0,05$). Yani çalışan bireylerin eğitim durumları emekliliğe ilişkin finansal hazırlık sürecini etkilemektedir. Scheffe testi ile emekliliğe ilişkin finansal hazırlıktaki farkın “ortaöğretim” ile “lisansüstü” eğitim durumlarında anlamlı olduğu belirlenmiştir. Emekliliğe ilişkin finansal süreci için 3,09 değeriyle “lisansüstü” mezunu bireyler en yüksek puan ortalamasına, 2,557 değerine sahip “ilköğretim” mezunu bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.3.5. Katılımcı Bireylerin Çalışma Durumlarına İlişkin Bulgular

Çalışma durumuna göre katılımcı bireylerin emekliliğe ilişkin finansal süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.7’de belirtilmektedir.

Tablo 5.7. Çalışma Durumuna Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci	Özel sektör	125	2,883	0,665	1,105	0,346
	Kamu sektörü	359	3,000	0,670		
	Öğrenci	9	3,085	0,496		
	Çalışmıyor	44	3,008	0,577		

Tablo 5.7’de görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre emekliliğe ilişkin finansal süreciyle bireylerin çalışma durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p > 0,05$). Yani çalışan bireylerin çalışma durumları emekliliğe ilişkin finansal hazırlık sürecini etkilememektedir. Emekliliğe ilişkin finansal süreci için 3,085 değeriyle “öğrenci” bireyler en yüksek puan ortalamasına, 2,883 değerine sahip “özel sektör” çalışanı bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.3.6. Katılımcı Bireylerin Aylık Toplam Gelirlerine İlişkin Bulgular

Aylık toplam gelire göre katılımcı bireylerin emekliliğe ilişkin finansal süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.8’de belirtilmektedir.

Tablo 5.8. Aylık Toplam Gelire Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Aylık toplam gelir	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci	17000 TL’den az	33	2,687	0,651	12,125	0,000
	17001-33000 TL	100	2,847	0,574		
	33001-50000 TL	258	2,915	0,664		
	50001 TL ve üstü	146	3,232	0,637		

Tablo 5.8’de görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre emekliliğe ilişkin finansal süreciyle bireylerin aylık toplam gelirleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark vardır ($p<0,05$). Yani çalışan bireylerin aylık toplam gelirleri emekliliğe ilişkin finansal hazırlık sürecini etkilemektedir. Scheffe testi ile emekliliğe ilişkin finansal hazırlıktaki farkın “17000 TL’den az” ile “50001 TL ve üstü” eğitim durumlarında, “17001-33000” ile “50001 TL ve üstü” eğitim durumlarında ve son olarak “33001-50000” ile “50001 TL ve üstü” eğitim durumlarında anlamlı olduğu belirlenmiştir. Emekliliğe ilişkin finansal süreci için 3,232 değeriyle “50001 TL ve üstü” aylık toplam gelire sahip bireyler en yüksek puan ortalamasına, 2,687 değerine sahip “17000 TL’den az” aylık toplam gelire sahip bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.3.7. Katılımcı Bireylerin İş Tecrübelerine İlişkin Bulgular

İş tecrübesine göre katılımcı bireylerin emekliliğe ilişkin finansal süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.9’da belirtilmektedir.

Tablo 5.9. İş Tecrübesine Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	İş tecrübesi	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci	1 yıl ve altı	29	2,986	0,576	0,078	0,989
	2-5 yıl arası	57	3,002	0,828		
	6-10 yıl arası	75	2,991	0,698		
	11-15 yıl arası	80	2,946	0,654		
	16 yıl ve üzeri	296	2,972	0,626		

Tablo 5.9’da görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre emekliliğe ilişkin finansal süreciyle bireylerin iş tecrübeleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin iş tecrübeleri emekliliğe ilişkin finansal hazırlık sürecini etkilememektedir. Emekliliğe ilişkin finansal süreci için 3,002 değeriyle “2-5 yıl arası” iş tecrübesine sahip bireyler en yüksek puan ortalamasına, 2,946 değerine sahip “11-15 yıl arası” iş tecrübesine sahip bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.3.8. Kendine Ait Eve Sahip Olma Durumuna Göre Bireylere İlişkin Bulgular

Kendine ait eve sahip olma durumuna göre bireylerin emekliliğe ilişkin finansal süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.10’da belirtilmektedir.

Tablo 5.10. Kendine Ait Eve Sahip Olma Durumuna Göre Bireylerin Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin T- Testi Sonuçları

Ölçek	Kendine ait ev	N	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci	Evet	345	3,005	0,647	1,1980	0,274
	Hayır	192	2,920	0,680		

Tablo 5.10’da görüleceği üzere bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre emekliliğe ilişkin finansal süreciyle bireylerin kendine ait eve sahip olma durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin kendine ait eve sahip olma durumları emekliliğe ilişkin finansal hazırlık sürecini etkilememektedir. Emekliliğe ilişkin finansal süreci için 3,005 değeriyle kendine ait evi

olan bireylerin puan ortalaması 2,920 değerine sahip kendine ait evi olmayan bireylerin puan ortalamasından yüksektir.

5.3.9. Kendine Ait Arabaya Sahip Olma Durumuna Göre Bireylere İlişkin Bulgular

Kendine ait arabaya sahip olma durumuna göre bireylerin emekliliğe ilişkin finansal süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.11’de belirtilmektedir.

Tablo 5.11. Kendine Ait Arabaya Sahip Olma Durumuna Göre Bireylerin Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin T- Testi Sonuçları

Ölçek	Kendine ait araba	N	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci	Evet	349	3,038	0,660	0,002	0,967
	Hayır	188	2,856	0,644		

Tablo 5.11’de görüleceği üzere bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre emekliliğe ilişkin finansal süreciyle bireylerin kendine ait arabaya sahip olma durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin kendine ait arabaya sahip olma durumları emekliliğe ilişkin finansal hazırlık sürecini etkilememektedir. Emekliliğe ilişkin finansal süreci için 3,038 değeriyle kendine ait arabası olan bireylerin puan ortalaması 2,856 değerine sahip kendine ait arabası olmayan bireylerin puan ortalamasından yüksektir.

5.3.10. Bireylerin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısına İlişkin Bulgular

Bireylerin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısına göre katılımcı bireylerin emekliliğe ilişkin finansal süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.12’de belirtilmektedir.

Tablo 5.12. Bireylerin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısına Göre Emekliliğe Finansal Hazırlık Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Bakmakla yükümlü kişi sayısı	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Süreci	sıfır	159	3,073	0,619	1,682	0,137
	bir	97	2,998	0,712		
	iki	119	2,899	0,690		
	üç	92	2,949	0,656		
	dört	51	2,944	0,620		
	Beş ve üzeri	19	2,716	0,572		

Tablo 5.12’de görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre emekliliğe ilişkin finansal süreciyle bireylerin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı emekliliğe ilişkin finansal hazırlık sürecini etkilememektedir. Emekliliğe ilişkin finansal süreci için 3,073 değeriyle “sıfır” kişiye bakmakla yükümlü bireyler en yüksek puan ortalamasına, 2,716 değeriyle “beş ve üzeri” kişiye bakmakla yükümlü bireyler en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.4. Katılımcı Bireylerin Özelliklerine Göre Finansal Davranışlara İlişkin Görüşleri

Ankete katılan çalışan bireylerin demografik özellikleri ve finansal davranışları arasındaki ilişkilerin farklılığa sahip olup olmadığını gösterebilmek için T-testi veya Anova testi yapılmıştır. Söz konusu analizlere ait bilgilere aşağıda yer verilmektedir.

5.4.1. Katılımcı Bireylerin Cinsiyetine İlişkin Bulgular

Cinsiyete göre katılımcı bireylerin finansal davranışları ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.13’te belirtilmektedir.

Tablo 5.13. Cinsiyete Göre Finansal Davranışların T-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Finansal Davranış	Kadın	312	3,514	0,643	0,735	0,392
	Erkek	225	3,559	0,625		

Tablo 5.13’te görüleceği üzere bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre finansal davranış süreciyle erkek ve kadın bireyler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark

yoktur ($p>0,05$). Finansal davranış süreci için 3,559 değeriyle erkek bireylerin puan ortalaması 3,514 değerine sahip olan kadın bireylerin puan ortalamasından yüksektir.

5.4.2. Katılımcı Bireylerin Yaşlarına İlişkin Bulgular

Yaşa göre katılımcı bireylerin finansal davranış süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.14'te belirtilmektedir.

Tablo 5.14. Yaşa Göre Finansal Davranış Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Finansal Davranış	18 - 27	59	3,220	0,573	11,427	0,000
	28 - 37	140	3,402	0,693		
	38 - 47	145	3,581	0,651		
	48 yaş ve üstü	193	3,687	0,543		

Tablo 5.14'te görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre finansal davranış süreciyle bireylerin yaşları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark vardır ($p<0,05$). Yani çalışan bireylerin yaşı finansal davranış sürecini etkilemektedir. Tamhane testi ile finansal davranıştaki farkın “18–27” ile “38–47” yaşta, “18–27” ile “48 ve üstü” ve “28–37” ile “48 ve üstü” yaşta anlamlı olduğu belirlenmiştir. Finansal davranış süreci için 3,687 değeriyle “48 yaş ve üstü” yaş bireyler en yüksek puan ortalamasına, 3,220 değerine sahip “18–27” yaş bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.4.3. Katılımcı Bireylerin Medeni Durumlarına İlişkin Bulgular

Medeni duruma göre katılımcı bireylerin finansal davranış süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.15'te belirtilmektedir.

Tablo 5.15. Medeni Duruma Göre Finansal Davranış Sürecinin T- Testi Sonuçları

Ölçek	Medeni durum	N	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Finansal Davranış	Evli	401	3,567	0,619	1,601	0,206
	Bekar	136	3,431	0,674		

Tablo 5.15'te görüleceği üzere bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre finansal davranış süreciyle bireylerin medeni durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin medeni durumları finansal davranış sürecini

etkilememektedir. Finansal davranış süreci için 3,567 değeriyle evli bireylerin puan ortalaması 3,431 değerine sahip olan bekar bireylerin puan ortalamasından yüksektir.

5.4.4. Katılımcı Bireylerin Eğitim Durumlarına İlişkin Bulgular

Eğitim durumuna göre katılımcı bireylerin finansal davranış süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.16’da belirtilmektedir.

Tablo 5.16. Eğitim Durumuna Göre Finansal Davranış Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Eğitim durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Finansal Davranış	İlköğretim	4	3,000	1,088	2,424	0,047
	Ortaöğretim	29	3,270	0,567		
	Ön Lisans	30	3,566	0,673		
	Lisans	337	3,530	0,636		
	Lisansüstü	137	3,604	0,613		

Tablo 5.16’da görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre finansal davranış süreciyle bireylerin eğitim durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark vardır ($p<0,05$). Yani çalışan bireylerin eğitim durumları finansal davranış sürecini etkilemektedir. Emekliliğe ilişkin finansal süreci için 3,604 değeriyle “lisansüstü” mezunu bireyler en yüksek puan ortalamasına, 3,000 değerine sahip “ilköğretim” mezunu bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.4.5. Katılımcı Bireylerin Çalışma Durumlarına İlişkin Bulgular

Çalışma durumuna göre katılımcı bireylerin finansal davranış süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.17’de belirtilmektedir.

Tablo 5.17. Çalışma Durumuna Göre Finansal Davranış Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Finansal Davranış	Özel sektör	125	3,440	0,649	1,650	0,177
	Kamu sektörü	359	3,555	0,630		
	Öğrenci	9	3,388	0,571		
	Çalışmıyor	44	3,643	0,638		

Tablo 5.17’de görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre finansal davranış süreciyle bireylerin çalışma durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur.

($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin çalışma durumları finansal davranış sürecini etkilememektedir. Finansal davranış süreci için 3,643 değeriyle “çalışmıyor” bireyler en yüksek puan ortalamasına, 3,440 değerine sahip “özel sektör” çalışanı bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.4.6. Katılımcı Bireylerin Aylık Toplam Gelirlerine İlişkin Bulgular

Aylık toplam gelire göre katılımcı bireylerin finansal davranış süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.18’de belirtilmektedir.

Tablo 5.18. Aylık Toplam Gelire Göre Finansal Davranış Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Aylık toplam gelir	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Finansal Davranış	17000 TL'den az	33	3,318	0,614	1,966	0,118
	17001-33000 TL	100	3,493	0,614		
	33001-50000 TL	258	3,537	0,628		
	50001 TL ve üstü	146	3,601	0,661		

Tablo 5.18'de görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre finansal davranış süreciyle bireylerin aylık toplam gelirleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin aylık toplam gelirleri finansal davranış sürecini etkilememektedir. Finansal davranış süreci için 3,601 değeriyle “50001 TL ve üstü” aylık toplam gelire sahip bireyler en yüksek puan ortalamasına, 3,318 değerine sahip “17000 TL'den az” aylık toplam gelire sahip bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.4.7. Katılımcı Bireylerin İş Tecrübelerine İlişkin Bulgular

İş tecrübesine göre katılımcı bireylerin finansal davranış süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.19'da belirtilmektedir.

Tablo 5.19. İş Tecrübesine Göre Finansal Davranış Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	İş tecrübesi	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Finansal Davranış	1 yıl ve altı	29	3,339	0,540	9,032	0,000
	2-5 yıl arası	57	3,213	0,634		
	6-10 yıl arası	75	3,375	0,727		
	11-15 yıl arası	80	3,502	0,555		
	16 yıl ve üzeri	296	3,662	0,607		

Tablo 5.19'da görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre finansal davranış süreciyle bireylerin iş tecrübeleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark vardır ($p<0,05$). Yani çalışan bireylerin iş tecrübeleri finansal davranış sürecini etkilemektedir. Scheffe testi ile finansal davranıştaki farkın “2-5 yıl arası” iş tecrübesi ile “16 yıl ve üzeri” iş tecrübesinde ve “6-10 yıl arası” iş tecrübesi ile “16 yıl ve üzeri” iş tecrübesinde anlamlı olduğu belirlenmiştir. Finansal davranış süreci için 3,662 değeriyle “16 yıl ve üzeri” iş

tecrübesine sahip bireyler en yüksek puan ortalamasına, 3,213 değerine sahip “2-5 yıl arası” iş tecrübesine sahip bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.4.8. Kendine Ait Eve Sahip Olma Durumuna Göre Bireylere İlişkin Bulgular

Kendine ait eve sahip olma durumuna göre bireylerin finansal davranış süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.20’de belirtilmektedir.

Tablo 5.20. Kendine Ait Eve Sahip Olma Durumuna Göre Finansal Davranış Sürecinin T- Testi Sonuçları

Ölçek	Kendine ait ev	N	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Finansal Davranış	Evet	345	3,615	0,602	2,537	0,112
	Hayır	192	3,384	0,668		

Tablo 5.20’de görüleceği üzere bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre finansal davranış bireylerin kendine ait eve sahip olma durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin kendine ait eve sahip olma durumları finansal davranış sürecini etkilememektedir. Finansal davranış süreci için 3,615 değeriyle kendine ait evi olan bireylerin puan ortalaması 3,384 değerine sahip kendine ait evi olmayan bireylerin puan ortalamasından yüksektir.

5.4.9. Kendine Ait Arabaya Sahip Olma Durumuna Göre Bireylere İlişkin Bulgular

Kendine ait arabaya sahip olma durumuna göre bireylerin finansal davranış süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.21’de belirtilmektedir.

Tablo 5.21. Kendine Ait Arabaya Sahip Olma Durumuna Göre Bireylerin Finansal Davranış Sürecinin T- Testi Sonuçları

Ölçek	Kendine ait araba	N	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Finansal Davranış	Evet	349	3,555	0,646	0,323	0,570
	Hayır	188	3,492	0,614		

Tablo 5.21’de görüleceği üzere bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre finansal davranış süreciyle bireylerin kendine ait arabaya sahip olma durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin kendine ait arabaya sahip olma durumları finansal davranış sürecini etkilememektedir. Finansal

davranış süreci için 3,555 değeriyle kendine ait arabası olan bireylerin puan ortalaması 3,492 değerine sahip kendine ait arabası olmayan bireylerin puan ortalamasından yüksektir.

5.4.10. Bireylerin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısına İlişkin Bulgular

Bireylerin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısına göre katılımcı bireylerin finansal davranış süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.22’de belirtilmektedir.

Tablo 5.22. Bireylerin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısına Göre Finansal Davranış Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Bakmakla yükümlü kişi sayısı	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Finansal Davranış	sıfır	159	3,499	0,601	1,346	0,243
	bir	97	3,470	0,688		
	iki	119	3,504	0,669		
	üç	92	3,599	0,595		
	dört	51	3,712	0,583		
	Beş ve üzeri	19	3,517	0,713		

Tablo 5.22’de görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre finansal davranış süreciyle bireylerin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı finansal davranış sürecini etkilememektedir. Finansal davranış süreci için 3,712 değeriyle “dört” kişiye bakmakla yükümlü bireyler en yüksek puan ortalamasına, 3,470 değeriyle “bir” kişiye bakmakla yükümlü bireyler en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.5. Katılımcı Bireylerin Özelliklerine Göre Finansal Tutumlara İlişkin Görüşleri

Ankete katılan çalışan bireylerin demografik özellikleri ve finansal tutumları sürecine ilişkin özelliklerin farklılığa sahip olup olmadığını gösterebilmek için T-testi veya Anova testi yapılmıştır. Söz konusu analizlere ait bilgilere aşağıda yer verilmektedir.

5.5.1. Katılımcı Bireylerin Cinsiyetine İlişkin Bulgular

Cinsiyete göre katılımcı bireylerin finansal tutumları süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.23’te belirtilmektedir.

Tablo 5.23. Cinsiyete Göre Finansal Tutum Sürecinin T-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Finansal Tutum	Erkek	312	3,210	0,546	1,560	0,2122
	Kadın	225	3,275	0,595		

Tablo 5.23'te görüleceği üzere bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre finansal tutum süreciyle erkek ve kadın bireyler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Emekliliğe ilişkin finansal süreci için 3,275 değeriyle kadın bireylerin puan ortalaması 3,210 değerine sahip olan erkek bireylerin puan ortalamasından yüksektir.

5.5.2. Katılımcı Bireylerin Yaşlarına İlişkin Bulgular

Yaşa göre katılımcı bireylerin finansal tutum süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.24'te belirtilmektedir.

Tablo 5.24. Yaşa Göre Finansal Tutum Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Finansal Tutum	18 - 27	59	3,215	0,686	2,097	0,100
	28 - 37	140	3,167	0,568		
	38 - 47	145	3,209	0,528		
	48 yaş ve üstü	193	3,316	0,552		

Tablo 5.24'te görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre finansal tutum süreciyle bireylerin yaşları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin yaşı finansal tutum sürecini etkilememektedir. Finansal tutum süreci için 3,316 değeriyle “48 yaş ve üstü” yaş bireyler en yüksek puan ortalamasına, 3,167 değerine sahip “28–37” yaş bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.5.3. Katılımcı Bireylerin Medeni Durumlarına İlişkin Bulgular

Medeni duruma göre katılımcı bireylerin finansal tutum süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.25'de belirtilmektedir.

Tablo 5.25. Medeni Duruma Göre Finansal Tutum Sürecinin T- Testi Sonuçları

Ölçek	Medeni durum	N	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Finansal Tutum	Evli	401	3,236	0,569	0,052	0,820
	Bekar	136	3,240	0,567		

Tablo 5.25’te görüleceği üzere bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre finansal tutum süreciyle bireylerin medeni durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin medeni durumları finansal tutum sürecini etkilememektedir. Finansal tutum süreci için 3,240 değeriyle bekar bireylerin puan ortalaması 3,236 değerine sahip olan evli bireylerin puan ortalamasından yüksektir.

5.5.4. Katılımcı Bireylerin Eğitim Durumlarına İlişkin Bulgular

Eğitim durumuna göre katılımcı bireylerin finansal tutum süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.26’da belirtilmektedir.

Tablo 5.26. Eğitim Durumuna Göre Finansal Tutum Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Eğitim durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Finansal Tutum	İlköğretim	4	3,000	0,996	1,954	0,100
	Ortaöğretim	29	2,995	0,512		
	Ön Lisans	30	3,323	0,525		
	Lisans	337	3,233	0,580		
	Lisansüstü	137	3,287	0,535		

Tablo 5.26’da görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre finansal tutum süreciyle bireylerin eğitim durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin eğitim durumu finansal tutum sürecini etkilememektedir. Finansal tutum süreci için 3,323 değeriyle “ön lisans” mezunu bireyler en yüksek puan ortalamasına, 2,995 değerine sahip “ortaöğretim” mezunu bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.5.5. Katılımcı Bireylerin Çalışma Durumlarına İlişkin Bulgular

Çalışma durumuna göre katılımcı bireylerin finansal tutum süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.27’de belirtilmektedir.

Tablo 5.27. Çalışma Durumuna Göre Finansal Tutum Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Finansal Tutum	Özel sektör	125	3,317	0,572	1,197	0,310
	Kamu sektörü	359	3,206	0,577		
	Öğrenci	9	3,254	0,629		
	Çalışmıyor	44	3,256	0,454		

Tablo 5.27’de görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre finansal tutum süreciyle bireylerin çalışma durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin çalışma durumları finansal tutum sürecini etkilememektedir. Emekliliğe ilişkin finansal süreci için 3,317 değeriyle “özel sektör” çalışanı bireyler en yüksek puan ortalamasına, 3,206 değerine sahip “kamu sektörü” çalışanı bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.5.6. Katılımcı Bireylerin Aylık Toplam Gelirlerine İlişkin Bulgular

Aylık toplam gelire göre katılımcı bireylerin finansal tutum süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.28’de belirtilmektedir.

Tablo 5.28. Aylık Toplam Gelire Göre Finansal Tutum Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Aylık toplam gelir	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Finansal Tutum	17000 TL’den az	33	3,173	0,606	0,830	0,478
	17001-33000 TL	100	3,172	0,509		
	33001-50000 TL	258	3,249	0,556		
	50001 TL ve üstü	146	3,275	0,616		

Tablo 5.28’de görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre finansal tutum süreciyle bireylerin aylık toplam gelirleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin aylık toplam gelirleri finansal tutum sürecini etkilememektedir. Finansal tutum süreci için 3,275 değeriyle “50001 TL ve üstü” aylık toplam gelire sahip bireyler en yüksek puan ortalamasına, 3,172 değerine sahip “17001-33000 TL” aylık toplam gelire sahip bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.5.7. Katılımcı Bireylerin İş Tecrübelerine İlişkin Bulgular

İş tecrübesine göre katılımcı bireylerin finansal tutum ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.29’da belirtilmektedir.

Tablo 5.29. İş Tecrübesine Göre Finansal Tutum Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	İş tecrübesi	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Finansal Tutum	1 yıl ve altı	29	3,285	0,529	1,815	0,124
	2-5 yıl arası	57	3,090	0,699		
	6-10 yıl arası	75	3,173	0,577		
	11-15 yıl arası	80	3,210	0,601		
	16 yıl ve üzeri	296	3,284	0,527		

Tablo 5.290’da görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre finansal tutum süreciyle bireylerin iş tecrübeleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin finansal tutumları sürecini etkilememektedir. Finansal tutum süreci için 3,285 değeriyle “1 yıl ve altı” iş tecrübesine sahip bireyler en yüksek puan ortalamasına, 3,090 değerine sahip “2-5 yıl arası” iş tecrübesine sahip bireyler ise en düşük puan ortalamasına sahiptir.

5.5.8. Kendine Ait Eve Sahip Olma Durumuna Göre Bireylere İlişkin Bulgular

Kendine ait eve sahip olma durumuna göre bireylerin finansal tutum süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.30’da belirtilmektedir.

Tablo 5.30. Kendine Ait Eve Sahip Olma Durumuna Göre Finansal Tutum Sürecinin T-Testi Sonuçları

Ölçek	Kendine ait ev	N	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Finansal Tutum	Evet	345	3,287	0,540	2,840	0,093
	Hayır	192	3,148	0,605		

Tablo 5.30’da görüleceği üzere bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre finansal tutum süreciyle bireylerin kendine ait eve sahip olma durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin kendine ait eve sahip olma durumları finansal tutum sürecini etkilememektedir. Finansal tutum süreci için 3,287 değeriyle kendine ait evi olan bireylerin puan ortalaması 3,148 değerine sahip kendine ait evi olmayan bireylerin puan ortalamasından yüksektir.

5.5.9. Kendine Ait Arabaya Sahip Olma Durumuna Göre Bireylere İlişkin Bulgular

Kendine ait arabaya sahip olma durumuna göre bireylerin finansal tutum süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.31’de belirtilmektedir.

Tablo 5.31. Kendine Ait Arabaya Sahip Olma Durumuna Göre Bireylerin Finansal Tutum Sürecinin T- Testi Sonuçları

Ölçek	Kendine ait araba	N	Ortalama	Standart Sapma	T537	P
Finansal Tutum	Evet	349	3,243	0,569	0,159	0,690
	Hayır	188	3,226	0,567		

Tablo 5.31’de görüleceği üzere bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre finansal tutum süreciyle bireylerin kendine ait arabaya sahip olma durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin kendine ait arabaya sahip olma durumları finansal tutum sürecini etkilememektedir. Finansal tutum süreci için 3,243 değeriyle kendine ait arabası olan bireylerin puan ortalaması 3,226 değerine sahip kendine ait arabası olmayan bireylerin puan ortalamasından yüksektir.

5.5.10. Bireylerin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısına İlişkin Bulgular

Bireylerin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısına göre katılımcı bireylerin finansal tutum süreci ölçeği puanlarının anlamlı bir farka sahip olup olmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 5.32’de belirtilmektedir.

Tablo 5.32. Bireylerin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısına Göre Finansal Tutum Sürecinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Bakmakla yükümlü kişi sayısı	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Finansal Tutum	sıfır	159	3,301	0,540	1,619	0,153
	bir	97	3,116	0,697		
	iki	119	3,276	0,477		
	üç	92	3,225	0,543		
	dört	51	3,252	0,566		
	Beş ve üzeri	19	3,105	0,654		

Tablo 5.32’de görüleceği üzere ANOVA testi sonuçlarına göre finansal tutum süreciyle bireylerin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yani çalışan bireylerin bakmakla yükümlü olduğu kişi

sayısı finansal tutum sürecini etkilememektedir. Finansal tutum süreci için 3,301 değeriyle “sıfır” kişiye bakmakla yükümlü bireyler en yüksek puan ortalamasına, 3,105 değeriyle “beş ve üzeri” kişiye bakmakla yükümlü bireyler en düşük puan ortalamasına sahiptir. Finansal tutum ile ilgili genel bir yorum yapılacak olursa çalışan bireylerin demografik özellikleri finansal tutum sürecini etkilememektedir.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Bireylerin emeklilik dönemine sağlıklı ve güvenli bir şekilde ulaşabilmeleri yalnızca çalışma yaşamı boyunca elde ettikleri gelirle değil, bu geliri ne ölçüde planlayıp yönettikleriyle de doğrudan ilişkilidir. Emeklilik, bireyin üretken yaşamından çekildiği ve gelir kaynaklarının azaldığı bir dönem olması nedeniyle, öncesinde yapılan hazırlıklar bu sürecin niteliğini belirleyen kritik bir unsur haline gelmektedir. Bu bağlamda, bireylerin finansal tutumları ve davranış biçimleri, emekliliğe yönelik planlamaların başarısını doğrudan etkileyebilmektedir.

Yapılan akademik çalışmalar, bireylerin finansal bilgi düzeyleri kadar bu bilgilerin davranışa dönüşmesinde tutum, motivasyon ve çeşitli psikososyal değişkenlerin de etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bireylerin uzun vadeli planlamaya yönelik eğilimlerinin zayıf olduğu; kısa vadeli gereksinimlere odaklanan alışkanlıkların yaygınlaştığı gözlemlenmektedir. Bu durum, bireylerin sadece kişisel refahı açısından değil, aynı zamanda emeklilik sistemleri üzerindeki sürdürülebilirlik baskıları bakımından da önem taşımaktadır.

Bu çalışma, Türkiye bağlamında çalışan bireylerin emeklilik dönemine yönelik finansal hazırlık düzeylerini ve bu hazırlığı etkileyen temel faktörleri analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu çerçevede, çalışmada dört temel analiz alanı yapılandırılmıştır. İlk olarak, bireylerin emeklilik dönemine ilişkin finansal hazırlık düzeyleri ile finansal tutum ve davranışları arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. İkinci olarak, katılımcı bireylerin çeşitli demografik ve sosyoekonomik özellikleriyle finansal hazırlık düzeyleri arasındaki farklılıklar değerlendirilmiştir. Üçüncü aşamada, aynı bireysel değişkenlerin bireylerin finansal davranışları üzerindeki etkileri ortaya konmuştur. Son olarak, bireylerin finansal

tutumları ile kişisel ve demografik özellikleri arasındaki ilişkiler analiz edilerek, hangi değişkenlerin tutumları anlamlı biçimde etkilediği tartışılmıştır. Bu bütüncül yapı sayesinde çalışmada hem teorik literatüre katkı sunmayı hem de uygulamaya dönük çıkarımlar üretmeyi hedeflenmiştir.

Elde edilen bulgular, özellikle cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, gelir düzeyi ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı gibi değişkenler çerçevesinde analiz edilmiş ve emekliliğe yönelik finansal hazırlıkta bu değişkenlerin etkisi incelenmiştir. Analizler sonucunda, bazı demografik değişkenlerin finansal hazırlık üzerinde sınırlı veya anlamlı etkisinin bulunmadığı görülürken; özellikle eğitim durumu gibi değişkenlerin belirleyici bir rol üstlendiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın hem mevcut literatürü destekleyici hem de literatürdeki bazı bulgularla çelişen yönleriyle özgün katkılar sunduğu ifade edilebilir.

6.2. Tartışma

Çalışmada öncelikle bireylerin emeklilik dönemine yönelik finansal hazırlık düzeyleri ile finansal tutum ve davranışları arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Çalışmada, bireylerin emeklilik dönemine yönelik finansal hazırlık süreçleri ile finansal tutum ve finansal davranışlar arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğu tespit edilmiştir. Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre, emekliliğe ilişkin finansal hazırlık süreci ile finansal davranışlar arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki mevcuttur. Bu bulgu, finansal olarak geleceğe dönük planlama yapan bireylerin, aynı zamanda daha aktif ve tutarlı finansal davranışlar sergilediğini göstermektedir. Literatürde de benzer biçimde, emekliliğe hazırlık düzeyi yüksek bireylerin, gelir-gider dengesini sağlama, tasarruf yapma ve uzun vadeli yatırım kararlarında daha aktif oldukları vurgulanmaktadır (Lusardi ve Mitchell, 2011; Hershey vd. 2013).

Benzer şekilde, finansal tutum ile emekliliğe yönelik finansal hazırlık süreci arasında da anlamlı bir pozitif ilişki saptanmıştır. Finansal tutum ile emekliliğe yönelik hazırlık düzeyi arasında elde edilen pozitif ilişki, bireylerin mali konulara karşı geliştirdikleri yaklaşım biçiminin uzun vadeli planlama davranışlarını etkilediğini göstermektedir. Literatürde finansal olarak daha pozitif tutumlara sahip bireylerin, emeklilik planlaması konusunda daha yüksek motivasyona sahip olduklarını açıklayan görüşler söz konusudur (Hershey vd.,2013). Dolayısıyla finansal konulara karşı olumlu

tutum geliştiren bireylerin, uzun vadeli ekonomik refahı daha çok önemsedikleri ve bu doğrultuda emeklilik dönemine yönelik hazırlık yapma eğiliminde oldukları söylenebilir.

Çalışmanın ikinci aşamasında, katılımcı bireylerin demografik ve sosyoekonomik özelliklerine göre emekliliğe yönelik finansal hazırlık düzeylerinde anlamlı farklılıklar olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular, katılımcıların bazı demografik özelliklerinin emekliliğe yönelik finansal hazırlık düzeyleri üzerinde anlamlı etkilere yol açtığını göstermektedir. Öncelikle cinsiyet değişkeni incelendiğinde, erkek katılımcıların finansal hazırlık düzeylerinin kadın katılımcılardan istatistiksel olarak anlamlı biçimde daha yüksek olduğu görölmüştür. Bu bulgu, Mahdzan ve Tabiani (2013) ile Arya vd. (2023) tarafından yürütölen çalışmalarla uyum içindedir. Her iki çalışmada da erkek bireylerin ekonomik karar süreçlerinde daha aktif rol oynadığı ve finansal planlamaya daha yatkın oldukları belirtilmiştir. Çalışmanın bu bulgusuna göre, erkeklerin, toplumsal rol beklentileri ve aile içindeki ekonomik sorumluluk nedeniyle emekliliğe yönelik hazırlıkta daha yüksek puanlar aldığı ifade edilebilir. Ayrıca literatürde kadın bireylerin finansal riskten kaçınma eğilimlerinin yüksek olduğuna da dikkat çekilmektedir (Castro-Valencia vd., 2024). Bununla birlikte yapılan bu çalışmada bu durumun finansal hazırlığa olumlu katkı sunmadığı gözlenmiştir. Bu noktada, kadın bireylerin düşük gelir, güvencesiz istihdam veya bakım yükümlölüğü gibi yapısal dezavantajlarının da rol oynayabileceği değerlendirilmektedir.

Yapılan bu çalışmada elde edilen bulgulara göre, bireylerin yaş gruplarına göre emekliliğe ilişkin finansal hazırlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar saptanmıştır. ANOVA testi sonucunda, 18–27 yaş grubundaki bireylerin finansal hazırlık düzeylerinin en yüksek, 38–47 yaş grubundakilerin ise en düşük ortalamaya sahip olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, özellikle yaşlı bireylerin daha uzun vadeli, ihtiyatlı ve planlı finansal davranışlar sergilediklerini ileri süren çalışmalardan (Henager ve Cude, 2016; Fenton-O’Creevy ve Furnham, 2022; Robb ve Chy, 2023) kısmen farklılık göstermektedir. Söz konusu literatürde, ileri yaş gruplarında deneyim ve nesnel finansal bilginin arttığı; buna bağlı olarak da uzun vadeli finansal planlamanın güçlendiği vurgulanmaktadır. Bu yönüyle 38–47 yaş grubunun en düşük ortalamaya sahip olması, literatürdeki genel eğilimle örtüşmemektedir. Bu farklılığın nedenleri arasında, genç bireylerin dijital araçlara daha hâkim olması, erken yaşta finansal eğitimle tanışmaları ve tasarruf kültürünü daha sistematik edinmeleri gibi faktörler değerlendirilebilir. Ayrıca

ortaya çıkan bu sonuç yaş ilerledikçe bilişsel gerilemenin finansal planlama kapasitesini azaltabileceği (Agarwal vd., 2010; Gamble, 2015) yönündeki tartışmalarla desteklenmektedir.

Çalışma bulgularına göre, medeni durum, çalışma durumu ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı gibi bireysel ve sosyal sorumluluğa dayalı demografik faktörlerin emekliliğe ilişkin finansal hazırlık süreci üzerindeki etkileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu bağlamda, medeni duruma göre evli bireylerin ortalama puanlarının bekar bireylerden daha yüksek olduğu görülmekle birlikte, bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Dolayısıyla evlilik kurumunun finansal davranışlar üzerindeki etkisine işaret eden bazı literatür bulgularıyla (Hanewald ve Kluge, 2014; Warmath, 2019; Puspitawati, 2022) tam bir uyumdan söz edilememektedir. Söz konusu bulgular, evli bireylerin daha planlı finansal davranışlar sergileyebileceğini öne sürse de bu çalışmada bu fark anlamlı düzeyde gözlemlenmemiştir.

Benzer şekilde, bireylerin çalışma durumları da emekliliğe yönelik finansal hazırlık sürecinde belirleyici bir değişken olarak öne çıkmamıştır. Kamu ve özel sektör çalışanları ile öğrenciler arasında puan farkları bulunsa da bu farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu durum, iş güvencesi veya iş tecrübesine dayalı literatürdeki bazı varsayımların (Davies vd., 2017; Raymo vd., 2010) bu örnekleme doğrudan doğrulanamadığını göstermektedir.

Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısına ilişkin bulgular da benzer biçimde anlamlı bir farklılık ortaya koymamıştır. Sorumluluk yükü arttıkça finansal planlama motivasyonunun güçleneceği yönündeki bazı çalışmalarla (Palan ve Wilkes, 1997; Kim vd., 2017) teorik uyum bulunsa da bu çalışmanın istatistiksel bulguları bu yönde bir farkı desteklememektedir. Ortalama puanlar, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı arttıkça düşme eğilimi göstermiştir; ancak bu düşüş istatistiksel anlamda anlamlı değildir. Bu durum, bireylerin finansal hazırlık süreçlerinin yalnızca sorumluluk düzeyleriyle değil, aynı zamanda gelir, finansal okuryazarlık ve bireysel risk algısı gibi başka faktörlerle şekillenebileceğine işaret etmektedir.

Yapılan bu çalışmada, gelir durumlarının emekliliğe yönelik finansal hazırlık düzeyleri üzerinde anlamlı farklılığa yol açtığı belirlenmiştir. Bu bulgular, ilgili literatürle genel olarak uyumludur. Örneğin, Firdaus vd. (2022) ile Sari ve Dan (2022), bireylerin

gelir düzeylerinin finansal davranışlarını ve yatırım kararlarını doğrudan etkilediğini; yüksek gelirli bireylerin daha fazla tasarruf ve yatırım eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer biçimde, Hastings ve Mitchell (2020), yüksek gelir düzeyinin finansal güvenlik ve emekliliğe hazırlık açısından olumlu etkiler sunduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın gelir değişkenine ilişkin bulgusu literatürle örtüşmektedir.

Çalışma sonuçlarına göre, bireylerin kendine ait ev ya da arabaya sahip olmalarının emekliliğe ilişkin finansal hazırlık düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Bu bulgu, maddi varlık sahipliğinin tek başına finansal hazırlık davranışını belirlemediğini göstermektedir. Literatürde de benzer şekilde, finansal hazırlığın daha çok bireylerin gelir yönetimi, tasarruf alışkanlığı ve geleceğe yönelik planlama becerileriyle ilişkili olduğu belirtilmektedir (Lusardi&Mitchell, 2014).

Eğitim düzeyi açısından değerlendirildiğinde, daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin emeklilik planlamasında daha bilinçli davranma eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu durum, Dynan vd. (2004) ve Duflo ve Saez (2003) tarafından ortaya konulan, bilgi düzeyi ve finansal okuryazarlık ile gelir ve yatırım ilişkisini açıklayan bulgularla paralellik göstermektedir. Aynı şekilde, bireylerin istihdam durumu ve iş tecrübesinin emekliliğe etkisi de çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır. Raymo vd. (2010) ve Figueira vd. (2017), istikrarlı istihdamın stratejik emeklilik kararlarını desteklediğini, iş güvencesinin ise geç emeklilik eğilimini artırdığını ortaya koymuştur. Bu bulgular, çalışmada istihdam durumu ile finansal hazırlık düzeyi arasında pozitif bir ilişki bulunması ile uyumludur.

İş tecrübesi ile emekliliğe ilişkin finansal hazırlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum, mesleki kıdemin tek başına belirleyici bir faktör olmadığını göstermektedir. Emeklilik planlaması; bireylerin gelir durumu, finansal bilgi düzeyi ve tasarruf alışkanlıkları gibi farklı değişkenlerden etkilenmektedir. Lusardi ve Mitchell (2011), iş süresinden çok finansal okuryazarlığın daha belirleyici olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Hershey vd. (2013), bireylerin motivasyonu ve gelecek odaklı davranışlarının daha açıklayıcı olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada elde edilen bulgu, literatürdeki benzer sonuçları desteklemektedir. İş tecrübesi, finansal

hazırlık üzerinde dolaylı etkiler taşısa da tek başına güçlü bir değişken olarak öne çıkmamaktadır.

Yapılan analizler sonucunda, bazı demografik değişkenlerin emekliliğe yönelik finansal hazırlık süreci üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkilere yol açtığı, bazılarının ise anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Cinsiyet, yaş, gelir düzeyi ve eğitim düzeyi değişkenlerinin anlamlı farklılıklara yol açtığı tespit edilmiştir. Buna karşılık, medeni durum, çalışma durumu, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı, mülk sahipliği ve iş tecrübesi değişkenlerinin finansal hazırlık üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Etkili değişkenler incelendiğinde, yüksek gelirli, erkek ve genç bireylerin daha yüksek hazırlık düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Anlamlı etki göstermeyen değişkenler açısından ise, sosyal sorumluluk düzeyinin tek başına belirleyici olmadığı; bu etkinin gelir, bilgi düzeyi ve bireysel planlama kapasitesiyle birlikte şekillendiği değerlendirilmektedir.

Çalışmada, bazı demografik değişkenlerin bireylerin finansal davranışları üzerindeki etkileri de incelenmiştir. Bu kapsamda, cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir seviyesi, iş tecrübesi, ev ve araba sahipliği ile bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı gibi değişkenlerin finansal davranış sürecine etkisi analiz edilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre katılımcı bireylerin yaşı, eğitimi ve iş tecrübesi gibi bazı demografik değişkenlerin finansal davranışlar üzerinde anlamlı farklılık yarattığı belirlenmiştir. Yaş değişkenine göre yapılan analizlerde, özellikle 48 yaş ve üzeri bireylerin finansal davranış puanlarının genç yaş gruplarına kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür. Benzer biçimde, eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin finansal davranış puanlarının da arttığı saptanmıştır. Lisansüstü eğitim almış bireyler, finansal kararlarında daha planlı ve sürdürülebilir davranış eğilimindedir. Ayrıca, iş tecrübesi bakımından da belirgin farklar tespit edilmiştir. Özellikle 16 yıl ve üzeri iş deneyimine sahip bireylerin, 2–5 yıl tecrübeye sahip olan bireylere göre daha yüksek finansal davranış puanlarına sahip oldukları belirlenmiştir.

Buna karşılık olarak, cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu, aylık gelir düzeyi, araba veya ev sahipliği gibi değişkenler ile finansal davranışlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneğin, kadın ve erkek bireylerin finansal

davranış puanları arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Aynı şekilde, evli ya da bekar olmak, özel ya da kamu sektöründe çalışmak ya da öğrencilik durumu da bu bağlamda belirleyici olmamıştır. Aylık gelir düzeyinin artması da bireylerin finansal davranışlarında kayda değer bir farklılık yaratmamıştır. Bu bulgular, bazı sosyo-ekonomik değişkenlerin bireylerin finansal alışkanlıklarını etkilerken, bazılarının etkisiz kaldığını ortaya koymaktadır.

Finansal davranışlar bağlamında elde edilen bulgular, literatürdeki çeşitli çalışmalarla hem örtüşen hem de ayrışan yönler göstermektedir. Anlamlı bir etkinin bulunduğu değişkenlerin başında katılımcıların eğitim düzeyi gelmektedir. Eğitim düzeyi ile finansal davranışlar arasındaki anlamlı fark da literatürle desteklenmektedir. Yapılan araştırmalar, eğitim düzeyi arttıkça bireylerin finansal konularda daha bilinçli kararlar alabildiğini ve risk yönetimini daha etkin gerçekleştirebildiklerini ortaya koymaktadır (Bhattacharya ve Gill, 2020; Henager ve Cude, 2016). Bu çalışmada da yüksek öğrenim görmüş bireylerin finansal davranış düzeylerinin anlamlı biçimde daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ancak literatürde eğitimin etkisine ilişkin bazı eleştiriler de mevcuttur. Özellikle Fernandes vd. (2014) ve Cole vd. (2016), finansal eğitimin davranış üzerindeki etkisinin sınırlı olabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda, eğitim düzeyi ile finansal davranışlar arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Bireylerin finansal davranışlarını olumlu etkileyen başka bir değişken de katılımcıların yaşıdır. Yaş değişkeni ile finansal davranışlar arasındaki anlamlı ilişki de önceki çalışmalarla paralellik göstermektedir. Çalışmada, yaş ilerledikçe daha bilinçli finansal davranışların sergilendiği görülmüştür. Henager ve Cude (2016), yaşlı bireylerin daha uzun vadeli finansal davranışlarda bulunma eğiliminde olduğunu vurgulamaktadır. Aynı şekilde Robb ve Chy (2023), yaşlı bireylerin servet biriktirme ve tasarruf yapma konusunda daha ihtiyatlı davrandıklarını belirtmektedir. Bu durum, çalışmamızda yaşın finansal davranışlara etkisinin olumlu yönde ilerlediğini ortaya koyan bulgularla örtüşmektedir.

Finansal davranışlar ile iş tecrübesi arasındaki anlamlı ilişki, bireylerin mesleki geçmişlerinin finansal karar alma süreçlerini doğrudan etkileyebileceğini göstermektedir. Bu bulgu, çeşitli akademik çalışmalarda ifade edilen görüşlerle paralellik taşımaktadır.

Literatürde iş tecrübesinin, bireylerin hem finansal bilgiye erişimini hem de bu bilgiyi uygulama yetkinliğini artırdığı vurgulanmaktadır (Henager ve Cude, 2016). Özellikle uzun süreli iş yaşamı, bireylerin gelir yönetimi, bütçeleme ve tasarruf konularında daha fazla deneyim kazanmasını sağlamakta ve bu durum daha istikrarlı ve rasyonel finansal davranışlara zemin hazırlamaktadır.

Benzer şekilde, Robb ve Chy (2023), iş tecrübesiyle birlikte bireylerin finansal riskleri daha iyi analiz edebildiklerini ve özellikle uzun vadeli planlama konularında daha bilinçli kararlar alabildiklerini belirtmektedir. İş yaşamında karşılaşılan mali sorumluluklar, bireyleri finansal konularda daha duyarlı ve planlı olmaya yöneltmektedir. Bu çerçevede, çalışmamızda iş tecrübesi arttıkça finansal davranış düzeyinin de arttığı yönündeki bulgu, deneyimin finansal bilinç ve sorumluluk üzerinde belirleyici bir faktör olabileceğini göstermektedir. Ancak, iş tecrübesinin etkisi yalnızca mesleki kıdemle sınırlı olmayıp, aynı zamanda çalışılan sektör, pozisyon ve alınan finansal eğitim gibi diğer etkenlerle de şekillenebilmektedir (Fernandes vd., 2014). Bu nedenle, iş tecrübesinin finansal davranış üzerindeki etkisini daha derinlemesine inceleyebilmek için çok değişkenli analizlerin yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Yine de bu çalışmadaki bulgular, tecrübenin özellikle pratik bilgi birikimi ve stratejik karar alma konularındaki katkısını destekler niteliktedir.

Katılımcıların finansal davranış düzeyleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Bu sonuç, finansal davranışların yalnızca cinsiyet temelli biyolojik ya da toplumsal rollerle açıklanamayabileceğini göstermektedir. Literatürde bazı çalışmalar kadınların daha temkinli ve tasarruf odaklı, erkeklerin ise daha risk eğilimli finansal davranışlar sergilediğini ileri sürmektedir (Kadoya ve Khan, 2020; Barber ve Odean, 2001). Ancak bu görüşleri desteklemeyen çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Woodyard ve Robb (2012), kadınların erkeklere kıyasla daha az finansal bilgiye sahip olsalar da pratik finansal yönetim ve bütçeleme davranışlarında daha başarılı olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla cinsiyetin tek başına belirleyici bir unsur olmadığı; kültürel bağlam, eğitim düzeyi, gelir durumu gibi diğer faktörlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu çalışmada anlamlı fark bulunmaması, finansal davranışların çok boyutlu doğasına ve bireylerin finansal yaşamlarındaki çeşitliliğe işaret etmektedir.

Çalışmada finansal davranış ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir fark tespit edilememesi, literatürde sıklıkla dile getirilen varsayımların aksine dikkat çekici bir bulgudur. Birçok akademik çalışma, yüksek gelir seviyesinin daha bilinçli ve planlı finansal davranışlarla ilişkili olduğunu öne sürmektedir (Johan&Appleyard, 2021). Bu görüşe göre yüksek gelirli bireyler, gelir fazlası sayesinde birikim yapma, yatırım alternatiflerini değerlendirme ve borçlanmadan kaçınma gibi daha sağlıklı finansal davranışlar sergileme olanağına sahiptir. Ancak bu çalışmada elde edilen sonuç, bireylerin sadece gelir seviyesine bağlı olarak finansal davranışlarının şekillenmediğini, diğer bireysel ve çevresel faktörlerin de etkili olduğunu düşündürmektedir.

Bu bulgu, özellikle orta ve düşük gelir grubundaki bireylerin de sorumlu finansal davranışlar gösterebildiği yönündeki bazı alternatif yaklaşımlarla da örtüşmektedir. Örneğin, Woodyard ve Robb (2012), finansal davranışların yalnızca ekonomik kapasiteyle değil, aynı zamanda bireyin finansal bilgisi, tutumu, eğitim düzeyi ve psikolojik özellikleri ile de şekillendiğini belirtmektedir. Dolayısıyla gelir düzeyi, finansal davranış üzerinde tek başına belirleyici bir unsur olmaktan ziyade, daha geniş bir etkenler dizisinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ayrıca çalışmada gelir ile finansal hazırlık arasında olumlu bir ilişki saptanmış olması, uzun vadeli planlama ve birikim yapma gibi davranışların, gelir kapasitesiyle daha doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bu durum, finansal davranışın günlük harcama kontrolü, borçlanma ve bütçeleme gibi kısa vadeli kararları içerirken, finansal hazırlığın geleceğe dönük ve birikime dayalı tercihlerle daha sıkı ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Sonuç olarak, bu ayırım finansal davranış ile finansal hazırlık kavramlarının ayrı değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmada medeni durum ile finansal davranış arasında anlamlı bir farkın bulunmaması, bazı akademik beklentilerle çelişen bir sonuç olarak dikkat çeken başka bir bulgudur. Literatürde evli bireylerin, özellikle ailevi sorumluluklar ve ortak mali yükümlülükler nedeniyle daha planlı ve dikkatli finansal davranışlar sergileme eğiliminde oldukları sıklıkla ifade edilmektedir (Hanewald ve Kluge, 2014). Ayrıca, evlilik sürecinin bireylerin tasarruf alışkanlıklarını ve harcama kontrolünü olumlu yönde etkilediği, çiftlerin mali hedefler doğrultusunda ortak kararlar alma becerilerinin finansal davranışları daha sorumlu hale getirdiği belirtilmektedir (Warmath vd., 2019). Bununla birlikte, bu çalışmada gözlemlenen etkisizlik, bireylerin medeni durumdan bağımsız

olarak benzer düzeyde finansal bilinç ve pratikler geliştirmiş olabileceğini göstermektedir. Çalışmanın bu bulgusu finansal davranışlar açısından medeni durumun tek başına belirleyici bir unsur olmadığı ve diğer değişkenlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiği ortaya koymaktadır.

Çalışmada bireylerin istihdam durumu, ev ya da araba sahipliği ve bakmakla yükümlü kişi sayısına ilişkin değişkenler açısından, finansal davranışlar üzerinde anlamlı bir farklılığın bulunmaması, literatürdeki karışık bulgularla açıklanabilir. Literatürde evli bireylerin daha temkinli finansal davranışlar gösterdiği (Fonseca vd., 2012), çocuk sahibi ailelerin ise kaynak tahsisi açısından daha dikkatli hareket ettiği ifade edilse de (Kim vd., 2017), bu etkilerin her bağlamda tutarlı biçimde ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca literatürde giderek daha fazla sayıda çalışma, finansal davranışların bireysel değerler, öz-yeterlilik algısı, risk algısı ve özellikle finansal okuryazarlık düzeyi gibi psikolojik ve bilişsel faktörlerle şekillendiğine işaret etmektedir. Sarı ve Ilgın (2021) finansal davranışların ancak finansal bilgi birikimi ile desteklendiğinde rasyonel bir yapıya kavuştuğu, bu bilginin davranışa dönüşmesinde ise öz-yeterlilik ve bilinç düzeyinin belirleyici olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada bazı demografik değişkenlerin anlamlı bir farklılık ortaya koymaması, finansal davranışları etkileyen daha derinlikli psikolojik etmenlerin varlığını düşündürmektedir. Bu durum, finansal eğitimin yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı kalmaması ayrıca bireylerin karar alma yetkinliğini geliştirecek şekilde tasarlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmada katılımcıların bireylerin finansal tutum düzeylerinin çeşitli demografik değişkenler açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği de analiz edilmiştir. Cinsiyet, yaş, medeni durum, çalışma durumu, aylık gelir düzeyi, iş tecrübesi ve ev sahipliği gibi temel değişkenler doğrultusunda yapılan t-testi ve tek yönlü ANOVA analizleri sonucunda, bu değişkenlerin hiçbirinin finansal tutum üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa neden olmadığı görülmüştür. Ortalamalar arasında küçük farklar bulunsa da bu farklar anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır. Dolayısıyla genel bulgular, bireylerin finansal tutumlarının çoğu yapısal demografik faktörden bağımsız şekilde şekillendiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, eğitim durumu değişkeni özelinde dikkat çekici bir farklılık tespit edilmiştir. Bu durum, bireylerin eğitim düzeyi arttıkça finansal farkındalık ve tutum düzeylerinin de olumlu yönde geliştiğini göstermektedir. Her ne kadar bu fark istatistiksel olarak sınır değerinde olsa da, puanlar

arasındaki sistematik artış eğilimi, eğitimin bireylerin finansal tutumları üzerinde anlamlı bir belirleyici olduğunu düşündürmektedir.

Eğitim düzeyinin finansal tutum üzerindeki belirleyici etkisi, birçok çalışmada benzer şekilde vurgulanmaktadır. Örneğin, Rai, Dua ve Yadav (2019) finansal tutumun bilişsel farkındalık ve bilgi düzeyiyle ilişkili olduğunu ve eğitilmiş bireylerin daha planlı, temkinli ve uzun vadeli finansal kararlar aldıklarını ortaya koymuştur. Aynı şekilde Sarı ve Karabulut (2023), tatarında yapılan bir çalışmada, eğitim düzeyine göre finansal tutumlarının anlamlı farklılık gösterdiği ifade edilmiştir. Ayrıca yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin finansal konularda daha bilinçli hareket ettikleri ve daha olumlu finansal tutum sergiledikleri belirtilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın bu bulgusu literatürle örtüşmektedir.

Bununla birlikte, gelir düzeyi, istihdam durumu ve mal varlığı gibi değişkenlerin finansal tutum üzerinde anlamlı bir etki göstermemesi, literatürdeki bazı bulgularla ayrılmaktadır. Bazı çalışmalar, yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin daha yüksek finansal özgüvene sahip olduğunu ve yatırım eğilimlerinin daha güçlü olduğunu ifade etmektedir (Sabri ve MacDonald, 2010). Bununla birlikte bazı çalışmalar, bireylerin gelir düzeyinden ziyade harcama alışkanlıkları, yaşam tarzları ve finansal eğitim seviyelerinin daha belirleyici olduğunu savunmaktadır (Rothwell ve Wu, 2019). Bu nedenle, mevcut çalışmanın sonuçları, gelir gibi ekonomik göstergelerin, her zaman doğrudan bir etkiye sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır.

Yaş, cinsiyet ve medeni durum gibi temel demografik değişkenlerde de finansal tutuma ilişkin anlamlı farkların bulunmaması dikkat çekicidir. Özellikle cinsiyet açısından yapılan çalışmalarda kadınların daha temkinli, erkeklerin ise daha risk alma eğiliminde olduğu ileri sürülmektedir (Barber ve Odean, 2001; Kadoya ve Khan, 2020). Ancak bu tür farkların tutum düzeyine her zaman yansımaması, toplumsal rollerin değişimi, bireysel deneyimler ve kültürel bağlam gibi etkenlerle açıklanabilir. Bu sonuç, finansal tutumların karmaşık ve çok boyutlu bir yapı olduğunu, yalnızca bireyin dışsal niteliklerinden değil, aynı zamanda içsel değerlerinden ve algılarından da etkilendiğini gösterebilir. Bu bağlamda, finansal tutumların karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu, yalnızca bireyin dışsal niteliklerinden değil, aynı zamanda içsel değerlerinden ve algılarından da etkilendiği söylenebilir.

Literatürde de finansal tutumların yalnızca demografik değişkenlerle açıklanamayacağına, daha derin psikolojik ve sosyal etmenlerin etkili olduğuna işaret eden çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Sarı ve Ilgın (2021), finansal tutumların, bireylerin geçmiş deneyimlerine, öz-yeterlilik düzeylerine ve finansal eğitim geçmişlerine bağlı olarak şekillendiğini belirtmektedir. Dolayısıyla demografik özellikler tek başına açıklayıcı olmaktan uzak olabilir. Yine Sabri ve MacDonald (2010), finansal davranışların şekillenmesinde psikolojik faktörlerin, özellikle bireylerin finansal öz-yeterlilik düzeylerinin önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Lusardi (2008), finansal tutum ve davranışların yalnızca bireylerin yapısal özellikleriyle açıklanamayacağını; bu tutumların büyük ölçüde bireysel bilinç düzeyi, öz-yeterlilik ve uzun vadeli düşünme becerileriyle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde Shim vd. (2010), bireylerin ailevi yükümlülüklerinin finansal davranışlar üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu; buna karşılık kişisel değerler ve geçmiş finansal deneyimlerin daha belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Serido, Shim ve Tang (2013) ise finansal tutumların biçimlenmesinde bireysel psikolojik etmenlerin öncelikli olduğunu vurgulayarak, demografik özelliklerin tek başına anlamlı farklılık oluşturmadığını belirtmiştir.

6.3. Öneriler

Çalışma bulgularının işaret ettiği en önemli konulardan biri, demografik farklılıkların emekliliğe finansal hazırlık üzerindeki belirleyici etkisidir. Bu bağlamda, kamu kurumları ve özel sektör işverenlerinin hedef grup odaklı finansal eğitim programları geliştirmesi kritik önem taşımaktadır. Özellikle kadın çalışanlar için tasarlanacak özel programlar, geleneksel cinsiyet rollerinin yarattığı dezavantajları gidermeye yönelik olmalıdır. Bu programlarda kadınların karşılaştığı özel durumlar (kariyer arası, part-time çalışma, düşük ücret) dikkate alınarak pratik çözümler sunulmalıdır. Ayrıca, düşük gelir grupları için devlet destekli emeklilik planları ve teşvik sistemleri oluşturulmalı, bu gruplara yönelik özel vergi avantajları ve eşleşen katkı programları hayata geçirilmelidir. Eğitim düzeyi ile finansal hazırlık arasındaki güçlü ilişki göz önüne alındığında, temel eğitim müfredatına finansal okuryazarlık dersleri entegre edilmeli ve yaşam boyu öğrenme programları kapsamında finansal planlama eğitimleri yaygınlaştırılmalıdır.

İşverenlerin çalışanlarının emekliliğe hazırlık sürecinde aktif rol alması, hem çalışan memnuniyeti hem de uzun vadeli kurumsal sürdürülebilirlik açısından kritik önem taşımaktadır. 38-47 yaş grubunun emekliliğe finansal hazırlık konusunda en düşük puanlara sahip olması, bu grubun yoğun iş yükü ve aile sorumlulukları nedeniyle finansal planlamaya yeterli zaman ayıramadığını göstermektedir. İşverenler, bu dönemdeki çalışanlar için özel destek mekanizmaları oluşturmali, iş-yaşam dengesi programları ile finansal danışmanlık hizmetlerini entegre etmelidir. Genç çalışanların (18-27 yaş) yüksek farkındalık düzeyinden yararlanarak, kariyerlerinin başında otomatik emeklilik planlarına dahil edilmeleri sağlanmalıdır. İş tecrübesi arttıkça finansal davranışların iyileşmesi göz önüne alındığında, deneyimli çalışanların genç meslektaşlarına mentor olduğu finansal rehberlik programları oluşturulmalıdır. Ayrıca, tüm çalışanlara yönelik düzenli finansal sağlık kontrolleri yapılmalı ve kişiselleştirilmiş emeklilik planları sunulmalıdır.

Çalışma bulgularının bireysel seviyede uygulanması, kişiselleştirilmiş stratejiler geliştirilmesini gerektirmektedir. Genç yaş grubunun (18-27) emeklilik konusundaki yüksek farkındalığı, erken başlama avantajı ile birleştirilmelidir. Bu grup için düşük meblağlarla başlayan ancak otomatik artış mekanizmaları olan uzun vadeli yatırım planları önerilmektedir. Orta yaş grubu (38-47) için ise mevcut finansal yükümlülüklerle emeklilik planlamasını dengeleyebilecek esnek yaklaşımlar benimsenmelidir. Bu dönemdeki bireyler, gelirlerinin belirli bir yüzdesini otomatik olarak emeklilik hesaplarına aktaran sistemler kurmalı ve her yıl bu oranı kademeli olarak artırmalıdır. Eğitim düzeyi düşük bireyler için, karmaşık finansal enstrümanlar yerine basit ve anlaşılır yatırım araçları tercih edilmeli, güvenilir finansal danışmanlık hizmetlerinden yararlanılmalıdır. Gelir düzeyi düşük bireyler ise, küçük meblağlarla başlayıp tutarlılığı hedefleyen stratejiler benimser ve devlet teşviklerinden maksimum düzeyde yararlanmaya odaklanmalıdır.

Finansal hizmetler sektörünün, araştırma bulgularına dayalı olarak segmentasyon stratejileri geliştirmesi ve her demografik grubun özel ihtiyaçlarına yanıt verecek ürünler tasarlaması gerekmektedir. Finansal davranış ve tutum ile emeklilik hazırlığı arasındaki pozitif ilişki, davranışsal finans prensiplerine dayalı ürün tasarımının önemini vurgulamaktadır. Otomatik kayıt sistemleri, varsayılan yatırım seçenekleri ve davranışsal itki (nudge) teknikleri kullanılarak bireylerin emeklilik planlamasına katılımı artırılmalıdır. Teknoloji entegrasyonu yoluyla, bireylerin finansal durumlarını sürekli

izleyebilecekleri ve hedeflerine göre stratejilerini gncelleyebilecekleri dijital platformlar geliştirilmelidir. Bu platformlar, yapay zeka ve makine öğrenmesi teknolojilerini kullanarak kişiselleştirilmiş öneriler sunmalı ve kullanıcıların finansal davranışlarını olumlu yönde etkileyecek gamifikasyon unsurları içermelidir. Ayrıca, farklı eēitim seviyelerindeki bireylere uygun iletişim stratejileri benimsenmiş, finansal ürünlerin karmařıklıēı azaltılarak erişilebilirlik artırılmalıdır. Düşük gelirli segmentler için mikro-emeklilik ürünleri ve esnek ödeme seçenekleri sunulurken, yüksek gelirli segmentler için sofistike yatırım araçları ve vergi optimizasyonu hizmetleri geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aboagye, J., & Jung, J. Y. (2018). Debt holding, financial behavior, and financial satisfaction. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 29(2), 208–217.
- Acar, A. (1999). Çalışanların hakkı olarak yaşanabilir bir emeklilik dönemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(3), 111–132.
- Acer, A., Tolga, G., & Dinçer, E. (2020). Türkiye’de faaliyet gösteren bireysel emeklilik şirketlerinin performansının Entropi ve COPRAS yöntemi ile değerlendirilmesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 153–169.
- Adiputra, I. G., Suprastha, N., & Tania, L. (2021). The influence of financial knowledge, financial attitude, and locus of control on financial behavior of E-Wallet users in Jakarta. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, 27(1), 3318–3332.
- Agarwal, S., & Driscoll, J. C. (2010). Gabaix Xavier & Laibson David. What is the age of reason. *Dementia*, 80, 1–8.
- Akalın, G., & Dilek, S. (2007). Belirsizlik altında tüketicilerin kararları. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 3(6), 33–48.
- Akın, F. (2008). *Özel emeklilik fonları ve Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi üzerine bir araştırma* (Yayınlanmamış doktora tezi). Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy, T., & İç, Ş. (2009). Belirsizlik altında karar alma: Geleneksel ve modern yaklaşımlar. *Journal of Economic Policy Researches*, 2(2), 1–28.
- Aktan, C. C., & Yavuzaslan, K. (2020). Davranışsal iktisat: Bireylerin iktisadi karar ve tercihlerinde zihinsel, duygusal ve psikolojik faktörlerin analizi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 12(2), 100–120.
- Al Kholilah, N., & Iramani, R. (2013). Studi financial management behavior pada masyarakat Surabaya. *Journal of Business & Banking*, 3(1), 69–80.
- Alptekin, N., & Şıklar, E. (2009). Türk hisse senedi emeklilik yatırım fonlarının çok kriterli performans değerlendirmesi: TOPSIS metodu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 185–196.
- Altay, M. (2013). *Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi: Aydın ili örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (226, ss. 103–118). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Anuar, M. E., Ismail, S., & Abd Samad, K. (2023). Measuring financial planning for retirement of gig workers in Malaysia: A pilot study. *Information Management and Business Review*, 15(3), 325–340.
- Anuradha, P. A. N. S., Udayangani, T. T., & Jayarathna, G. S. (2024). Financial planning and self-control on retirement well-being through financial behaviour: Evidence from a developing country. *Colombo Business Journal*, 15(2), 28–53.
- Ardito, C., & Fleischmann, M. (2022). Health, working conditions and retirement. In N. Burnay, J. Ogg, C. Krekula, & P. Vendramin (Eds.), *Older workers and labour market exclusion processes: A life course perspective* (ss. 161–176). Cham: Springer International Publishing.

- Aslan, R. G. (2023). Agency problems in the private pension system of Turkey: Pension sector employee perspectives. *Qualitative Research in Financial Markets*, 15(1), 142–159.
- Ateş, A. (2007). *Finansal yatırımların davranışsal finans açısından değerlendirilmesi üzerine bir araştırma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ateşoğlu, İ., & Türker, A. (2014). Tatil yeri seçiminde ülke imajının turistin risk algısı üzerine etkisi. *Journal of Alanya Faculty of Business/Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(2), 9–28.
- Atmaningrum, S., Kanto, D. S., & Kisman, Z. (2021). Investment decisions: The results of knowledge, income, and self-control. *Journal of Economics and Business*, 4(1), 100–112.
- Attimani, M., & Govindaswamy, B. K. (2021). Behavioral finance: The importance of psychological factors in financial decision making. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, 23(4), 25–29.
- Aydın, A. E., & Selçuk, E. A. (2017). Türkiye’de bireysel emeklilik sistemine katılım kararını etkileyen faktörler. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 632, 27–37.
- Baba, K. (2015). Power and institutional change: Re-reforms of Latin American pension systems in a comparative perspective. *Comparative Political Studies*, 48(14), 1847–1878.
- Bacak, B. (2005). Sosyal güvenlik yönüyle bireysel emeklilik. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 49, 160–171.
- Baptista, M. J. Stella, & Dewi, S. A. (2021). The influence of financial attitude, financial literacy, and locus of control on financial management behavior. *International Journal of Social Science and Business*, 5(1), 93–98.
- Barber, B. M., & Odean, T. (2001). Boys will be boys: Gender, overconfidence, and common stock investment. *The Quarterly Journal of Economics*, 116(1), 261–292.
- Bhattacharya, R., & Gill, A. (2020). Financial education and financial attitudes: Evidence from a high school experiment. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 31(2), 251–266.
- Biçer, E. B. (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık ile ilgili tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi/evaluation of university student’s financial literacy related to attitudes and behavior. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 1501–1517.
- Bigpara. (2025, Haziran 27). BES’te fon büyüklüğü 1,4 trilyona yaklaştı. https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/ekonomi-haberleri/beste-fon-buyuklugu-1-4-trilyona-yaklasti_ID1610993
- Blundell, R., Meghir, C., & Smith, S. (2002). Pension incentives and the pattern of early retirement. *The Economic Journal*, 112(478), 153–C170.
- Bonke, T., Grabka, M. M., Schroder, C., Wolff, E. N., & Zyska, L. (2019). The joint distribution of net worth and pension wealth in Germany. *Review of Income and Wealth*, 65(4), 834–871.

- Borden, L. M., Lee, S. A., Serido, J., & Collins, D. (2008). Changing college students' financial knowledge, attitudes, and behavior through seminar participation. *Journal of Family and Economic Issues*, 29, 23–40.
- Bordia, P., Read, S., & Bordia, S. (2020). Retiring: Role identity processes in retirement transition. *Journal of Organizational Behavior*, 41(5), 445–460.
- Bozoğlan, B. (2015). Emeklilik dönemi doyumunun yordayıcısı olarak yaşam doyumunu, evlilik doyumunu ve sosyal destek. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1), 229–238.
- Brooks, S. M. (2005). Interdependent and domestic foundations of policy change: The diffusion of pension privatization around the world. *International Studies Quarterly*, 49(2), 273–294.
- Brown, M., Henchoz, C., & Spycher, T. (2018). Culture and financial literacy: Evidence from a within-country language border. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 150, 62–85.
- Bucher-Koenen, T., & Lusardi, A. (2011). Financial literacy and retirement planning in Germany. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 565–584.
- Butterworth, P., Gill, S. C., Rodgers, B., Anstey, K. J., Villamil, E., & Melzer, D. (2006). Retirement and mental health: Analysis of the Australian national survey of mental health and well-being. *Social Science & Medicine*, 62(5), 1179–1191.
- Can, Y. (2010). Bireysel emekliliğın Türkiye'deki durumu ve gelişimi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2), 139–146.
- Case, A., & Menendez, A. (2007). Does money empower the elderly? Evidence from the Agincourt demographic surveillance site, South Africa. *Scandinavian Journal of Public Health*, 35(69), 157–164.
- Castro-Valencia, A.-M., Cesar Omar, M., & Orozco, E. M. (2024). Determinants of financial literacy. *Revista de Gestão Social e Ambiental*, 18(7), 1–20.
- Christiansen, C., Joensen, J. S., & Rangvid, J. (2015). Understanding the effects of marriage and divorce on financial investments: The role of background risk sharing. *Economic Inquiry*, 53(1), 431–447.
- Cohen-Mansfield, J., & Regev, I. (2018). Retirement preparation programs: An examination of retirement perceptions, self-mastery, and well-being. *Research on Social Work Practice*, 28(4), 428–437.
- Comi, S. L., Cottini, E., & Lucifora, C. (2022). The effect of retirement on social relationships. *German Economic Review*, 23(2), 275–299.
- Çakır, Ö., Çınar, E., & Denizli, U. (2015). Emeklilik hazırlık programlarının, emeklilerin yaşam kalitelerini geliştirmedeki rolünün karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3(3, ÖS: Ergonomi2015), 223–232.
- Çavdar, Ö. (2017). *Tahvil ve Hisse Senedi Piyasalarının Ortak Hareketi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir İnceleme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çınaroğlu, E. (2022). Entropi destekli EDAS ve CODAS yöntemleri ile bireysel emeklilik şirketlerinin performans değerlendirmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 325–345.

- Dağlı, H., Semra, B., & Bünyamin, E. R. (2008). Türkiye'deki Bireysel Emeklilik Yatırım Fonlarının Performans Değerlendirmesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (40), 84-95.
- Das, S. C. (2016). Financial literacy among Indian millennial generation and their reflections on financial behaviour and attitude: An explanatory research. *T Indian Journal of Commerce*, 69(4), 16-34.
- Davies, E. M., Van Der Heijden, B. I., & Flynn, M. (2017). Job satisfaction, retirement attitude and intended retirement age: A conditional process analysis across workers' level of household income. *Frontiers in Psychology*, 8, 891.
- Dervishaj, B. (2021). Psychological biases, main factors of financial behaviour: A literature review. *European Journal of Medicine and Natural Sciences*, 4(1), 27-44.
- Dew, J., & Xiao, J. J. (2011). The financial management behavior scale: Development and validation. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 22(1), 43-59.
- Duflo, E., & Saez, E. (2003). The role of information and social interactions in retirement plan decisions: Evidence from a randomized experiment. *The Quarterly Journal of Economics*, 118(3), 815-842.
- Durand, R., Fung, L., & Limkriangkrai, M. (2019). Myopic loss aversion, personality, and gender. *Journal of Behavioral Finance*, 20(3), 339-353.
- Durmaz, S. H., & Canatan, A. (2024). Emekli subayların emeklilik ve yaşlılık dönemine ilişkin algıları. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 17(1), 21-32.
- Dursun, V. (2019). *Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık bilgi, tutum ve davranış düzeylerinin araştırılması: Adnan Menderes Üniversitesi örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dwiastanti, A. (2017). Analysis of financial knowledge and financial attitude on locus of control and financial management behavior. *MBR (Management and Business Review)*, 1(1), 1-8.
- Dynan, K. E., Skinner, J., & Zeldes, S. P. (2004). Do the rich save more? *Journal of Political Economy*, 112(2), 397-444.
- Eagers, J., Franklin, R. C., & Silburn, K. (2016). Retirement transition: Occupational therapy's role in positive retirement transition. *Australian Occupational Therapy Journal*, 63(2), 95-97.
- Ebbinghaus, B. (2015). The privatization and marketization of pensions in Europe: A double transformation facing the crisis. *European Policy Analysis*, 1(1), 56-73.
- Er, B., & Çetintaş, M. (2018). İşçilerde finansal okuryazarlık: Finansal bilgi, tutum ve davranış eksenli bir araştırma. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 61-71.
- Eralp, D., & Özgürel, B. (2008). Kalite fonksiyon göçerimi ile bireysel emeklilik sistemleri pazarlayan sigorta şirketlerinin teknik özelliklerinin incelenmesi üzerine bir çalışma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 9(1), 33-45.
- Erden, C. (2023). Derin Öğrenme ve ARIMA Yöntemlerinin Tahmin Performanslarının Kıyaslanması, Bir Borsa İstanbul Hissesi Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 30(3), 419-438.

- Erişen, M. A., & Yılmaz, F. Ö. (2021). Finansal Yönetim Davranışı Ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Journal of Academic Value Studies*, 7(3), 194-202.
- Ertan, Y. (2007). *Davranışsal Finans ve Pişmanlık Teorisi'nin Döviz Kuru Riskinden Korunma Kararına Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eskici, Y. (2014). *Seçilmiş Ülke Örnekleriyle Finansal Okuryazarlığın Önemi ve Tasarruflar Üzerine Etkileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Esmer, Y., & Dayı, F. (2021). Akademisyenlerin finansal tutum ve davranışlarının incelenmesine yönelik bir araştırma. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 16(61), 1-19.
- Fenton-O'Creevy, M., & Furnham, A. (2022). Money attitudes, financial capabilities, and impulsiveness as predictors of wealth accumulation. *PLOS ONE*, 17(11), 1–15.
- Fernandes, D., Lynch Jr, J. G., & Netemeyer, R. G. (2014). Financial literacy, financial education, and downstream financial behaviors. *Management Science*, 60(8), 1861–1883.
- Figueira, D. A. M., Haddad, M. D. C. L., Gvozd, R., & Pissinati, P. D. S. C. (2017). Retirement decision-making influenced by family and work relationships. *Revista Brasileira de Geriatria e Gerontologia*, 20(2), 206–213.
- Firdaus, M. Y., Ayati, A., & Aprilia, P. (2022). The effect of financial literature, income and herding bias on investment decisions (study on students of the faculty of economics and business, Mercu Buana University, Jakarta). *Indikator*, 6(1), 1–11.
- Fisher, P. J., & Yao, R. (2017). Gender differences in financial risk tolerance. *Journal of Economic Psychology*, 61, 191–202.
- Fonseca, R., Mullen, K. J., Zamarro, G., & Zissimopoulos, J. (2012). What explains the gender gap in financial literacy? The role of household decision making. *Journal of Consumer Affairs*, 46(1), 90–106.
- Foster, L., & Smetherham, J. (2013). Gender and pensions: An analysis of factors affecting women's private pension scheme membership in the United Kingdom. *Journal of Aging & Social Policy*, 25(3), 197–217.
- Furnham, A. (1984). Many sides of the coin: The psychology of money usage. *Personality and Individual Differences*, 5(5), 501–509.
- Gamble, K. J., Boyle, P. A., Yu, L., & Bennett, D. A. (2015). Aging and financial decision making. *Management Science*, 61(11), 2603–2610.
- Goso, G. (2022). The relevance of financial literacy and cultural inheritance in household finance decision-making. *Scientific Journal of Reflection: Economic, Accounting, Management and Business*, 5(4), 1214–1223.
- Gönen, E., & Özmete, E. (2007). Finansal refah: Finansal yönetim sürecinden duyulan tatmin, finansal davranışlar ile öz-saygı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 11(11), 57–69.
- Günay, G.; Güneş, H. (2015). Bireysel emeklilik sistemi ve Türkiye değerlendirmesi, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 245-266.

- Gündoğdu, A. E. (2010). *Menkul Kıymet Yatırım Fonları ve Bireysel Emeklilik Yatırım Fonlarının Kıyaslamalı Getiri Analizi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Hacılar, S. (2022). *Financial literacy and individual pension system in Turkey: An area research in Ankara* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hakan, A.Y., & Baran, T. (2011). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergisel Avantajlar ve Uygulamaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 25-45.
- Hanewald, K., & Kluge, F. (2014). The impact of family structure on risk attitudes and financial decisions during the financial crisis. *ARC Centre of Excellence in Population Ageing Research (CEPAR) Working Paper*, 3, 1-27.
- Hashmi, F., Aftab, H., Martins, J. M., Nuno Mata, M., Qureshi, H. A., Abreu, A., & Mata, P. N. (2021). The role of self-esteem, optimism, deliberative thinking and self-control in shaping the financial behavior and financial well-being of young adults. *Plos one*, 16(9), 1-22.
- Hasselhorn, H. M. (2022). Social inequality in the transition from work to retirement. In T. Theorell (Ed.), *Handbook series in occupational health sciences* (ss. 105–130). Cham: Springer International Publishing.
- Hastings, J., & Mitchell, O.S. (2020). How financial literacy and impatience shape retirement wealth and investment behaviors. *Journal of Pension Economics & Finance*, 19(1), 1-20.
- Henager, R., & Cude, B. J. (2016). Financial Literacy and Long-and Short-Term Financial Behavior in Different Age Groups. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 27(1), 3-19.
- Hernandez-Nicolas, C. M., Martín-Ugedo, J. F., & Mínguez-Vera, A. (2015). The influence of gender on financial decisions: Evidence from small start-up firms in Spain. *E a M: Economía a Management*, 18 (4), 93–107.
- Herrador-Alcaide, T. C.; Hernández-Solís, M.; Topa, G. (2021). A Model For Personal Financial Planning Towards Retirement. *Journal of Business Economics and Management*, 22(2), 482-502.
- Hershey, D. A., Jacobs-Lawson, J. M., & Austin, J. T. (2013). Effective financial planning for retirement: Psychological determinants. In A. H. Litwin & M. M. Stephens (Eds.), *Aging and decision making* (ss. 357–378). Academic Press.
- Hershey, D. A., Jacobs-Lawson, J. M., McArdle, J. J., & Hamagami, F. (2007). Psychological foundations of financial planning for retirement. *Journal of Adult Development*, 14, 26–36.
- Hudomiet, P., Hurd, M. D., Parker, A. M., & Rohwedder, S. (2021). The effects of job characteristics on retirement. *Journal of Pension Economics & Finance*, 20(3), 357–373.
- Hung, A., Parker, A. M., & Yoong, J. (2009). Defining and measuring financial literacy. *RAND Working Paper Series WR-708*. RAND Corporation.
- Ibrahim, D. K. A., & Wahat, N. W. A. (2023). A New Pathway towards Retirement Preparation: Integration of Holistic Life Planning. *European Journal of Education (EJED)*, 6(2), 55-66.

- Johan, I., Rowlingson, K., & Appleyard, L. (2021). The effect of personal finance education on the financial knowledge, attitudes and behaviour of university students in Indonesia. *Journal of Family and Economic Issues*, 42(2), 351-367.
- Jonsson, H., Borell, L., & Sadlo, G. (2000). Retirement: An occupational transition with consequences for temporality, balance and meaning of occupations. *Journal of occupational science*, 7(1), 29-37.
- Jorgensen, B. L., Foster, D., Jensen, J. F., & Vieira, E. (2017). Financial attitudes and responsible spending behavior of emerging adults: Does geographic location matter?. *Journal of family and economic issues*, 38(1), 70-83.
- Kabataş, Y.; Gülay, (2022). Devlet Katkısı Uygulamasının Türkiye Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerindeki Etkisi. *Öneri Dergisi*, 17(58), 492-515.
- Kadoya, Y., & Khan, M. S. R. (2020). Financial literacy in Japan: New evidence using financial knowledge, behavior, and attitude. *Sustainability*, 12(9), 3683.
- Kai-Ineman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47(2), 363-391.
- Kang, H., Kim, H., & Chapin, R. K. (2022). Depression, Life Satisfaction, and Social Support: Findings from the Korean Retirement and Income Panel Study. *Journal of Aging & Social Change*, 12(1), 87-101.
- Kangas, O.; Palme, J. (1990). The public-private mix in pension policy, *International Journal of Sociology*, 20(4), 78-116.
- Kara, S.; Kara, T. (2020). Bireysel Emeklilik Sistemine Analitik Bakış: Yoğunlaşma ve Yapısal Kırılma Analizi, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 10(2), 333-352.
- Kara, S; Yıldız, Y. (2016). Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi: 2012 sonrası yapılan reformlar ve beklentiler, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 23-45.
- Karabulut, T., & Sarı, S. S. (2024). Üniversite öğrencilerinde finansal tutum ve davranışların finansal sömürü ile ilişkisi. In A. R. Sönmez (Ed.), *Para ve sermaye piyasaları üzerine araştırmalar* (ss. 128–142). Özgür Yayınları.
- Karasar, S. (2019). *The effect of CEO overconfidence on bankruptcy filing risk*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aalto University School of Business.
- KartaL, Y. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık, Finansal Tutum ve Davranış Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Necmettin Erbakan Üniversitesi Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Kaya, B. (2013). *Katılım Bankalarında Bireysel Emeklilik Sistemi ve İşleyişi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kayalidereden, D. (2023). Finansal Karar Verme Sürecindeki Rasyonellik Üzerine Disiplinler Arası Bir Derleme. *İktisat İşletme ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2 (1), 2023, 119-143.
- Kaynak, M. A. (2021). *Davranışsal finans açısından bireysel emeklilik sistemine yönelik tutum ve davranışlar: Kayseri Organize Sanayi Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Keller, C., & Siegrist, M. (2006). Money attitude typology and stock investment. *The Journal of Behavioral Finance*, 7(2), 88-96.

- Keser, İ. K.; Kocakoç, İ. D.; Hakan, U. (2020). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Giriş Kararlarını Etkileyen Faktörler ve 2017 Sonrası Sistemde Yapılan Düzenlemeler. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1),115-137.
- Kılıç, Y., & Ata, H. A. (2015). Finansal okuryazarlık: Üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (66), 129-150.
- Kızılgeçit, Z. (2014). *Bireysel Emeklilik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sistemindeki Sigorta Şirketlerinde Fon Yönetimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Koçoğlu, C. M. (2016). Risk Algısının Yeniden Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi: Havayolu Sektöründe Bir Araştırma. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), 246-263.
- Kohli, M. (2007). The Institutionalization Of The Life Course: Looking Back To Look Ahead. *Research In Human Development*, 4(3-4), 253-271.
- Kol, E., & Topgül, S. (2025). Emeklilik Sonrası Çalışma ve İkinci Kariyer: Köprü İstihdamı. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 48-62.
- Kuran, İ. (2023). Bireysel Emeklilik Sistemine Dâhil Olma ve Ayrılma Davranışlarında Algı ve Bilgi Düzeyinin Etkisi Üzerine Analiz, *International Journal of Disciplines in Economics & Administrative Sciences Studies*, 9(49), 1143-1155.
- Kutan, A., Laique, U., Qureshi, F., Rehman, I. U., & Shahzad, F. (2021). A survey on national culture and corporate financial decisions: current status and future research. *International Journal of Emerging Markets*, 16(7), 1234-1258.
- Lachowska, M., & Myck, M. (2018). The effect of public pension wealth on saving and expenditure. *American Economic Journal: Economic Policy*, 10(3), 284-308.
- Lazuardi, C. M., & Puspitawati, H. (2022). Gender's role in financial management and purchasing decisions on the quality of dual-earner family marriage during the covid-19 pandemic. *Journal of Child, Family, and Consumer Studies*, 1(2), 96-107.
- Lusardi, A. (2008). *Household saving behavior: The role of financial literacy, information, and financial education programs*. National Bureau of Economic Research Working Paper Series, No. 13824.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011). Financial literacy around the world: an overview, *Journal of pension economics & finance*, 10(4), 1-36.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2008). Planning and financial literacy: How do women fare? *American economic review*, 98(2), 413-417.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). Financial literacy and retirement planning in the United States. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 509–525.
- Lusardi, A., & Tufano, P. (2015). Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness. *Journal of pension economics & finance*, 14(4), 332-368.
- Mahdzan, N. S., & Tabiani, S. (2013). The Impact of Financial Literacy on Individual Savings. An Exploratory Study in the Malaysian Context. *Transformations in Business and economics*, 12, 41-55.
- Meral, H., & Arıcan, E (2020). Bireysel Emeklilik Sistemine Otomatik Katılım: Türkiye İçin Bir Uygulama. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), 2020, 190-212.

- Moreno-Herrero, D., Salas-Velasco, M., & Sánchez-Campillo, J. (2017). Individual pension plans in Spain: How expected change in future income and liquidity constraints shape the behavior of households. *Journal of Family and Economic Issues*, 38(4), 596-613.
- Naczyk, M. (2016). Creating French-style pension funds: Business, labour and the battle over patient capital. *Journal of European Social Policy*, 26(3), 205-218.
- Nano, D. (2015). The interrelationship between financial attitude, financial behavior and financial knowledge. *International Journal of Business and Technology*, 3, 9-12.
- Nicoleta, G. C. (2011). Risk and Lucrativeness of the Financial Instruments, *Economic Sciences Serie*, 11(2), 559-563.
- Ok, Ü. (2011). Dini tutum ölçeği: ölçek geliştirme ve geçerlik çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 528-549.
- Okwae, A.; Abotsi, A. K.; Richardson, T. E. (2022). Additional income and consumption expenditure at retirement in Ajumako–Enyan–Essiam District (AEED) in the Central Region of Ghana. *International Journal of Social Economics*, 49(12), 1739-1751.
- Olatomide, O. O. (2020). What is the relationship among pre-retirement guidance, social support and psychological wellbeing on retirement adjustment of teacher retirees in Osun State?. *Inkanyiso*, 12(1), 99-109.
- Omakhanlen, A. E.; Iyika, P. I.; Chimezie, P. O.; Osho, O. (2021). Impact of economic and financial literacy on the spending behaviour of selected public servants in Lagos state Nigeria. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 18, 95-105.
- Onat, O. K., & Yöntem, H (2022). Finansal Okuryazarlığın Bireysel Emeklilik Sistemi Tercihlerine Etkisi: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinde Bir Araştırma, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 14(26), 165-192.
- Onur, N., & Nazik, M. H. (2014). Öğretmenler İçin Bireysel Finans Alanında Finansal Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi (Ftö): *Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması*. *Vocational Education*, 9(4), 90-99.
- Oteng, A. B., et al. (2018). Pre-retirement financial planning among college of education tutors in Ghana. *African Educational Research Journal*, 6(2), 106–112.
- Ozturk, Sevinç. “Beklenti Teorisinin Dış Politikadaki Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 2021, 601-617.
- Öksüz, O.; Emir, M. (2023). Finansal okuryazarlık düzeyinin bireysel emeklilik planlamasına etkisi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(29), 75–92.
- Özbek, A. (2020). Tasarruf Davranışına Alternatif Olan Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerinde Finansal Okuryazarlığın Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(28), 655-664.
- Özen, Y.S. (2023). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi Fon Büyüklüğü ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Özkan, M. (2020). Mental muhasebenin finansal yönden değerlendirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi*, 30(27), 27-68.

- Paksu, M.T. (2007). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Ekonomik Etkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Palan, Kay M., & Wilkes, R. (1997). Adolescent-parent interaction in family decision making”. *Journal of Consumer Research*, 24(2), 159-169.
- Pazzim, T. A., & Marin, A. H. (2017). Retirement preparation program: Evaluation of results. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 30(1), 1-10.
- Perry, V. G., & Morris, M. D. (2005). Who is in control? The role of self-perception, knowledge, and income in explaining consumer financial behavior. *Journal of consumer affairs*, 39(2), 299-313.
- Rai, K., Dua, S., & Yadav, M. (2019). Association of financial attitude, financial behaviour and financial knowledge towards financial literacy: A structural equation modeling approach. *FIIB Business Review*, 8(1), 51-60.
- Rajna, Al; Sharifah,W. Ezat; SYED A. Junid; ve MOSHİRİ, Hui; “Financial management attitude and practice among the medical practitioners in public and private medical service in Malaysia”, *International Journal of Business and Management*. 6 (8), 2011, 105-113
- Ramadani, V. (2015). The woman entrepreneur in Albania: An exploratory study on motivation, problems and success factors. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 17(2), 204-221.
- Raymo, J. M., Warren, J. R., Sweeney, M. M., Hauser, R. M., & Ho, J. H. (2010). Later-life employment preferences and outcomes: The role of midlife work experiences. *Research on Aging*, 32(4), 419-466.
- Rey-Ares, L., Fernández-López, S., & Vivel-Búa, M. (2018). The influence of social models on retirement savings: Evidence for European countries. *Social Indicators Research*, 136(1), 247-268.
- Riaz, L., & Hunjra, A. I. (2015). Relationship between psychological factors and investment decision making: The mediating role of risk perception. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences (PJCSS)*, 9(3), 968-981.
- Robb, C. A., & Chy, S. (2023). Undergraduate financial knowledge, attitudes, and behaviors: The impact of financial life skills course on college students. *Financial Planning Review*, 6(1), 1-10.
- Rodríguez, L. O. (2024). *Financial Behavior, Financial Knowledge and Retirement Decisions: The Role of Homeownership and Financial Assets* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University of Huelva Department of Economics.
- Rothwell, D. W., & Wu, S. (2019). Exploring the relationship between financial education and financial knowledge and efficacy: Evidence from the Canadian Financial Capability Survey. *Journal of Consumer Affairs*, 53(4), 1725-1747.
- Sabri, M. F., & MacDonald, M. (2010). Savings behavior and financial problems among college students: The role of financial literacy in Malaysia. *Cross-Cultural Communication*, 6(3), 103-110.
- Saracel, N., Özkara, B., Karakaş, M., Özdemir, Ş., Yelken, R., Dündar, S. ve Karaca, Y. (2002), Afyon İli Tüketim Analizi, Tüketici Davranışları ve Eğilimleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları*, Cilt:27, ss.28

- Sarı, S. & Ilgın, K. S. (2021). Finansal Okuryazarlık ve Finansal Eğitim Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Finansal Okuryazarlık ve Finansal Eğitim Üzerine Teorik Bir İnceleme. ETÜ Sentez İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6, 43-63).
- Sarı, S. S., & Karabulut, T. (2023). Investigation of Financial Help Seeking Behaviors of Z Generation Students Studying at Erzincan Binali Yıldırım University Faculty of Economics and Administrative Sciences. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 9(2), 161-176.
- Sarıgül, H. (2015). Finansal okuryazarlık tutum ve davranış ölçeği: geliştirme, geçerlik ve güvenirlik. *Journal of Management and Economics Research*, 13(1), 200-218.
- Sarıgül, H. (2015). Üniversite öğrencilerinin finansal tutum ve davranışları ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişki: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi örneği. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 199–216.
- Schellenberg, G., Turcotte, M., & Ram, B. (2005). Preparing For Retirement. *Canadian social trends*, 78, 8-11.
- Segel-Karpas, D., Bamberger, P. A., & Bacharach, S. B. (2013). Income Decline And Retiree Well-Being: The Moderating Role Of Attachment, *Psychology and Aging*, 28(4), 1098-1107.
- Sendika.org. (2024, Ekim 5). Emeklilik yaşı safsatası – Aziz Çelik, BirGün gazetesi röportajı. <https://sendika.org/2024/10/emeklilik-yasi-safsatasi-aziz-celik-birgun-712443>
- Serido, J., Shim, S., & Tang, C. (2013). A developmental model of financial capability: A framework for promoting a successful transition to adulthood. *International Journal of Behavioral Development*, 37(4), 287-297.
- Sesini, G., & Lozza, E. (2023). Understanding individual attitude to money: A systematic scoping review and research agenda. *Collabra: Psychology*, 9(1), 1-25.
- Shim, S., Barber, B. L., Card, N. A., Xiao, J. J., & Serido, J. (2010). Financial socialization of first-year college students: The roles of parents, work, and education. *Journal of youth and adolescence*, 39(12), 1457-1470.
- Shultz, K. S., Wang, M. (2011). Psychological perspectives on the changing nature of retirement. *American psychologist*, 66(3), 170-179.
- Singh, J.V. (1986). Performance, slack, and risk taking in organizational decision making. *Academy of management Journal*, 29(3), 562-585.
- Siswanti, I., & Halida, A. M. (2020). Financial knowledge, financial attitude, and financial management behavior: Self-control as mediating. *The International Journal of Accounting and Business Society*, 28(1), 105-132.
- Sørensen, O. B., Billig, A., Lever, M., Menard, J. C., & Settergren, O. (2016). The interaction of pillars in multi-pillar pension systems: A comparison of Canada, Denmark, Netherlands and Sweden. *International Social Security Review*, 69(2), 53-84.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2024). *2023 Yılı İstatistik Yıllığı*. Ankara: SGK Yayınları.
- Suari-Andreu, E., Alessie, R., & Angelini, V. (2019). The retirement-savings puzzle reviewed: The role of housing and bequests. *Journal of Economic Surveys*, 33(1), 195-225.

- Sumer, S. (2023). Emekli Bireylerin Finansal Güvenlik Farkındalığı Financial Security Awareness Of Retired Individuals. *Mali Çözüm Dergisi*, 33, 1083-1102.
- Şahin, H., & Selvitopu, A. (2012). Öğretmenlerin emeklilik dönemine ve emekliliğe hazırlık eğitimine ilişkin görüşleri. *İlköğretim Online*, 11(4), 1053-1065.
- Şahin, M., & Barış, S. (2017). Finansal okuryazarlık ve tasarruf davranışları: Kamu çalışanları üzerine bir inceleme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 77-103.
- Şahin, O. N. (2022). Zihinsel (Mental) Muhasebe ve Bir Literatür Taraması, *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 1, 82-93.
- Şahin, O., & Başarır, Ç (2019). Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 17(33), 211-229.
- Şataf, C., & Yıldırım, O. (2019). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi’nin (BES) algılanma düzeyi: Ordu ili örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), 572-588.
- Şen, Y. F. (2015). Emeklilik Döneminde Yaşanan Sorunlara Yönelik Bir Çözüm Önerisi: İkinci İşe Hazırlık Eğitimi ve Emeklilik Kulüpleri. *Ekev Akademi Dergisi*, (64), 313-334.
- Temel, A. (2009). *Gayrimenkul Yatırım Aracı Olarak Otel Yatırımları: Sütluçe Bölgesinde “Hilton Garden Inn Haliç” Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,
- Tian, Y. & Zhao, X. (2016). Stochastic forecast of the financial sustainability of basic pension in China. *Sustainability*, 8 (1), 46.
- Topa, G.; Lunceford, G.; Boyatzis, R. E. (2018). Financial Planning For Retirement: A Psychosocial Perspective, *Frontiers in Psychology*, 8, 1-8.
- Tufan, C., & Sarıççek, R. (2013). Davranışsal finans modelleri, etkin piyasa hipotezi ve anomalilerine ilişkin bir değerlendirme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 159-182.
- Tuğsel, E. (2007). *Ülkemizde Bireysel Emeklilik Sistemi ve Fonların Kaynağını Etkileyen Unsurlar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü
- Tütüncü, Ö., & Küçükusta, D. (2008). Tüketicilerin finansal davranışları üzerine bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 37(2), 199–212.
- Umukoro, O. S., & Adejuwon, G. A. (2017). Mediatory role of social support on psychological antecedents of retirement satisfaction among police retirees in Nigeria. *International Journal of Caring Sciences*, 10(3), 1402-1409.
- Uygurtürk, H., & Fındık, M. (2022). Finansal Tutum ve Davranışların Demografik Faktörlere Göre Değerlendirilmesi: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(13), 90-104.
- Ünlüönen, K., & Şahin, S. Z. (2011). Turizmde istihdam. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 1-25.
- Vieira, K. M., Rosenblum, T. O. A., & Matheis, T. K. (2022). And tomorrow, how will it be? Developing a Financial Preparation for Retirement Scale (FPRS). *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 35, 100709.

- Vivel-Búa, M., Rey-Ares, L., Lado-Sestayo, R., & Fernández-López, S. (2019). Financial planning for retirement: the role of income. *International Journal of Bank Marketing*, 37(6), 1419-1440.
- Wagner, J., & Walstad, W. B. (2023). Gender differences in financial decision-making and behaviors in single and joint households. *The American Economist*, 68(1), 5-23.
- Wahyuni, S. F., Radiman, R., & Nara, R. (2022). The Influence of Financial Literacy, Financial Behavior, and Income on Investment Decisions (2018 Student Case Study for Management Study Program Universitas Muhammadiyah Sumatera Utara). In *Journal of International Conference Proceedings* 5 (2), 469-479.
- Walker, J. W., Kimmel, D. C., & Price, K. F. (1981). Retirement style and retirement satisfaction: Retirees aren't all alike. *The International Journal of Aging and Human Development*, 12(4), 267-281.
- Wang, M., & Shi, J. (2014). Psychological Research On Retirement. *Annual Review Of Psychology*, 65, 209-233.
- Warmath, D., Piehlmaier, D., & Robb, C. (2019). The impact of shared financial decision making on overconfidence for married adults. *Financial Planning Review*, 2(1), 1-14.
- Wiß, T. (2015). Pension fund vulnerability to the financial market crisis: The role of trade unions. *European journal of industrial relations*, 21(2), 131-147.
- Woodyard, A., & Robb, C. (2012). Financial knowledge and the gender gap. *Journal of Financial Therapy*, 3(1), 1-16.
- Woolix, F., & Marshall, J. (1994). Measuring inequality within the household.. *The Review of Income and Wealth*, 40(4), 415-431.
- Xiao, J. J., & Porto, N. (2017). Financial education and financial satisfaction: Financial literacy, behavior, and capability as mediators. *International Journal of Bank Marketing*, 35(5), 805-817.
- Yağlı, İ., & Gümüş, N. (2023). Finansal bilgi, davranış ve tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 178–191.
- Yahaya, R., Zainol, Z., Osman, J. H., Abidin, Z., & Ismail, R. (2019). The effect of financial knowledge and financial attitudes on financial behavior among university students. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 9(8), 22-32.
- YatırımX. (2025, Temmuz 3). BES ve OKS fon büyüklüğü 1,4 trilyon liraya ulaştı; katılımcı sayısı 17,3 milyona yükseldi. <https://www.yatirimx.com.tr/gundem/bes-ve-oks-fon-buyuklugu-14-trilyon-liraya-ulasti-katilimci-sayisi-173-milyona-yukseldi/9059>
- Yazgan, A. E., & Yıldırım, A. (2022). Finansal Risk Toleransının Finansal Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Etkisi: Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma. *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 119-141.
- Yazıcı, E., & Düzkaya, H. (2016). Dünya Kalkınma Raporu 2015 Perspektifinden Yoksulluk, Çocuk Gelişimi, Ev İdaresi ve Verimliliğe Yeniden Bakış, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(3), 2016,611-631.

- Yazıcı, S. (2015). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye Uygulaması (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Yeh, C. Y., Cheng, H., & Shi, S. J. (2020). Public-private pension mixes in East Asia: Institutional diversity and policy implications for old-age security. *Ageing & Society*, 40(3), 604-625.
- Yuji Horioka, C.; Ventura, L. (2024). Do the retired elderly in Europe decumulate their wealth? The importance of bequest motives, precautionary saving, public pensions, and homeownership. *Review of Income and Wealth*, 70(1), 187-212.
- Yücel, E., & Çizel, B. (2018). Bilişsel uyumsuzluk teorisi üzerine kavramsal bir inceleme: satın alma perspektifi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 13(50), 150-163.
- Yücel, S., & Çiftçi, N. (2018). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 143-161.

EKLER

Ek 1: Anket Formu

Değerli Katılımcı,

Bu anket Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında hazırlanmakta olan yüksek lisans tez çalışması kapsamında uygulanmaktadır. Araştırmadaki amaç Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Sürecindeki Tutum ve Davranışlarını tespit etmektir. Araştırma için kimlik bilgileri gerekli olmadığından lütfen adınızı ve soyadınızı yazmayınız. Vermiş olduğunuz cevaplar sadece bilimsel amaçlar için değerlendirilecek olup kesinlikle 3. kişilerle paylaşılmayacaktır. Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır. Her bir soruda sizin için uygun olan cevap şikkını (X) işareti koyarak belirtiniz.

Katılımınız için teşekkür ederim.

Demografik Sorular

1.Cinsiyetiniz:

() Kadın () Erkek

2.Yaşınız:

() 18 - 27 () 28 –37 () 38 – 47 () 48 ve üstü

3. Medeni Durumunuz:

() Evli () Bekâr

4. Eğitim Durumunuz:

() İlköğretim () Ortaöğretim () Ön Lisans () Lisans () Lisansüstü

5. Çalışma durumunuz:

() Özel Sektör () Kamu Sektörü () Öğrenci () Çalışmıyor

6. Aylık toplam geliriniz:

() 0-17000 TL () 17001- 33000 TL () 33001- 50000 TL () 50001 TL ve üzeri

7. İş tecrübeniz:

() 1 yıl ve altı () 2 – 5 yıl arası () 6- 10 yıl arası () 11 – 15 yıl arası () 16 yıl ve üstü

8. Kendinize ait eviniz var mı?

() Evet () Hayır

9. Kendinize ait arabanız var mı?

() Evet () Hayır

10. Bakmakla yükümlü olduğunuz kişi sayısı:

() Sıfır () Bir () İki () Üç () Dört () Beş ve üzeri

	EMEKLİLİĞE FİNANSAL HAZIRLIK ÖLÇEĞİ	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1	Emekliliğimde istediğim yaşam standardını güvence altına alacak kadar birikim yaptığımı inanıyorum.					
2	Kendim için belirlediğim finansal hedeflere ulaşacağımı öngörüyorum.					
3	Hayatımın sonuna kadar bana yetecek kadar para biriktirebileceğimi hissediyorum.					
4	Hayatımın sonuna kadar finansal olarak güvende olacağımı hissediyorum.					
5	Gelecekteki finansmanı hakkında çok düşünüyorum.					
6	Mevcut finansal durumumu emeklilikte sahip olmak istediğim finansal durumla sık sık karşılaştırıyorum.					
7	Emeklilerin finansal sorunlarını düşünüyorum.					
8	Ailemle sık sık emekli insanlar için finansal konular hakkında konuşuyorum.					
9	Hayallerimi gerçekleştirmek için para biriktirebileceğimi hissediyorum.					
10	Aylık aldığım paranın bir kısmını gelecekteki ihtiyaçlarım için biriktiriyorum.					
11	Her ay gelirimden bir kısmını biriktiriyorum.					
12	Uzun vadeli finansal hedeflere ulaşmak için düzenli olarak para biriktiriyorum.					
13	Maaş artışı aldığımda daha fazla tasarruf etmeye başlıyorum.					

	FİNANSAL TUTUM ÖLÇEĞİ	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyoru m	Kesinlikle Katılmıyoru m
1	Para ile ilgili konular karmaşıktır.					
2	Planlanmamış harcamalar için köşede para bulundurulmalıdır.					
3	Finansal planlama ve bütçe çok parası olanlar için gereklidir.					
4	Günlük ve haftalık gibi kısa dönemler için harcama planı yapmak gereksizdir.					
5	Ne yaparsam yapayım finansal durumumda bir değişiklik olmaz.					
6	Finans konularında eğitim almak isterim.					
7	Alışveriş yapmak mutluluğum için çok önemlidir.					
8	Para, harcanmak içindir, biriktirmek için değil.					
	FİNANSAL DAVRANIŞ ÖLÇEĞİ	Her zaman	Genelli kle	Ara sıra	Nadire n	Hiçbir zaman
1	Harcamalarımı kontrol etmekte zorlanırım.					
2	Haftalık ve aylık harcama planları yaparım. 1.					
3	Paramın nasıl bittiğini anlamam. 2.					
4	Alışveriş yaparken fiyatları kıyaslarım. 3.					
5	Bir şey satın alırken finansal durumumu dikkate alırım. 4.					
6	Gazetelerin ve televizyonların ekonomi ve finans haberlerini izlerim. 5.					

Ek 2: Etik Kurul Kararı

T.C
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ETİK KURULU KARARI

Etik Kurul Toplantı Tarihi	22/11/2023
Protokol No	10/08
Araştırma Başlığı	Bireylerin Emeklilik Dönemine İlişkin Finansal Hazırlık Sürecindeki Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi
Araştırma Türü	Nicel-Tarama (tanımlayıcı)
Araştırmacılar	Doç. Dr. Salim Sercan SARI (Sorumlu Araştırmacı) Hacer Şeyma DİLAVER (Araştırmacı)
Karar	Başvuru dosyanıza ait araştırmanız etik açıdan uygun bulunmuştur.
Açıklama:	1. Etik Kurul Onayı, uygulama ve/veya veri toplama için araştırmacının ilgili kurum veya kuruluşlardan izin alma sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. 2. Kurul üyelerine ait araştırma önerileri görüşülürken, ilgili yönerge gereğince, öneri sahibi üye görüşmelere katılmamış ve oy kullanmamıştır.

e-imzalıdır

Prof. Dr. Haydar EFE
İnsan Araştırmaları Sosyal ve Beşeri Bilimleri
Etik Kurul Başkanı

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Hacer Şeyma DİLAVER	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Selçuk Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	İşletme
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1.	
2.	